A/C. NO. NEW 219 | OLD 195

FOLIO 124

TITLE

1. पक्षतावादः।
2. धर्मितावच्छेदकवादार्थः।
3. नव्यमतवादार्थः।

श्रीगुरुराजो विजयते ॥ मूले व्याप्तिपक्षधर्मतयोः संगत्यप्रदर्शनेन न्यूनत्वं परिजिहीर्षुस्तयोरेककार्या
नुकूलत्वरूपसंगतिं प्रदर्शयन् व्याप्त्यनंतरमित्यादिमूलमवतारयति । अनुमितीति ॥ अनुमितिलक्षणं ।
अनुमितिस्वरूपं । यदेककार्यं । तदनुकूलत्वसंगत्या । तत्प्रयोजकत्वरूपसंगत्या । प्रयोजकत्वं च कारणताव
च्छेदकस्यापीति व्याप्तिपक्षधर्मतयोः परामर्शनिष्ठकारणतायामवच्छेदकत्वेन अनुमितिजनकत्वेऽपि न
क्षतिः । ~~यद्य~~पि पक्षताया न कारणतावच्छेदकघटकत्वं तामनंतर्भाव्य पर्वतादिवृत्तिवह्नौ नैवानु न
मितिजनकत्वात् । तथापि पक्षताया अनुमितिस्वातंत्र्येण कारणतया तदुपलक्षितधर्मिवृत्तिता
याश्च कारणतावच्छेदकतया तद्घटितविशिष्टस्यैककार्यानुकूलत्वमक्षतमेवेति ध्येयं । निरूपयितुमिति ।

निरूपणं प्रतिपत्त्यनुकूलो व्यापारः। एवं च पक्षधर्मताघटकपक्षतानिरूपणस्यापि पक्षधर्मताप्र
१ तिपत्त्यनुकूलत्वेन तन्निरूपणमसंगतमेवेति मूले पक्षतानिरूपणेऽपि पक्षधर्मतां निरूपयितुमित्यस्य
नासंगतिः। पक्षे धर्मत्वं यस्येति व्युत्पत्त्या पक्षधर्मतापदं पक्षीयधर्मविशेष[redacted]रूपपक्षतापरमिति
केचित्। तच्चिंत्यं। तथात्वे लिखनसंक्षेपनिबंधिनो दीधितिकारस्य पक्षतां निरूपयितुमित्यस्योपेक्षायां
मूल बीजाभावात्। व्याप्तीति॥ व्याप्तिनिरूपणानंतरमितिपाठाभिप्रायेण। व्याप्त्यनंतरमितिपाठे च तत्र
इकाराभावात् प्रत्यक्षसादीत्युपेक्ष्य प्रत्यक्षविषयादिरीत्या प्रत्यक्षोपजीवकत्वादित्यादिग्रंथधारकस्य
तथाविधलिखनस्यासंगतेः। तत्रेति। मूले तत्पदं पक्षधर्मतापरं तस्य मूर्धश्च घटकत्वेऽन्वयश्चास्य पक्ष

त्वमित्यत्र त्वसंबंधेयं। संदिग्धेत्यादिमूलग्रंथस्य संदिग्धः साध्यरूपो धर्मो यत्रेति व्युत्पत्त्या विषयतया साध्यीभूत
धर्मसंदेहवत्त्वं तादृशसंदेहपर्यवसितं पक्षत्वमित्यर्थः तत्र साध्ये धर्मत्वनिवेशनमफलं धर्मपदसार्थक्याय यस्मिन्नु
संदिग्धं साध्यधर्मत्वं बहुव्रीहिबलात्साध्यनिरूपितधर्मत्वपर्यवसितं पक्षत्वमित्युक्तौ साध्यसंदिग्धं स्वधर्म
त्वं पक्षत्वमित्युक्तौ च साध्यनिरूपितधर्मत्वस्य पक्षधर्मत्वस्य चाप्रसिद्धिस्थले वक्ष्यमाणानुपपत्तिप्रयोजकं तत्तु।
एवं साध्यकोटिकसंशयनिवेशे साध्यं पक्षवृत्ति न वा साध्यं पक्षनिष्ठाभावप्रतियोगि न वेत्यादिसंशयासंग्रहः। संत्त
तादृशसंशयोपादाने च पक्षः साध्यवान्न वेत्यादिसंशयादनुमित्यनुपपत्तिरतो धर्मत्वांशं परित्यज्य केवलान्वयिनं
धर्मिणं कृत्वैव वक्ष्यमाणं तथाविधसकलसंशयानुगमप्रकारं दर्शयति यत्रेति यत्र यद्धर्मावच्छिन्ने ससम्यर्थो

(३ ननु प्रथमविग्रह एवाश्रीयतां धर्मपदं तु कृत्स्नप्रसक्तार्थस्य विषयी[redacted]स्य प्रकारतारूपतस्य सूचकतया सार्थकमस्त्विच्यतीसत आह॥३)

निर्णयान्वयिविशेष्यत्वं साध्यस्य साध्यतावच्छेदकावच्छिन्नस्य षष्ठ्यर्थः प्रकारित्वं तस्यापि निर्णयेन्वयः तच्च तद्ध
र्मावच्छिन्ने सप्तम्यर्थोऽनुमित्यन्वयिविशेष्यत्वं तादृशसंबंधेन साध्यानुमितौ तादृशसंबंधावच्छिन्नसाध्यताव
२ च्छेदकावच्छिन्नविधेयताकानुमितिजनकीभूत इत्यर्थः पक्षविशेष्यकसाध्याभाववद्विशिष्टबुद्धाविव साध्यधर्मिकप
क्षावृत्तित्वपक्षनिष्ठाभावप्रतियोगित्वविशिष्टबुद्धावपि पक्षः साध्यवानिति निति निश्चयस्य प्राचीनमते प्रतिबंध
कता साध्यं पक्षवृत्ति न वेत्यादिसंशयसंग्रहः एवं च शुद्धपर्वतत्वावच्छिन्नोद्देश्यतानिरूपितशुद्धसंयोगादिसंसर्गा
वच्छिन्नशुद्धवह्नित्वावच्छिन्नविधेयताकानुमितित्वावच्छिन्नं प्रति पर्वतत्वावच्छिन्नविशेष्यतानिरूपितसंयोगसंस
र्गावच्छिन्नवह्नित्वावच्छिन्नप्रकारताशालिनिश्चयत्वावच्छिन्नप्रतिबंधकताकसंशयो हेतुरिति पर्यवसितं । तादृशा

निश्चयप्रतिबध्यत्वस्य यथाश्रुते घटादिविषयकसमूहालंबनात्मकवह्न्यादिनिश्चयप्रतिबध्यघटादिसंशयसाधारण
त्वात् तादृशनिश्चयत्वावच्छिन्नप्रतिबंधकतानिवेशः अवच्छिन्नत्वं चान्यूनवृत्तित्वं न तु स्वरूपसंबंधविशेषः तेन वह्निसामा
न्याभावविशिष्टबुद्धौ महानसीयत्वादिविषयतामनंतर्भाव्य वह्निमान्महानसीयवह्निमानित्यादिसकलज्ञानसाधार
ण्यावह्नित्वाद्यवच्छिन्नवत्तानिश्चयत्वेनैव प्रतिबंधकताकल्पनान्महानसीयवह्निमान् वह्निसामान्याभाववान्वा पक्ष
इत्याद्याकारकसंशयं प्रति महानसीयवह्नित्वाद्यवच्छिन्नप्रकारताकनिश्चयत्वेनाप्रतिबंधकत्वेऽपि न तथाविधसंशय
स्य महानसीयवह्नित्वावच्छिन्नसाध्यकानुमितौ पक्षतात्वानुपपत्तिः न वा महानसीयवह्न्यभावादिविशिष्टबुद्धिप्र
तिप्रतिबंधकतावच्छेदककोटौ वह्नित्वाद्यवच्छिन्नप्रकारताकत्वादेर्निवेशेऽपि वह्निमानित्याद्यनुमितौ महानसीय

३ वह्निमान्नवापक्ष इत्यादिसंशयस्यपक्षतातापत्तिः इत्थं चाहार्यस्यभ्रमत्वज्ञानास्कंदितस्यच निश्चयस्याप्र
ना तिबंधकतया ना[illegible]हार्यत्वंभ्रमत्वज्ञानानास्कंदितत्वंच निश्चयविशेषणंदेयं अतोन तथाविधनिश्चयत्वान्यनवृ
त्तिप्रतिबंधकताप्रसिद्धिः पर्वतोवह्निमान्नवेत्यादेः कस्यापि [illegible] धर्मान्तरावच्छिन्नविशेष्यताकान्यसंस
र्गकान्यधर्मावच्छिन्नप्रकारकनिश्चयसाधारणसंयोगादिसंसर्गकवह्नित्वाद्यवच्छिन्नप्रकारकनिश्चयत्वान्यूनवृ
त्तिप्रतिबंधकताकत्वंनसंभवतीति प्रकृतपक्षतावच्छेदकावच्छिन्नविशेष्यतानिरूपितत्वादिप्रकारताविशेष
णां उपनीतभानात्मकबाधनिश्चयस्यापि साध्यवत्तानिश्चयसामान्य[illegible] निवर्तनीयतयाभ्रमत्वज्ञानास्कं
दितस्यच तस्यानुमित्यविरोधितया तथाविधबाधदशायामनुमित्यापत्तिरतः संशयत्वनिवेशानं नच पक्ष

(१ तादृशप्रतिबंधकतानिरूपितप्रतिबध्यतावच्छेदकत्वेन किंवासाध्यतावच्छेदकप्रतिबंधकनिश्चयत्वेन ॥१)

साध्यविशेष्यकसंशयसाधारणस्यानतिप्रसक्तस्यसंशयत्वस्यदुर्वचतया पुनरुक्ताननुगमतादवस्थ्यमिति वाच्यं
बाधनिश्चयनिवर्तनीयत्वस्यैवात्रसंशयपदेन विवक्षणीयत्वात् केवलान्वयिनिसाध्यपक्षनिष्ठाभावप्रतियोगित्वनि
श्चयएवसुलभोबाधः एकविधबाधोपादानेनैव विविधसंशयानुगमसंभवात् तदननुगमो - [illegible] अनुगमस्या
पिकथंचित्संभवाच्च [illegible]नुपक्षसाध्यवैशिष्ट्यावगाहित्वमेवसंशयपदेन विवक्षितमिति नाननुगमः साध्यंपक्षवृत्तिन
वेतिसाध्यविशेष्यकसंशयस्यापितथात्वादिति तदसत् तथासति साध्यपक्षवैशिष्ट्यानवगाहिनः साध्यंपक्षनि
ष्ठाभावप्रतियोगिनवेतिसंशयस्यासंग्रहात् नचकेवलान्वयिस्थले साध्यंपक्षवृत्तिनवेत्यतादृशसंशयादेवानु
मित्युत्पत्तेस्तथाविधसंशयासंग्रहेऽपिनदोषायेतिवाच्यं प्रमेयत्वंघटनिष्ठात्यंताभावप्रतियोगिनवेतिसंशयस्य

(॥५ तादृशप्रतिबंधकताकत्वेसतिसामान्यतः किंचिद्धर्मिणि उभयकोट्यवगाहित्वं निरुच्य अननुगमोद्धारेवह्न्यभाववान्पर्वतोघटवांश्चेतिसंश

(५॥ [illegible]

केवलान्वयिग्रंथे मणिकृतैव संगृहीतत्वात् तद्विरोधात् वस्तुतस्तु तादात्म्यसंबंधेन वाच्यसाध्यक
४ प्रमेयपक्षकस्थले तादृशसंज्ञायाः प्रसिद्धिः तादात्म्यसंबंधेन पक्षसंबंधत्वाभावरूपकोट्यप्रसि
द्धेः न च साध्यपक्षनिष्ठाभावप्रतियोगित्वसंज्ञा यस्य पक्षतावच्छेदकस्थले पक्षतावच्छेदकसामानाधिक
रण्यमात्रेणानुमितेरुद्देश्यत्वे पक्षतावच्छेदकावच्छेदेन वर्तमानभेदप्रतियोगित्वकोटिकसंशयस्य साध्य
वत्तानिर्णयप्रतिबध्यतया पक्षतात्वमंगीकर्तव्यं तच्च न संभवति प्रमेयत्वावच्छेदेन वर्तमानभेदाप्र
सिद्ध्या कोट्यप्रसिद्धेरिति वाच्यं ~~[illegible]~~ तत्र पक्षतावच्छेदकावच्छेदेन वर्तमान
स्य घटपटोभयत्वावच्छिन्नभेदस्यैव प्रसिद्ध्या साध्यतावच्छेदकावच्छिन्नतादृशभेदप्रतियोगित्वकोटिकसं

शायस्य पक्षतासंभवात् पक्षतावच्छेदकावच्छिन्नवृत्तिकाभावे साध्यतावच्छेदकावच्छिन्नप्रतियोगिताकत्वतादा
स्यसंबंधावच्छिन्नप्रतियोगिताकत्वोभयत्वावच्छिन्नतदभावकोटिकसंशयस्य पक्षतात्वोपगमात् एवमप्रसिद्ध
साध्यकव्यतिरेक्यनुमानस्थले साध्यपक्षवै[illegible]वगाहिसंशयानुपपत्तेः तत्र साध्यात्मकाभावप्रतियो
गिनि पक्षवृत्तित्वादिसंशयस्यैव [illegible]पक्षतात्वस्योपगंतव्यतया संशयपदेन साध्यपक्षवैशि[illegible]वगाहित्वनिवेशा
नासंभवइति अथवह्निव्याप्यसाध्यकस्थले महानसीयवह्नित्वावच्छिन्नसाध्यकस्थले च वह्नि[illegible]भावचापक्ष
वृत्त्यादिसंशयस्य पक्षतात्वप्रसंगः साध्यवत्तानिश्चयनिवर्त्यत्वात् नच सिद्धसाधनस्थले अनुमितिवार
णमेव पक्षताहेतुत्वकल्पनफलं एवं चोक्तसंशयस्यानुमितिहेतुत्वोपगमेपि सिद्धिदशायामनुमित्साप्रसं
भवात् तस्य पक्षतात्वमि[illegible]मेवेति वाच्यं साध्यतावच्छेदकावच्छिन्नसाध्यतदभावान्यतरस्मिन् पक्षसंबंधाव

गान्हिसाध्यसंदेहस्येव प्राचीनैः पक्षताभ्युपगमात् अन्यथा बाधसाधारणरूपेण पक्षताभ्युपगमेऽपि सिद्धिकाकेऽनुमि
५ तिवारणसंभवात् बाधवारकसंशयत्वनिवेशस्यापि निष्प्रयोजनकत्वापत्तेः न च तादृशसंशयस्य वन्हिव्याप्याभाववत्तानि
श्चयरूपबाधाप्रतिबध्यतया नातिप्रसंग इति वाच्यं वन्हिव्याप्याभावाभाववान्पर्वतः पर्वतो वन्हिमान्नवेति संशयस्य तादृशबा
धनिश्चयप्रतिबध्यतया तावतापि तद्वारणासंभवात् यत्तु प्रकृतसाध्यतावच्छेदकावच्छिन्नविषयिताघटितधर्मावच्छिन्नप्रतिब
ध्यतानिवेशान्नोक्तातिप्रसंगः वन्ह्यभाववद्विशिष्टज्ञानत्वावच्छिन्नायाः वन्हिव्याप्यवत्तानिश्चयप्रतिबध्यतायाः अवच्छेदककोटौ व
न्हिव्याप्यत्वावच्छिन्नविषयतायाः अनंतर्भावादिति। तन्न। वन्ह्यभावादिसाध्यकस्थले वन्हिमान्नवेत्यादिसंशयसंग्रहप्रसंगात्।
वन्हिनिशिष्टबुधित्वावच्छिन्नायाश्च वन्ह्यभावादिनिश्चयप्रतिबध्यतायाः अवच्छेदकगर्भे वन्ह्यभावत्वावच्छिन्नविषयितायास
निवेशात्। यत्र च वन्हिव्याप्यत्वावच्छिन्नस्यैव पक्षत्वं साध्यत्वं च तत्र वन्हिव्याप्यो वन्हिमान्नवेति संशयवारणस्याशक्यत्वात्। यत्तु
साध्यवत्ताज्ञानप्रतिबंधकतावच्छेदविषयिताघटितधर्मावच्छिन्नत्वेन प्रतिबध्यतायाः विशेषणतया वन्हिव्याप्यवत्ताज्ञानं प्रति

तदपिन
वन्ह्यभावादिनिश्चयत्वेनाप्रतिबंधकतया तद्विषयितायाः साध्यवत्ताज्ञानप्रतिबंधकतावच्छेदकत्वविरहेणनातिप्रसंगइति
तावत्तापि महानसीयवन्हित्वाद्यवच्छिन्नसाध्यकस्थले महानसीयवन्ह्याकाराभाव। वान्पर्वतः सवन्हिमान्नवेति संशयवारणासंभवा
तु। अत्रोच्यते॥ संशयत्वनिष्ठविषयिताघटितधर्मावच्छिन्नप्रतिबंधकतानिरूपितप्रतिबध्यतावृत्तित्वं ज्ञानभेदेन विषयितांन भेदा
भ्युपगमात् संशयनिष्ठवन्हिमत्त्वादिविषयितायाअपि प्रत्येकं निश्चयवृत्तित्वात् प्रतिबंधकतावच्छेदकघटकत्वोपपत्तेः। वन्ह्यादि
साध्यकस्थले वन्ह्यभाववान्पर्वतोघटवान्नवेत्याकारकसंशयस्य तादृशधर्माक्रांतस्य साध्यवत्तानिश्चयप्रतिबध्यस्य वारणायसा
ध्यवत्तानिश्चयेप्रतिबध्यतावच्छेदकावच्छिन्नत्वेन निरुक्तसंशयत्वघटकप्रतिबध्यतानिवेशनीया। घटादिमत्ताज्ञानत्वावच्छिन्नप्रति
बध्यतायाः अतथात्वान्नातिप्रसंगः अग्रवन्ह्यभाववान्नवेति संशयस्य पक्षतावन्निष्ठमेव तस्यवन्हिः पक्षनिष्ठाभावप्रतियोगि
नवेति संशयसमवृत्तित्वात् स्वनिष्ठविषयतायांचबाधप्रतिबध्यतावच्छेदकत्वं विशेषणीयं तेन वन्हिव्याप्यसाध्यकस्थलेचवन्हि

२ (प्रतिबध्यतैक्यविवक्षणेनातिप्रसंगः स्यादित्युक्तरीतिरनुसृता) २

 (४॥ यद्यपि स्वातन्त्र्येण तादृशनिश्चयनिवर्त्तत्वनिवेशनेनापि संशयवारणसंभवादवच्छेदकधर्मस्य विवक्षा विफला तथापि वह्निव्या-
(२॥ स्वनिष्ठविषयतायां बाधप्रतिबध्यतावच्छेदकत्वविशेषणे वह्न्यभाववान् पर्वतवान्नवसादौ व्याप्त्यभावेन ॥२) प्याभावसाध्यकस्थले वह्निव्याप्याभावाभाव-
५ माञ्चापक्ष इत्येतादृशसंशयस्य व्युदासः तत्र वह्निव्याप्याभावाभावत्वेन व्याप्यस्य पृथग्भानेपि संशयत्वघटकीभूतस्वनिष्ठवह्नि-
मत्त्वविषयितायां वह्निव्याप्याभावनिश्चयप्रतिबध्यतावच्छेदकत्वविरहात् एवं च शुद्धवह्नित्वावच्छिन्नसाध्यकस्थले वह्न्यभाव-
वान् पर्वत इत्येतादृशबाधनिश्चयप्रतिबध्यस्य महानसीयवह्निमाञ्चापक्ष इत्येतादृशसंशयस्य पक्षतात्ववारणाय साध्यवत्तानि-
श्चयप्रतिबध्यतावच्छेदकावच्छिन्नत्वनिवेशनमित्यवधेयं । एतेन अवच्छेदकावच्छेदेनानुमितौ पक्षतावच्छेदकसामानाधिकरण्यमात्रेण
कोटिद्वयावगाहिनो निश्चयस्य अवच्छेदकावच्छेदेन साध्यादिमत्तानिश्चयप्रतिबध्यत्वेपि निरुक्तसंशयत्वेन पक्षतात्वमिति संक्षेपः अथ
(स्वमते महानसीयवह्निसाध्यके वह्निमाञ्चेति संशयवारणाय साध्यतावच्छेदकावच्छिन्नप्रकारताशालित्वावच्छेदकताकप्रतिबध्यतानिरू-
पितप्रतिबन्धकताशालित्वं बाधनिर्णयत्वमिति तु निरुच्यते तत्प्रतिबध्यतावच्छेदकत्वं स्वीयविषयतायां निवेशनीयं तथा च तद्दप्यव्यवहितपूर्वत्व-
वृत्तिमत्त्वेपि तादृशप्रतिबध्यतानिरूपितप्रतिबन्धकतावच्छेदकविषयतावच्छिन्न[redacted] तस्य प्रतिबध्यतायां निवेशे तत्तद्दोषवारणासंभवात्)
(अत्रोच्यते सारंभो व्यर्थ इत्यतस्तन्मते दूषणान्तरमाह एतेनेति ॥५)

(४॥ तु पक्षतावच्छेदकसामानाधिकरण्येन संशयत्वस्य पक्षतावारणाय तत्साधीयमवसेयं ॥४)

अवच्छेदकावच्छेदेन कोटिमवगाहमानस्य कोटिद्वयसमुच्चयस्य पक्षतात्वापत्तिः तस्यापि उक्तरूपाक्रान्तत्वात् न च विरोधावगाहि
त्वनिवेशान्न तद्वारणसंभवः कुत्रचित् किंचित्प्रतियोगिकविरोधमानस्य समुच्चये पक्षतात्वात् साध्यतदभावावगाहि विरोधावगा
हित्वस्य प्रत्येकं सकलसंशयसाधारण्यासंभवादिति चेत् संयोगादेरव्याप्यवृत्तित्वज्ञानदशायां तद्वत्ताविषयीकृततद्धर्मि
णि तदभावादिमत्ताधीसत्त्वात् तद्वत्ताग्रहस्य तदभावज्ञानप्रतिबंधकतायामव्याप्यवृत्तित्वज्ञानस्योत्तेजकतामपेक्ष्य व्याप्यवृत्तित्वावगा
हित्वेनैव प्रतिबंधकतापर्यवसितव्याप्यवृत्तित्वं चानवच्छिन्नाधारताकत्वं सर्वत्र प्रतिबंधकज्ञाने तादृशाधारतायाः अन्ततः संसर्गविधये
वभानमुपेयते एवं च समुच्चयनिष्ठकोटिद्वयविषयिता न विपरीतधीप्रतिबंधकतावच्छेदकाव्याप्यवृत्तित्वविषयिताऽनिरूपितत्वात्
अतस्तदुक्तसंशयत्वनिरुक्तौ रचपदेन समुच्चयोपादानासंभवेन तस्य पक्षतात्वापत्तिविरहात् अथवा स्वघटितधर्मावच्छिन्न
प्रतिबंधकतानिरूपितप्रतिबध्यतावच्छेदकीभूततया स्वावच्छेदकधर्मावच्छिन्ननिरूपितविरोधविषयतानिरूपितप्रकारितां
सामानाधिकरण्यसंबंधेन तद्विशिष्टप्रकारितत्वं संशयत्वं तच्च समुच्चयव्यावृत्तं समुच्चये विरोधाभानेन कोटिद्वयविषयितयोर्वि

रोधविषयितानिरूपितत्वात् संशयेचोक्ततःकोट्योः संसर्गतयापिपरस्परविरोधभानोपगमेन सकलसंशयसंग्रहः यद्वा
६ संशयत्वंतत्कोटि विरोधस्यैवोक्तरूपेणोपादानसंभवात् नवस्त्वंतरविरोधभानमादायअतिप्रसंगइति केचित्तुसा
ध्यनिश्चयसाध्याभावनिश्चयप्रतिबध्यतावच्छेदकविशेष्यताशालित्वंसमुदितार्थः संशयेधर्मिणिउभयप्रकारतानिरूपिते
काविलक्षणविषयितासमुच्चयवैलक्षण्यायोपगम्यतद्वितादृशविषयतायाः विभिन्नरूपेणोभयनिश्चयप्रतिबध्यतावच्छेदक
तयानासंभवइत्याहुः॥ तच्चिंत्यं प्रकृतपक्षतावच्छेदकावच्छिन्नविशेष्यकसाध्यतदभावकोटिकज्ञानत्वादिकज्ञानत्वादिकमुपेक्ष्य
निरुक्तरूपेणसंशयनिवेशनप्रयोजनंदर्शयति। तिनेति। नपक्षेति। नपक्षविशेष्यकस्य पक्षःसाध्यवान्नवेत्याकारकस्य साध्य
विशेष्यकस्यसाध्यंपक्षवृत्तिनवेत्याकारकस्यसंशयस्याननुगमः तथासतिफलस्याविलक्षणतयाव्यभिचारेणाकारण
ताभज्येतेतिभावः। इदमुपलक्षणं साध्यवद्भेदादिकोटिकसंशयाननुगमोपिबोध्यः विशिष्यसंबंधनिवेशप्रयोजनंदर्श
यति। नवेति। संबंधांतरेण। तत्संबंधातिरिक्तसंबंधेन। संदेहे। संदेहदशायां। निर्णीतसंबंधेन। पक्षांशेसाध्यीयसंसर्गवि

धयातत्कालीननिर्णयविषयीभूततत्संबंधेन। एतदनंतरमनुमितावितिप्ररणीयं। तत्संबंधेननिर्णयासत्वे तत्संबंधेन
सिद्धिश्चान्यकाले इष्टापत्तिसंभवान्निर्णीतेत्युक्तं। संबंधमनिवेश्यसाध्यनिर्णयसामान्यनिवर्त्यत्वनिवेशोऽप्रसिद्धिप्रसंगः। य
त्किंचिन्निर्णयनिवर्त्यत्वं यत्किंचित्संसर्गकनिर्णयसामान्यनिवर्त्यत्वं वा यदि निवेश्यते तदायमतिप्रसंगो बोध्यः धर्मत्वांशपरि
त्यागप्रयोजनमाह नवातमःप्रभृतिष्विति। स्वधर्मत्वसंशयविषयसाध्यकत्वं पक्षत्वमित्युक्तौ धर्मत्वनिवेशोप्यवृत्तिसाध्यक
घटादिपक्षकस्थले न पक्षतावैकल्यं घटादिसमवेतत्वस्य प्रसिद्धत्वाद्गगनादौ तत्संशयसंभवादिति तमःप्रभृतिपर्यंतस्य
पक्षतात्रानुसरणं तथा च साध्यसंबंधांतरेण पक्षवृत्तित्वसंदेहदशायां निर्णीतसंबंधेनानुमितिवारणाय प्रकृतसाध्यताव
च्छेदकसंबंधेन स्ववृत्तित्वसंशयस्यावश्यं निवेशनीयतया तमःप्रभृतिसमवेतत्वस्याप्रसिद्ध्या साध्ये पक्षवृत्तित्वसंशयमा
दायापि न तत्र पक्षतोपपत्तिरिति भावः स्वरूपसंबंधेन तमोवृत्तित्वस्यप्रसिद्ध्या तेन संबंधेनानुमितौ नानुपपत्तिरतः सम

वायेनेति पक्षे साध्यीयसाध्यतावच्छेदकसंबंधावच्छिन्नधर्मितासंशयस्य पक्षतात्वे तमःप्रभृतिषु वृत्तिमत्साध्यसाधनेनानुपपत्ति
८ रतः आकाशादीति। तद्वैकल्यं। पक्षतावैकल्यं। संदेहो अनुमितौ हेतुः विशेषणतया पक्षधर्मताज्ञाननिष्ठतज्जनकतायामवच्छेदको
वा। अथवा उपलक्षणतया तादृशजनकतायामवच्छेदकः तत्राद्यं पक्षद्वयं दूषयति। मूले संदेह इति। विशेषणं। अपेक्षणीयानुमि
त्यव्यवहितप्राक्सत्ताकं। अनुमितिकारणं विशेषणविधया अनुमितिकारणतावच्छेदकं वेतियावत् परामर्शपूर्वं तस्य संशय
स्य नाशादित्यन्वयः यत्रादौ लिंगदर्शनं ततो व्याप्तिस्मरणं तदभिप्रायेण लिंगदर्शनस्य। यत्र तयोर्विपरीतक्रमः तदभिप्रायेण
व्याप्तिस्मरणस्य नाशकत्वमभिहितं अत एकत्रोभयोर्नाशकत्वासंभवेपि न क्षतिः आदिपदेन यत्र संशयानंतरक्षणे व्याप्तिस्म
रणाद्यनुगुणज्ञानोत्पादः स्वदनंतरमेव व्याप्तिस्मरणादिस्तत्र तादृशज्ञानसं[redacted]ग्रहः द्वितीयं दूषयति नोपलक्षणमिति स्व
व्यावर्तकतापत्तेः।। सिद्धिस्थले अनुमित्यवारकतापत्तेः। तत्कालीनपरामर्शस्यापि कालांतरीणसंशयविषयधर्मिवृत्तित्वाव
गाहित्वया सामग्र्या अक्षतत्वादित्यभिप्रावः अथवा साध्यसंदेहो अनुमितौ हेतुरेव लिंगदर्शनादेः पूर्वोत्पन्नस्य संशयस्य तेन वि

नात्रेपि तदनंतरपरामर्शाव्यवहितप्राक्क्षणेजातसंशयोत्तरादेवानुमितिरितिकल्प्यते नचानुत्पन्नएवसंशये यत्रस्वसामग्रीवशात्पराम
र्शोत्पत्तिस्तत्रानुमित्यनुदयप्रसंगः परामर्शकाले तदुत्तरंच विशेषदर्शनरूपप्रतिबंधकवशेन संशयोत्पादासंभवादितिवाच्यं फलानुरोधेन
सर्वत्रैवानुमित्युपधायकपरामर्शाव्यवहितप्राक्क्षणे संशयोत्पादकल्पनात् यत्रसंशयोत्पादप्राक्क्षणएवपरामर्शसामग्रीप्रमाणसि
द्धा यत्रवासामग्रीपूर्वक्षणेसंशयजनकधर्मिज्ञानाद्यभावः प्रामाणिकस्तत्रपरामर्शानंतरं साध्यस्यप्रसक्तनिश्चयएवोपगम्यतेतत
एवप्रवृत्त्याद्युपपत्तेः तत्रानुमिनोमीत्यनुव्यवसायस्याप्यगत्याभ्रमत्वमेवकल्प्यते अनुगताननुगतसिषाधयिषाभावकूटविशिष्टसिध्य
भावस्यानुमितिहेतुत्वापेक्षयासंशयहेतुतायां लाघवात् संशयहेतुत्वोपगमे बाधनिश्चयदशायां संशयाभावादेवानुमितिवारणसंभवा
न्नानाविधबाधाभावस्यानुमितिहेतुत्वाकल्पनेन अनुमितिसामग्रीप्रतिबंधकतायां तदनिवेशेनचलाघवाज्जनकज्ञानविरोधितये
वबाधादीनांहेत्वाभासत्वोपपत्तेः संशयस्यचकार्यतावच्छेदककोटौकारणवैशिष्ट्यंनिवेश्यंविशिष्यतादृशसंशयहेतुत्वेनैवहेतुतावाच्या
अतोदीधितिकारोक्तप्रकारस्यस्वत्वघटिततायाःउक्तयुक्त्याआवश्यकत्वात्प्रतिबध्यतादीनांस्वस्वावच्छेदकभेदेनभिन्नानामननुगमा

अशाद्यानुगममात्रपर्यवसानेपिनक्षतिः संशयस्यबाधसाधारणतदभाववत्ताज्ञानेनकारणत्वमितितुनश्रेयं बाधनि
९ श्चयेअप्रामाण्यग्रहसत्वेअनुमित्यापत्तेःअप्रामाण्यग्रहाभावस्यसंशयजनकतायांप्रयोजनविरहेणानिवेशात्साध्यसंदेहेऽप्र
प्रामाण्यग्रहसत्वेप्यनुमित्युपगमेक्षतिविरहात्संशयेऽप्रामाण्यनिश्चयत्वावच्छिन्नाभावस्यैवनिवेशनीयतयाऽप्रामाण्यशं
कास्कंदितबाधनिश्चयादनुमितेर्दुर्वारत्वाच्चेतिचेन्न विशिष्टपरामर्शविध्याभिज्ञानपक्षधर्मताज्ञानयोरपिसंशयंप्रतिविशेषदर्श
नविधयाप्रतिबंधकत्वात् परामर्शाव्यवहितप्राक्क्षणेपिसाध्यसंदेहासंभवात् एवंप्रत्यक्षादिनानिर्णीतस्यापिसाध्यस्या
नुमित्सयाऽनुमितेरानुभाविकत्वात् संशयस्यपक्षतात्वेतदनुपपत्तेः अनुमित्सापलापेविशेषदर्शनमूलकप्रत्यक्षादेवसर्वत्र
वृया प्र[illegible]दिसंभवेअनुमानप्रामाण्यस्यैवविलोपापत्तेः संशयानंतरजातसिध्यात्मकपरामर्शादनुमित्यापत्तेश्चेतिसंक्षेपः सं
शयनाशेपियावन्निर्णयःतावत्पर्यंतंसंशययोग्यतायाःअनपायात्तस्याएवपक्षतात्वंसंभवतीतितदनिराकरणमूलस्यन्यू

नताऽतो नापीति मूलमेव संशयायोग्यतानिराकरणपरतया व्याचष्टे संशयायोग्यतामिति साधकबाधकमानपदस्यासिद्धिबाधहेतुरूपयथाश्रुतपर
त्वे सर्वदैवानुमित्यनुपपत्तिः अनुमितिपूर्वं सिद्धिबाधहेतुभूत चक्षुरादेः सिद्धिहेतुपरामर्शस्य च सर्वत्रैव सत्त्वात् इदं सिद्धिबाधपरं तया
व्याचष्टे साधकेति यद्यपि बाधकमानपदस्य बाधजनकतत्सामग्रीपरत्वेऽपि न क्षतिः नन्तरक्षणे कदाचिदप्यनुमितेरनुत्पादात्तथापि
बाधजनकत्वमात्रेण तत्सामग्रीपरत्वे तदवच्छिन्नाभावस्य हेतुता लभ्यते तत्र चोक्तैवानुपपत्तिः बाधसामग्रीत्वेन तत्परत्वे च विना लक्षणां न निर्व
हतीति लक्षणायाः आवश्यकत्वे बाध एव लक्षणौचित्यमित्यभिप्रायेणेदं ननु पक्षे साध्याभावनिश्चयस्य बाधतया केवलान्वयिनि साध्याभावाप्र
सिद्ध्या बाधाप्रसिद्धिरिति तदभावघटितपक्षतावैकल्यमत आह केवलान्वयिनि चेति पक्षनिष्ठेति साध्य इत्यादिः धीः निर्णयः सुलभो बा
ध इति तथा च तादृशबाधाभावस्यैव पक्षताघटकत्वान्नानुपपत्तिरिति भावः सुलभ इत्यनेन तत्राभावांशे साध्यीयत्वभ्रमात्मकबाधस्यापि कदाचि
त्कस्यचित्पुरुषस्य प्रसिद्ध्या तदभावघटितत्वमपि पक्षतायाः संभवतीति सूचितं व्याप्तिस्मरणादिना पूर्वानुमित्या नाशास्थलेऽनुमितिमुपपा
दयितुं साधयिषाविरहेऽपीत्यादिमूलमवतारयति नन्विति तत्रापि परामर्शपूर्वमनुमित्या नाशास्थलेऽपि पुनरनुमित्या परामर्शानन्तरमनु
मित्यनन्तरं ननु परामर्शानन्तरं सन्नेच्छाजनकतानेच्छाजननसमकालं परामर्शस्य नाशात्तादृशेच्छातः कथमनुमितिरित्यत आह ततः परामर्शानन्तरमिति॥

द्वेति।

१० विनश्यदवस्थानुमित्सया अनुमितिमुपपाद्य विनश्यदवस्थयाप्युपपादयति स्मरणेति चाक्षुषादिपरामर्शस्यानुमित्संशे इष्टसाधनताप्र

मुख्य कारकसमूहालंबनत्वं नोपपद्यते स्वायोग्यविशेष्यज्ञानजनने इंद्रियस्याऽसामर्थ्यात् अतस्तस्य तथात्वमुपेक्ष्य तन्मूलकव्याप्यवत्पक्षगोच

रसंस्कारसहकृतानुमित्साजनकेष्टसाधनताज्ञानाहितसंस्कारसहकृतात् समूहालंबनस्मरणात्मकपरामर्शान्तरस्यानुसरणं स्मरणेत्युपलक्षणं।

तथाविधमानसपरामर्शोपि बोध्यः ननु कल्पनाभावान्नैतादृशकल्पनासंभव इत्याशंकां परिहरति। फलबलादिति। सिषाधयिषारूपकारणं

विनाऽनुमित्यात्मककार्यानुत्पत्तिबलादित्यर्थः सिषाधयिषाविरहेपीतिमूलस्यानुमातुरित्यादिः तेनेश्वरसिषाधयिषायास्तत्राक्षतत्वे

पिनक्षतिः इच्छारूपपक्षतायाः आत्मनिष्ठप्रत्यासत्त्यैव हेतुतेत्यभिप्रायेणेदं नचतत्रापि पूर्ववत् फलबलादनुमित्सां कल्पयित्वा अनुमि

तिःशक्योपपत्तिका तत्र तदभावस्यानुमितिसिद्धतया कल्पनासंभवात् पूर्वं यस्य कदापि मेघानुमितिर्नासीत् तेन तत्रेष्टसाधनतायाअ

स्य गृहीतत्वेन तद्गोचरस्मरणे तदनुमित्यनुभवमूलकस्य तदानीमभावेन तद्गोचरानुभवस्य चासंभवेन तदनुमित्सासामग्र्या एव

दुर्घटत्वाच्च विषयनिष्ठप्रत्यासत्त्यैवानुमित्साया हेतुतावाच्येत्यभिप्रायेणोक्तस्थलेपि पक्षतोपपत्तिं दीधि[illegible]तिकृता नचानुमितीति।

इत्येव। समानाधिकरणासमानाधिकरणसाधारणेच्छामात्रमेवास्त्विष्टेव। अनुमानसमवेतेव। तस्याः इच्छायाः पक्षता
प्रसंगात्। तथाच सिध्यनंतरमप्यनुमित्यापत्तिरित्यर्थः। तदानीं। सिद्धिदशायां। न तज्जनकत्वमिति। तथाचात्रानुमितिजनकत्वं
विशिष्टेच्छात्वेनैव तत्तत्कारणतावच्छेदकविशिष्टस्य प्राक्सत्त्वमेव फलोपधानं तत्रमितिनातिप्रसंग इतिभावः अनुमितिजन
कत्वेन जनकत्वे आत्माश्रयत्वेपिस्फुटत्वात्तमुपेक्ष्य दूषणान्तरमाह। तथेति। योग्यता। स्वरूपयोग्यता। अनधायादिति। कारणा
तावच्छेदकधर्मरूपयोग्यतायाः सर्वदैवसत्वादित्यर्थः। तदुपधानं। तद्वैशिष्ट्यं। तदभावात्। अनुमितिवैशिष्ट्याभावात्। तथाचत्व
नुमित्युत्पादनियमिकायाः अनुमितिविशिष्टेच्छायाः प्रागसत्त्वेनानुमितेरेवानुपपत्तिः इदमुपलक्षणं। अनुमित्यनंतरमप्यनु
मित्यापत्तिर्द्रष्टव्या नन्वनुमितिजनकतावच्छेदकायावंतोधर्माः प्रत्येकं तत्तदवच्छिन्नकूटविशिष्टत्वरूपतत्सामग्रीसमव
धानमेवइच्छाविशेषणंदेयं तथ्यकार्याव्यवहितप्राक्क्षणावच्छेदेनातिप्रसंगइत्याशंकांपरिहरति। नचतत्सामग्रीति। कार
णमात्रस्येति। तथाचपरामर्शाधिसत्वदशायांमीदशपक्षताविरहादेवानुमितिवारणसंभवात् परामर्शादीनांहेतुताविलय

प्रसंगइतिभावः न नुसामग्रीसमवहितत्वेनन पक्ष[illegible] हेतुत्वमुपेयते सामग्रीघटकहेतूनांविशेषणविशेष्यभावविनिगमना
११ विरहात्[illegible]अलंकार[illegible]तिप्रसंगस्यवारितत्वात् किंतुईश्वरे [illegible]मादायासिद्धिकालपक्षताव्यवहारवार[illegible]पदापदग्रहतेनि
मित्तत्वम[illegible]वताद्रूप्येणोपपेयते जातेनायंदोषइत्यत आह दूषणान्तरमाह दोषेति अनुमि[illegible]प[illegible]संभवे नचारूपविशेष्य
भागनिवे[illegible]त्यर्थः तत्रचेत्[illegible]माह तदानीमिति [illegible]नीपरामर्शादिसमवहित[illegible]सिद्धिदशायांअ
न्वयश्चास्य सामग्रीविरहेसनेन वक्तव्यतापातात् सामग्रीमध्यनिवेशापातात् तथाचैतादृशा[illegible]यिषाविरहविशिष्टसिद्ध्यभाव
एव एवंचलघुत्वेवपक्षतास्तु अलंकारणांतरस्यपक्षताकुक्षिनिवेशोनेतिसिद्धान्तलक्षणएवपर्यवसानमितिभावः सिद्धान्तलक्षणेसिद्ध्यु
त्तरक्षणे सिषाधयिषाधीनानुमितेरुपपादनायसत्वरूपान्तर[illegible]मुपात्तं तच्च तदैवोपपद्येत यदि सिद्धिसिषाधयिषा[illegible]मर्शानांत्र
याणामनुमितेरव्यवहितपूर्वक्षणे अवस्थितिः संभवति [illegible]घेत आत्मयोग्यविशेषगुणानां द्विक्षणमात्र[illegible]
याणांयुगपद[illegible]चयत्रोपेक्षाबुध्यात्मकस्यपरामर्शस्यसाध्यनिश्चयस्यवाप्रथम[illegible]त्रैव[illegible]याणाम

वस्थानं संभवतीति वाच्यं अपेक्षाबुध्यादेः क्षण[illegible]यित्वमंगीकुर्वाणैः तदव्यवहितोत्तरक्षणे तदधिकरणे विशेषगुणोत्पादान
भ्युपगमात् अन्यथा स्वसमानाधिकरणस्वानन्तरोत्पन्नविशेषगुणात्मक नाशक[illegible] तृतीयक्षण विनाशपक्षे रित्याशंकापरिजिही
र्षया सिद्ध्यात्मकसमूहालंबनपरामर्शस्थले तादृशविशेषणप्रयोजनं दर्शयति। यत्रेत्यादिना। अनुमित्यव्यवहितोत्तरक्षणे [illegible] स्वप्रस
क्षं न संभवतीच्छासत्त्वकालज्ञाना[illegible]त्या विशेषणज्ञानघटितसामग्री [illegible] इष्टापूर्वक्षणे तादृशसामग्रीसमवधानं [illegible]पेक्षयाप्र
यस्य सामग्र्याः [illegible] पूर्वोत्पादात् [illegible] विशि[illegible] धावनं न्यूनता [illegible]त्पन्नेच्छास्थले प्रयोजनमु
[illegible]तरो। सन्नेच्छास्थले दर्शयति। अनुमितीति। [illegible]सामग्रीसंपत्तये अनुमितीष्टसाधनताविषयकेति। तादृशस्मरणात्।
साध्यताव्याप्यविशि[illegible] परामर्शस्यानुमितीष्टसाधनताविषयकत्वासंभवात्। यत्परामर्शाव्यव
हितोत्तरक्षणे इष्टसाधनताज्ञानं तत्रैव सर्वक्षण एव फलेच्छासं[illegible]ः परामर्शोत्पत्तिसमये [illegible] अनुमित्सायाः असंभवे
न इष्टसाधनताविषयकपरामर्शस्यावश्यकत्वात् स्मरणानुसरणं [illegible]नतापरिहाराय प्रत्यक्षपरामर्शस्थले प्रयोजनमाह अनुमित्साप्र

वैति। अत्रापियत्रेत्यनुषज्यते प्रत्यक्षात्मकधूमत्वादिविशेषण[redacted]संन्निकर्षादितः तदुत्तरक्षणे विशिष्टप्रत्यक्षमेकत्र विषयितेन विच्छ
१२ विनश्यद्[redacted]कर्षाद्विशेषणप्रत्यक्षानुभावेन च प्रयासगौरवमतो विशेषणस्मरणपर्यन्तानुधावनं अनुमित्साप्रसङ्गे परामर्शजनकसंन्नि
कर्षादिसत्वे तस्या एवानुत्पत्तिरतोऽनुमित्साकालोत्पन्नेन्द्रियसंन्निकर्षादिति। सदृढतात्तं। सद्रुकतात्तभागोपरस्थाप्य सिषाधयिषाविरहवैशिष्ट्यं। त
स्याभावादेवेत्यस्यानात्सिषाधयिषादशायां तदभावविशिष्टस्य सिद्ध्यभावस्याऽसंभवात् सिद्धौ सत्यां असत्यां चानुमित्यनुपपत्तेः साधकमानविशे
षणमिति। सिषाधयिषापदस्य सिद्धीच्छासामान्यपरत्वे प्रत्यक्षत्वादिप्रकारकेच्छादिबलादसत्यां प्रत्यक्षादिसामग्र्यां सिद्धिदशायामनुमित्यापत्तिः
अनुमितिगोचरत्वापरत्वेपि यत्किंचिद्गोचरं ज्ञानं जायतामितीच्छाबला[redacted] सिद्धिकालेऽनुमित्यापत्तिः न चानुमित्सुत्सत्त्वपि तादृशेच्छाविषयसिद्धेस्त
त्रानुमितिरिष्टैवेति वाच्यं प्रकृतानुमित्युत्पत्त्यैव तादृशेच्छाया विषयसिद्धिस्तादृशेच्छासत्वएव सिद्धिकालेऽनुमितेरानुभाविकत्वात् उक्तेच्छायाश्चो
न्नतः उपस्थितपदार्थगोचरमानसज्ञानेनापि विषयसिद्धावकिंचित्करत्वादित्यतः सिषाधयिषापदार्थं व्याचष्टे। सिषाधयिषा चेति। पर्वतविशि
ष्टपर्वतविषयकानुमितिर्जायतामित्येतादृशेच्छासत्वे सिद्धिसत्त्वेवन्त्यनुमित्यनुत्पादात्तत्साध्यविशिष्टेति तत्संबंधेन तत्साध्यतावच्छेदकावच्छिन्नेत्य विशिष्ट
र्थः तेन कालिकसंबंधेन वह्निविशिष्टपर्वतविषयकानुमितिर्जायतां द्रव्यत्वावच्छिन्नविशिष्टपर्वतादिविषयकानुमितिर्जायतामित्येतादृशेच्छासत्वे

पिनसिद्धिकालेसंयोगादिनावन्हित्वावच्छिन्नस्यानुमितिः वन्हिविशिष्टमहानसविषयकानुमितिर्जायतांवन्हिविशिष्टद्रव्यत्वाव[illegible]विषयकानुमि
तिर्जायतामितीछाबलात्पर्वतोवन्हिमानित्यनुत्पादात् तत्पक्षकेतितत्पक्षतावच्छेदकावच्छिन्नेत्यर्थः नचयत्किंचित्तल्लानंजायतामितीछाबलादि
वालोकवान्पर्वतइत्याद्यनुमितिसामग्रीदशायांवन्हिमत्पर्वतविष[illegible]मितीछाबलादपिसिद्धिसत्वेवन्ह्यनुमितिर्नजाय
तेतत्कालीनसिध्यप्रतिबध्यालोकानुमि[illegible]दशायांविषयवास्तववन्हिमत्पर्वतविषयकानुमितीछाविषयसिध्येरित्युक्तरूपेणा
पीछायाउत्तेजकत्वंनसंभवतीतिवाच्यंसाध्यविशिष्टपक्षनिरूपितविलक्षणविषयिताप्रकारकेछैनवेछायाउत्तेजक[illegible]त्वात् आलोकवान्पर्व
तइत्याद्यनुमितेर्वन्हिविशिष्टनिरूपितविलक्षणविषयिताशून्यत्[illegible]विषयसिध्यसंत्वेवात् साध्यविशि
ष्टपक्षनिरूपितत्वंचसाध्यावच्छिन्नपक्षनिष्ठनिरूपकताकत्वमतोन्हदोवन्हिमानित्यादौसाध्यविशिष्टपक्षाप्रसिध्यावपिनतादृशविष
यितायास्तत्प्रकारकेछायाश्चाप्रसिधिः न्हदादिनिष्ठतादृशान्नमवृत्तिविषयितानि[illegible]पिन्हदाद्यंशेप्रकारीभूतवन्ह्याद्यवच्छिन्न
वे तात् [illegible]साध्यविशिष्टतत्पक्षविषयकेत्यनेनतत्साध्यतावच्छेदकावच्छिन्नतत्संसर्गावच्छिन्नविधेयतानिरूपिततत्पक्षतावच्छेदका

वच्छिन्नोद्देश्यता[redacted]कत्वपर्यन्तं विवक्षितं अतो वह्निमान् पर्वतो घटवानिति साध्यानुमितिसामग्रीदशायां पूर्वोक्तयुक्त्या वह्निविशिष्टपर्वत
१३ विषयकानुमितिर्जायतामित्येतादृशेच्छाबलात् पर्वतादिपक्षकवह्न्यादिविधेयकानुमित्यनुत्पादेऽपि न क्षतिः तादृशोद्देश्यतात्वेन च
तादृशोद्देश्यताकत्वप्रकारकत्वं विवक्षणीयं तेन केवलपर्वतत्वावच्छिन्नोद्देश्यतात्वेन तादृशोद्देश्यताप्रकारकानुमित्यादृशायां पर्वते
न्यानुमितिसामग्रीसत्त्वे वह्नेः सिद्धिसत्त्वेन वह्न्यनुमित्यापत्तिः (एवं पक्षतावच्छेदकादिनिष्ठानवच्छिन्नत्वावगाहित्वमपि निवेशनीयं
अन्यथा जातिमान् वह्निव्याप्यवानिति परामर्शकाले पर्वतो वह्निमानिति सिद्धिसत्त्वेऽनवच्छिन्नत्वानवगाहीच्छाकाले पर्वतो वह्नि
मानित्यनुमित्यापत्तेः पर्वतो वह्निव्याप्यवानिति परामर्शकालीन जातिमान् वह्निव्याप्यवानिति परामर्शकालीनानवच्छिन्नत्वानव श्स्य
गाहीच्छानां च तत्तदिच्छात्वेनोत्तेजकत्वमिति बोध्यं) साध्यविशिष्टपक्षविषयकत्वप्रकारकत्वनिवेशनप्रयोजनं दर्शयति। यत्किंचिद्
ति। किंचिद्विषयकत्वप्रकारकत्वं निवेश्यापि यत्किंचित्ज्ञानं जायतामित्यादीच्छावारणं संभवतीति यत्किंचिज्ज्ञानगोचरत्वप्रकारके
च्छानुधावनं न चेच्छापूर्वं यत्किंचिद्गोचरज्ञानस्यावश्यं सिद्धतया तादृशेच्छैव न संभवति ज्ञानगोचरेच्छायां स्वरूपसत्स्वविषयसिद्धे

रेव विरोधित्वात्तदुक्तं न हि ज्ञाने ज्ञाते ज्ञाने च्छा भवतीति वाच्यं एतदुत्तरवर्तियत्किंचिद्गोचरं ज्ञानं जायतामित्याद्याकारकेच्छाया विनाशि
तत्वात् ननु अनुमितित्वप्रकारकत्वं निवेश्यैव तथाविधेच्छावारणं संभवे किं गुरुतरसाध्यविशिष्टपक्षविषयकत्वप्रकारकत्वनिवेशनेत्यत आ
ह अनुमि-तित्वाप्रकारिकायामपीति। प्रत्यक्षात्मकसिद्धिदशायां पर्वते वह्निज्ञानं जायतामित्याकारकेच्छा न संभवति तद्विषयीभूतप्रत्य
क्षादिरूपसिद्धेरेवासिद्धत्वात् अतः प्रत्यक्षाद्यतिरिक्तमितिज्ञानद्रूपसिद्धौ प्रत्यक्षा[redacted]द्यतिरिक्तज्ञानं जायतामित्यादीच्छाया उत्पादासं
भवात् प्रत्यक्षाद्यनंतरमिति प्रत्यक्षादिरूपसिद्ध्यनंतरमित्यर्थः अनुमित्युत्पादाच्चेति तथा चानुमितित्वप्रकारकत्वं निवेश्यापि तु म
शक्यमेव तादृशेच्छाया असंग्रहादिति भावः। इदमुपलक्षणं। अनुमितित्वप्रकारकत्वनिवेशेऽपि घटानुमितिर्जायतामितीच्छाकाले सिध्य
वन्ह्याद्यनुमितिवारणाय प्रकृतसाध्यादिविषयकत्वप्रकारकत्वनिवेशनमावश्यकं न च प्रकृतसाध्यादिविषयिणी यानुमितिस्तद्वि
षयकत्वनिवेशनेनापि दर्शितेच्छावारणसंभव इति वाच्यं दर्शितेच्छाया अपि घटाद्यनुमितित्वेन वन्ह्यादिगोचरत्वसमूहालंबनानुमिति
विषयकत्वात् न चानुमितित्वप्रकारकत्वानिवेशे अनुमितिरेव यत्र प्रत्यक्षत्वादिनेच्छाविषयस्तत्रानुमित्यापत्तिः इष्टत्वात् अनुमितौ प्रत्य

शलाघमदशायामेवतादृशेच्छायाउत्पादात् तस्यानुमितित्वप्रकारकेच्छासमशीलत्वात् नचानुमितित्वप्रकारकत्वस्यानिवेशेपर्वतेवन्हेःप्र
१४ त्यक्षतःसिद्धौशाब्दसामग्र्यांसत्यांप्रत्यक्षभिन्नंज्ञानंजायतामितीच्छासत्वेऽनुमित्यापत्तिरितिवाच्यंतत्रपक्षतासत्वेप्यनुमितित्वप्रकारके
च्छाविरहविशिष्टसमानविषयकशाब्दसामग्र्याःप्रतिबंधकत्वादेवानुमितिवारणसंभवात् अथसिद्धिदशायांपर्वतेवन्हेरन्यज्ज्ञानंजा
यतामितीच्छासत्वेऽनुमित्यापत्तिः तस्याअपिअनुमितिविषयकत्वात् नचेष्टापत्तिः तदुत्तरपर्वतोवन्हिमानित्यादिमानसाधुसत्ता
वपिविषयसिद्धेस्तादृशेच्छायायत्किंचिज्ज्ञाचरज्ञानंजायतामित्येतादृशेच्छातुल्यत्वात् नचप्रत्यक्षेच्छाविशिष्टप्रत्यक्षसा[illegible]पप्रतिबं
धकत्वान्नानुमित्यापत्तिरितिवाच्यंप्रत्यक्षत्वादिप्रकारकेच्छाविशिष्टायाएवमानसादिसामग्र्याअनुमितिप्रतिबंधकत्वात् अन्यथासि
द्धिश्चन्यकालेपितादृशेच्छासत्वेऽनुमित्यनुत्पादप्रसंगात् नचोक्तयुक्त्यावन्हिविधेयकत्वावगाहित्वनिवेशनस्यावश्यकत्वाद्वन्हिप्र
कारकत्वावगाहिदर्शितेच्छाबलान्नानुमितिप्रसंगः अनुमितिनिष्ठतद्विधेयकत्वावगाहीच्छायांचजायतएवानुमितिः विधेयतायाः
प्रत्यक्षेऽप्रामाणिकतयातत्प्रकारकेच्छायाः अनुमित्युत्पत्त्यैवविषयसिद्धेरितिवाच्यंविधेयतायाः प्रत्यक्षव्यावृत्तत्वेतत्प्रकारिकायाः प्रत्य

क्षान्यत्वाप्रकारिकाया अपीच्छायाः प्रत्यक्षसिद्धिकाले संभवात् प्रत्यक्षान्यत्वप्रकारकेच्छापर्यन्तानुधावनस्य दीधितिकृतोनिर्बी
पाला जत्वात् नचविधेयताप्रत्यक्षव्यावृत्तैवतदवगाहित्वस्यचनायेवदर्शितेच्छांशेप्रत्यक्षान्यत्वोल्लेखइतिवाच्यं एकमपिवक्ष्यमाण
स्यशाब्दसिद्धिकालेअशाब्दज्ञानंजायतामितीच्छाबलेनानुमितिर्जायतेनतुप्रत्यक्षसामग्रीकालेइत्यस्यसंगमयितुमशा
क्यत्वात् तादृशेच्छायाः प्रत्यक्षव्यावृत्तविधेयतावगाहित्वेप्रत्यक्षसामग्रीकालेपितद्बलादनुमित्यौचित्यात्तदनवगाहित्वेसि
ध्यावप्यनुत्तेजकत्वात् अत्रोच्यते अनुमितित्वप्रत्यक्षान्यज्ञानत्वादिप्रकारकेच्छानामनुमितिविषयकेच्छात्वेनैवानुगमः पर्व
ले तेवन्हेरन्यज्ञानंजायतामित्याद्याकारकेच्छायां सत्यांसिद्धौतथाविधापनीतभानसामग्र्यांच अनुमितेर्वारणायतथावि
धेच्छाव्यक्तीनांतत्तद्व्यक्तित्वेनप्रतिबंधकताकल्प्यतइतिनदोषः नचतासांतत्तद्व्यक्तित्वेनानंतप्रतिबंधकताकल्पनम
पेक्ष्यअनुमितित्वादिरूपप्रकारविशेषमं तर्भाव्यैवानुमित्सानामुत्तेजकत्वं उचितमितिवाच्यं तथासतिपर्वतेवन्हित्वा

नं जायतामितीच्छाकाले तथाविधोपनीतभानविरोधिघटानुमितीच्छाविशिष्टतत्सामग्रीसत्वे सिषाधयिषासत्वे ऽनुमित्युपपत्त
१५ ये तादृशेच्छाव्यक्तीनां तत्तद्व्यक्तित्वेन सिषाधयिषाजनकत्वापत्त्या तदभावसहस्रस्य मिथो विशेषणविशेष्यभावविनिगमनाविर
हेण सिद्धिप्रतिबंधकतानंत्यप्रसंगात् ननु साध्यविधेयकत्वावच्छिन्नपक्षोद्देश्यकत्व=कारकेच्छायाः उपादाने पक्षोद्देश्यकत्वा
वच्छिन्नसाध्यविधेयकत्वप्रकारकेच्छायोः असंग्रहः एवं विषयानुपरक्तानुमितिविषयिण्या अनुमितिर्जायतामितीच्छाया अ
पि निरुक्तरूपेणासंग्रहः न चासंग्राह्यैवैषा अस्ति च साध्यांतरानुमितिसामग्र्यामसत्यां तद्बलादपि सिषाधयिषाप्रकृतसाध्यानुमि
तेस्तदिच्छाविषयसिध्यनुरोधेनावश्यकत्वादित्यत आह यादृशयादृशेति असत्यां सिषाधयिषायां किंचिद्गोचरं ज्ञानं [illegible] जायतामि
त्यादीच्छासत्वे ऽनुमित्युत्पादात्तासां चानुत्तेजकत्वात् सिषाधयिषायामिति तत्तदिच्छाभावसमुदायस्येति । साध्यविशेषविशिष्टप
क्षविशेषाद्यवगाहित्वप्रकारकेच्छानां तदवगाहि त्वप्रकारकानुमितिगोचरेच्छात्वे नअनुगमय्य एकैकात्मतावानिवेशयंत्ते

उ तथाविधानामनुमितिर्जायतां प्रत्यक्षान्यज्ञानं जायतामित्याद्याकारकेच्छानां तु यद्व्यक्तिसत्त्वे सिद्धिदशायामनुमितिस्तद्व्यक्ति
त्वावच्छिन्नाभावा [illegible] एव निवेशनीयाः अन्यथा ऽतिप्रसंगात् तत्कालीनसिद्धिभेदा एव वा एतेन तत्कालीनसंयोगविभागादिव्य
क्तिविशेषाभावनिवेशमादाय विनिगमनाविरहो निरस्तः सामानाधिकरण्यसंबंधेन तदर्थं तदभाववैशिष्ट्यनिवेशापेक्षया तत्तत्सि
द्धिभेदानां विशेषणताविशेषसंबंधेन वैशिष्ट्यनिवेशे प्रतियोगितावच्छेदकसंबंधानिवेशो लाघवात् सिध्युत्तरं तथाविधेच्छोत्पत्तिकाले च
अनुमित्यापत्तिस्तु इच्छासामग्र्या अनुमितिविरोधित्वादेव न संभवतीति ध्येयं इदंत्वावच्छिन्नतादृशाभावसमुदायस्य न तत्समुदा
यत्वेन निवेशः तावन्मात्रविषयकधीविषयत्वरूपस्य तावत्समुदायत्वस्य तादृप्येण निवेशे महागौरवात् तादृशायां किंचिद्रूपेण तद्व्यक्तित्वेन
निवेशे तथाविधधीसहस्रस्य वि[illegible]निगमनाविरहेण निवेशाप्रसंगात् किंतु तत्तदभावविशिष्टत्वेन सिद्धेरेव निवेशयितुमुचितत्वात् अथ
तत्तदभावानां मिथो विशेष्यविशेषणभावापन्नानां निवेशस्य प्रत्येकमतिप्रसक्ततया ऽवच्छेदकतायोगेनासंभव इति चेन्न एकाभा
वविशिष्टापराभावत्वेनैवाभावानां निवेशनीयत्वात् तत्र च विशेषणविशेष्यभावे विनिगमनाविरहेऽपि न क्षतिः गत्यंतराभावात् तावद

भावमात्रविषयकधीविषयत्वेन निवेशेपि ज्ञानेन तत्तदभावविषयिणां नानात्मकविशिष्टापरत्वेनैव निवेशनीयतया विशेष्यविशेषणभावे विनिग
मनाविरहस्यावश्यकत्वादिति इच्छायामननुगमेपि एकरूपेण सर्वासामिच्छानां उपादानासंभवेपि न क्षतिः न सिषाधयिषाविरहविशिष्टसि
१६ द्ध्यभावस्यानुमितिहेतुत्वानुपपत्तिः तावदभावविशिष्टसिध्यभावस्यानुगतत्वादिति भावः इदमत्रावधेयं वन्हिविशिष्टपर्वतमहानसोभयानु
मितिर्जायतामित्याकारकेच्छायाअपि तत्साध्यविशिष्टतत्पक्षावगाहित्वप्रकारकतया पर्वते वन्हेः सिद्धिकाले महानसपक्षकानुमितिसामग्या
मसत्यां तादृशेच्छाबलात्पर्वते वन्ह्यनुमित्यापत्तिः अनुमित्यंशे तत्साध्यविशिष्टतत्पक्षविषयकत्वान्यये किंचिद्विषयकत्वप्रकारकत्वविशेषणा
स्येच्छायां निवेशे वन्हिविशिष्टंपर्वतंमहानसंचानुमिनोमीत्याद्यनुभवेनाप्ययं दीर्घसमूहालंबनेच्छायाअसंग्रहप्रसंगः वन्हिविशिष्टपर्वतविषयिणीमहान
सविषयकानुमितिभिन्नानुमितिर्जायतामित्याकारकेच्छाबलादुपदर्शितस्थलेऽतिप्रसंगस्याशक्यवारणत्वाच्चेति इच्छाविषयतावच्छेदकता
पर्याप्तिनिवेशनमावश्यकं तथाच वन्हिविशिष्टपर्वतानुमितिर्भवतित्विच्छायास्तत्साध्यविशिष्टतत्पक्षविषयकानुमितित्वपर्याप्तवि
षयतावच्छेदकताकेच्छात्वेनोत्तेजकत्वं पर्यवसितं अनुमितित्वानंतर्भावेन तादृशेच्छायास्तत्साध्यविशिष्टतत्पक्षविषयकत्वपरिसमाप्तवि
षयतावच्छेदकताकत्वाभावेनाशक्यसंग्रहात् एवं चानुमितित्वप्रत्यक्षान्यज्ञानत्वादिप्रकारकेच्छानामनुमितिविषयकत्वरूपेण संग्रहा

भिधानमसंगतं न च तत्कल्पं परित्यज्यैव यादृशयादृशत्वाभिधाने इदानीमनुमितित्वप्रत्यक्षान्यज्ञानत्वादिप्रकारकेच्छानां पृथक्पृथग्भावनिवेश
नमभिप्रेतमिति वाच्यं पक्षांतरसूचकवाकाराभावात् अथानुमितित्वप्रत्यक्षान्यज्ञानत्वादिप्रकेच्छानामनुगम एव संभवति तथाहि तत्साध्य
विशिष्टतत्पक्षकानुमितित्वपर्याप्तावच्छेदकताकत्वं तादृशधर्माघटकपरिसमाप्तावच्छेदकताकताकत्वं तत्साध्यविशिष्टतत्पक्षविषयकत्वानु
मितित्वनिष्ठावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतानिरूपकविषयताकत्वमेव पर्यवसितं एवं च तत्साध्यविशिष्टतत्पक्षविषयकत्वप्रत्यक्षान्यज्ञानत्वादि
निष्ठावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतानिरूपकविषयताकेच्छात्वादिना प्रत्यक्षान्यज्ञानत्वादिप्रकारकेच्छानां पृथक्पृथगुत्तेजकतापेक्षया निरुक्त
धर्माघटकानुमि॰तित्वनिष्ठावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतायामेव प्रत्यक्षान्यज्ञानत्वादिनिष्ठावच्छेदकताभिन्नत्वनिवेशनमुचितं लाघवात् इत्थं च
तादृशरूपेणैव प्रत्यक्षान्यज्ञानत्वादिप्रकारकेच्छानामपि संग्रहः संभवति न च वह्निविशिष्टपर्वतविषयकं जायतामितीच्छायां तादृशेच्छायाः सिध्युत्त
रसंस्कारमात्रेण निवर्त्याया वारणाय विषयितायामनुमितित्वावच्छिन्नत्वविशेषणस्यावश्यकतया न तत्संग्रह इति वाच्यं समवायेन किंचिदव
च्छिन्नत्वं निवेश्यैव तादृशेच्छावारणसंभवादिति चेन्न एवं सति पक्षांशे साध्यावगाहित्वेनानुमितिविषयकेच्छानामुक्तरूपसमशीलरूपांतरे
णोत्तेजकतापेक्षया तादृशावच्छेदकतायामेव पक्षांशे तादृशसाध्यावगाहितीयावच्छेदकताभिन्नत्वं निवेश्यतां तावतैव तत्संग्रहस्यापि संभवा
त् इच्छाया अननुगमाभिधानासंगतेः न च विषयितायां साध्यविशिष्टपक्षावगाहितात्वावच्छिन्नत्वनिवेशनमावश्यकं अन्यथाऽन्यानुमिति

संयोगनिवेशे च नोपपत्तिः। इच्छायां तद्भेदस्य अव्यावर्तकत्वात् तत्तत्संयोगाभावानां वैशिष्ट्यस्य निवेशे तादृशवैशिष्ट्यस्य सामानाधिकरण्यरूपतया साक्षात्सम्बन्धेन इच्छाभेदानिवेशोऽ

६ तादृशेच्छानां तत्तद्व्यक्तित्वेनोत्तेजकत्वस्योपगन्तव्यतया उत्तेजकानामननुगमाभिधानसंगतिरिति वाच्यं तादृशेच्छानां तत्तद्व्यक्तित्वेन प्रतिबन्धकतया वा निगमनसंगवार-

सामग्रीसमवहितानामनुमितिर्जायतामित्याकारकविषयविशेषानुपरक्तेच्छानां वारणासंभवादिति। अन्यानुमितिसामग्रीसमवहितेन तथावि-

धेच्छानां तत्तद्व्यक्तित्वेनोत्तेजकताकल्पने गौरवप्रसंगात्। अत्राहुः उक्तसकलेच्छानां निरुक्तरूपेणानुगमेऽपि एतत्क्षणानन्तरक्षणेऽनुमिति-

र्भवत्वित्याकारकेच्छानामेव निरुक्तेन रूपेणासंग्रहात् तत्तद्व्यक्तित्वेन पृथगभावो निवेशनीयः तादृशक्षणवृत्तित्वावच्छेदकताभेद मुक्तावच्छे-

दकतायां निवेशे तत्संग्रहे कालान्तरेऽपि तथाविधेच्छाबलादनुमित्यापत्तेः कालान्तरे अनुमित्सुसत्त्वाच्च तादृशानुमित्साया विषयासिद्धेरिष्टा-

पत्त्ययोगादित्यननुगमाभिधानसंगतिः न चैवमपि प्राथमिकस्य साध्यविशिष्टपक्षविषयकत्वप्रकारकत्वविशेषणाभिधानस्यासंगति-

र्दुर्वारैवेति वाच्यं अनुमितिनिष्ठविषयितायां साध्यविशिष्टपक्षविषयिताध्यन्यप्रकारकतानवच्छिन्नत्वनिवेश एव तात्पर्यात् वस्तुतः साध्यवि-

शिष्टपक्षविषयकत्वप्रकारकत्वनिवेशनमप्यावश्यकं अन्यथा यत्किंचिद्ज्ञानं जायतां यत्किंचिद्ज्ञाचरणानं जायतामितीच्छावारणासंभवा-

त्तत्संग्रहे तादृशीनां सर्वासामिच्छानां तत्तद्व्यक्तित्वेन प्रतिबंधकत्वे गौरवात् अनुमितिर्जायतामित्यादीच्छानां च पृथगनुमितित्वादिपर्या-

सविषयतावच्छेदकताकेच्छात्वेनोत्तेजकता अन्यानुमितिसामग्रीसमवहित तादृशेच्छानां तत्तद्व्यक्तित्वेन प्रतिबंधकत्वमेवेति सर्वसा-

मंजस्यं ननु धूमेन वह्निमनुमिमीयामित्याकारकेच्छाबलाद्धूमलिंगकानुमित्युत्पत्त्या तत्साधारणरूपेण सिषाधयिषाणो सिद्धावुत्ते-

जकतायाआवश्यकत्वात्तत्त्वे सिद्धिकाले असत्यपि धूमपरामर्शे आलोकादिपरामर्शादनुमित्यापत्तिः पक्षतायाअक्षतत्वादित्यतआ
ह धूमेनेति भिन्नलिंगकेच्छासत्त्वे सिद्धिदशामात्रएव यदि नानुमितिस्तदा तादृशापायाः प्रति[illegible]न संभवतीत्यतोअसत्यामपिसि
ध्याविति तत्रानुमितेः संदिग्धत्वाद्यायदीति तदेति तल्लिंगकानुमितावितिशेषः अन्यमात्रेति तदन्यमात्रेतिलिंगक[illegible]कारकसिप्यीछसत्यर्थः
धूमलिंगकानुमितिरालोकलिंगकानुमितिश्च जायतामिति साध्याकारकस[illegible]नेच्छाकाले आलोकादिपरामर्शादनुमित्युपपत्ते
येमात्रेति तदन्यमात्रलिंगकत्वप्रकारकत्वं च तल्लिंगकत्वाप्रकारकत्वे सति किंचिल्लिंग[illegible]कारकत्वम् अतः प्रमेयसामान्यलिंगकस्थ
लेतदन्याप्रसिद्धावपि न दोषः तल्लिंगकत्वाप्रकारकत्वं च तल्लिंगकत्वप्रकारतानिरूपितत्वे साध्यविशिष्टत्वपक्षविषयकत्वावच्छिन्ना
नुमितिनिष्ठविशेष्यताकान्यत्वम् अतआलोकेनेंधनं धूमेन तु वह्निमनुमिनुयामित्यादीच्छादशायामालोकादिलिंगकत्वस्याप्यनुमितेर्नोपपत्तिः
आलोकलिंगकत्वप्रकारताशरीरे च वास्तवालोकादिप्रकारता[illegible] न निवेशनीया किं त्वालोकत्वाद्यवच्छिन्नप्रकारतैव अन्यथाआलो
कत्वादिना धूमत्वादिना च धूमालोकमवगाहमानयोरिच्छयोरालोकलिंगकानुमितिप्रतिप्रतिबंधकत्वे तद्भावयोरापत्तेः द्रव्येणा

नुमिनुयामित्यादौ छायाः आलोकादिलिंगकानुमित्यविरोधित्वोपपत्तये आलोकत्वाद्यवच्छिन्नत्वस्थले आलोकाद्यवृत्तित्वेनाज्ञायमानधर्मा
१८ वच्छिन्नत्वमेव निवेश्यं द्रव्यत्वादेरालोकत्वादिविरुद्धत्वभ्रमदशायां तादृशछायाविरोधित्वोपपादनायालोकत्वादेरालोकादिवृत्तित्वज्ञानश्र
न्यां कालीनायाः आलोके नानुमिनुयामित्यादौ छायायाः अविरोधित्वोपपत्तये च वास्तवालोकादिवृत्तित्वस्य तेन रूपेण ज्ञायमानत्वस्य चोपेक्ष
णां धूमत्वादेरालोकाद्यवृत्तित्वाग्रहदशायां धूमेनानुमिनुयामिती छायाया आलोकादिलिंगकानुमित्यविरोधित्व[illegible]मिष्टमेव विरोधित्वं च तादृशो
छायाधूमत्वादावालोकत्वादिविरुद्धत्वग्रहदशायामेव वस्तुतस्तु द्रव्यं न आलोक इत्यादिज्ञानं तदन्यकालीनानां आलोको द्रव्यमित्यादिज्ञा
नकालीनानां चेच्छानां तत्तद्व्यक्तित्वेन भेदकूटएव स्वातंत्र्येण प्रतिबंधकतावच्छेदके अनुप्रवेशनीयः तेनोक्तकल्पे नालोकत्वीयपुरुषेणोत्त
रीयाज्ञानवारणाय स्वसमानकालीनत्व स्वसमानाधिकरणत्वयोर्ज्ञानविशेषणताध्रौव्येयदा यस्य कस्यचिदपि धर्मेणालोकाद्यवृत्तित्वज्ञा
नं तदा स्वसमानाधिकरणस्वसमानकालीनतादृशज्ञानाप्रसिद्ध्या तद्घटितप्रतिबंधकताद्यवच्छेदकाप्रसिद्ध्यापि न क्षतिः आलो
कोद्रव्यमित्यादिज्ञानविशिष्टत्वे नालोको द्रव्यमित्यादिज्ञानविरहविशिष्टत्वेनैव वा द्रव्यत्वादिलिंगकत्वप्रकारकेच्छा अनुगमय्य तद्द्वे

दास्मादृशप्रतिबंधकतावच्छेदककोटौ निवेशनीयाः। भेदस्य कालिकाव्याप्यवृत्तित्वोपगमात् नाँदृशज्ञानत्वन्यकालीनानां द्रव्येणानुमिनुयाँ
मित्यादीच्छानां विशिष्टभिन्नतया प्रतिबंधकत्वोपपत्तिः सामानाधिकरण्यसंबंधेन वैशिष्ट्यनिवेशात् न पुरुषांतरीयज्ञानमादाय दोषः द्रव्य
त्वावच्छिन्नेनानुमिनुयामित्याधाकारिकाणां द्रव्यत्वांशे लिंगतावच्छेदकत्वावगाहीच्छानां तु न द्रव्यत्वादिमद्विषयकपरामर्शजन्यत्वरूपद्रव्यत्वा
दिमल्लिंगकत्वप्रकारत्वं विषयतायामेव तत्र द्रव्यत्वाद्यवच्छिन्नत्वभानाल्लिंगांशे द्रव्यत्वानवगाहनात् अतस्तथाविधेच्छानामालोकत्वाधि
वच्छिन्नलिंगकानुमितिविरोधित्वमक्षतमेव आलोकत्वाद्यवच्छिन्नेनानुमिनुयामित्यादीच्छानां तादृशानुमित्यविरोधित्वोपपत्तये चालोकलिं
गकत्वाद्यप्रकारकत्ववदालोकत्वाद्यवच्छिन्नलिंगकत्वाद्यप्रकारकत्वमपि आलोकत्वाद्यवच्छिन्नलिंगकानुमितिप्रतिबंधकतायां निवेशनी
यं पर्वते वह्निमनुमिनुयामित्याधाकारकलिंगविशेषजन्यत्वानवगाहीच्छानामविरोधित्वोपपत्तये किंचिल्लिंगकत्वप्रकारकत्वनिवे
शनं तदर्थश्च किंचिल्लिंगकत्वप्रकारतानिरूपिततत्तत्साध्यविशिष्टत्वप्रकारविषयकत्वावच्छिन्नविशेष्यताकत्वं अतो धूमेनेंधनम
नुमिनुयामित्याधाकारकेच्छानां नालोकादिलिंगकवह्न्याद्यनुमितिविरोधित्वं इदमत्रावधेयं। आलोकलिंगकधूमलिंगकानुमि

तिर्जायतामिति साध्याकारकेच्छाकाले केवलालोकलिंगक[illegible]दनुमितिर्न जायते तथाविधानुमितेस्तादृशेच्छाविषयत्वानुभ
१९ यलिंगकानुमितेरेव तद्विषयत्वात् एवं धूमलिंगकवह्न्यनुमितिरालोकलिंगकवह्निघटोभयानुमितिश्च जायतामि[illegible]घटा-
नुमितिसाम[illegible]यामालोकपरामर्शादेर्ननुमिर्न जायते घटार्थविषयकानुमित्युत्पत्त्या तादृशेच्छाविषयासिद्धेरतस्तथाविधेच्छा
नां तत्र तत्र प्रतिबंधकतानिर्वाहाय तल्लिंगकत्वतत्साध्यविशिष्टतत्सत्त्वविषयकानुमितित्वादिप्रकारताभिन्नप्र[illegible]निरूपि
तविशेष्यताशून्यत्वमेव तल्लिंगकत्वाप्रकारके संनेन विवक्षणीयं उक्तस्थले चालोकलिंगक वह्न्यनुमितित्वादिप्रकारतानिरूपि
तविशेष्यतातादृशप्रकारतातिरिक्तधूमलिंगकत्वादिप्रकारतानिरूपितैव समूहालंबन एव प्रकारताभेदेन विशेष्यताभेदो
ऽन्यथा समूहालंबनतस्तादृशेच्छाया वैलक्षण्यानुपपत्तिः तथा च तादृशेच्छानां तथाविधप्रकारतानिरूपितविशेष्यताशून्य
त्वेन प्रतिबंधकत्वनिर्वाहः आलोके नानुमितिर्जायतां धूमेन च पर्वते वह्निमनुमिनुयामिति सा[illegible]कारकसमूहालंबनेच्छानां ता
तादृशविशेष्यताशून्यत्वविरहेऽपि आलोकलिंगकान्यानुमितिसामग्रीकालीनतथाविधेच्छानां तत्तद्व्यक्तित्वेन पृथक्प्रति

वह्न्याध

बंधकत्वोपगमात्तादृशानुमितिसामग्रीदशायां तादृशेच्छाबलादालोकलिंगकानुमित्यापत्तिः पर्वतवह्निमनुमिनुयां धूमेन च पर्वते वह्निमनुमिनुयामित्याकारकसमूहालंबनेच्छायाः प्रामाणिकत्वे तत्रालोकपरामर्शादनुमितिर्भवत्येव एवं च लिंगविशेष जन्यत्वानवगाहीच्छानां विशेषदले नैव वारणं धूमेन घटमनुमिनुयामित्यादीच्छावारणमेव विशेषदलप्रयोजनं तदर्थश्च न किंचिल्लिंगकत्वप्रकारतानिरूपिततत्साध्यविशिष्टतत्पक्षविषयकत्वावच्छिन्नविशेष्यताकत्वं तथा सति धूमेनानुमिनुयामित्याद्याकारकविषयविशेषानुपरक्तानुमितीच्छानामसंग्रहापत्तेः किंतु किंचिल्लिंगकत्वतत्साध्यविशिष्टतत्पक्षविषयकत्वानुमितित्वादिप्रकारताभिन्नप्रकारतानिरूपितविशेष्यताकत्वेन धूमेन घटमनुमिनुयामितीच्छावद्धूमेन वह्निपटोत्तयमनुमिनुयामित्यादीच्छाया अपि आलोकादिलिंगकवह्न्याद्यनुमित्यविरोधित्वमिष्टमेव सिद्धौ तादृशेच्छाया अनुत्तेजकतया सिद्धिकाले तादृशेच्छाबलादालोकलिंगकानुमितीच्छायां न तादृशानुमितिरिति दिक्। एकलिंगकेच्छाकालीनो

धूमत्लिंगकपरामर्शजन्यानुमितौ व्यभिचारवारणप्रकारश्च पुनरग्रे प्रदर्शयिष्यते ननु स्वविषयसजातीयज्ञाने इच्छाया
२० विरोधित्वमदृष्टचरमित्यत आह कामिनीजिज्ञासादिवदिति यथा कामिनीप्रत्यक्षादिगोचरेच्छा घटादिविषयकप्रत्
क्षादिप्रतिबंधिका तथेत्यर्थः पृथक्प्रतिबंधकेति पक्षतासमवधानदशायामनुमित्यनुत्पादप्रयोजिकेत्यर्थः तथा चो
क्तस्थले पक्षतासत्वेपि सति विरहादिष्टमेवेति भावः ननु कामिनीजिज्ञासास्थले कामिनीभिन्नघटादिविषयकज्ञाना
नुत्पादस्य सर्वानुभवसिद्धतया तस्यास्तत्र प्रतिबंधकत्वमस्तु सिद्धे • रसत्वे धूमादिलिंगकानुमितीच्छादशायां आ
लोकादिलिंगकवह्न्यनुमित्यनुत्पादस्तु नानुभाविकः तथा सति तुल्ययुक्त्या घटाद्यनुमितौ प्रत्यक्षादिगोचरेच्छाद
शायामपि तदनुत्पादस्य तथात्वप्रसक्तेः न त्वेवं कमपि विशेषमीक्षामहे इत्यभिसंधायाक्षेपनिवारणाय कल्पांतरमनु
सरति यदि चेति तथा च —— अन्यलिंगकानुमितीच्छायां प्रतिबंधकत्वमसंभावितमेवेति भावः तत्रेति अन्यलिंग

तत्साध्यविशिष्टतत्पक्षविषयकानुमितित्वावच्छिन्नतत्साध्यव
कानुमितीच्छाविरहविशिष्टस्य इत्यर्थः तल्लिंगकानुमितीच्छा तल्लिंगकत्वप्रकारतानिरूपिततत्साध्यविशिष्टतत्पक्षविषयकानुमितित्वाव
कानुमितीच्छास्थले इत्यर्थः तल्लिंगकानुमितीच्छा तल्लिंगकत्वप्रकारतानिरूपिततत्साध्यविशिष्टतत्पक्षविषयकानुमितित्वाव
च्छिन्नविशेष्यताकेच्छा वाच्या॥ सिषाधयिषापदेन विवक्षणीयस्य [illegible] न्वयः नन्वेवं लिंगविशेषानुपरक्तानामनुमितीच्छाका
ले सिद्धौ सत्यामनुमित्यनुपपत्तिरित्यत आह तदन्यमात्रेति धूमेनालोकेन च वह्निमनुमिनुयामित्यादिसमूहालंबने
च्छाकाले आलोकादिलिंगकानुमित्युपपत्तये मात्रेति तथा च तल्लिंगकतत्साध्यविशिष्टतत्पक्षविषयकानुमितित्वाप्र
कारिकासतीया तल्लिंगकतत्साध्यविशिष्टतत्पक्षविषयकानुमितित्वादिप्रकारिकेच्छा तदन्यत [illegible] त्साध्यविशिष्टत
पक्षविषयकानुमितित्वादिप्रकारिकेत्यर्थः लिंगविशेषापरक्तानुमितीच्छासंग्रहाय सत्यंतं आलोकेंधनमनुमि
नुयां धूमेन च वह्निमनुमिनुयामित्याद्याकारकेच्छाबलादालोकलिंगकवह्न्यनुमित्यापत्तिवारणाय तत्रसाध्यादि
निवेशः लिंगविशेषानुपरक्तानुमितीच्छाकाले पर्वते वह्निमनुमिनुयां धूमेनेंधनमनुमिनुयामित्याद्याकारकसमूहा
लंबनेच्छाकाले आलोकादिलिंगकानुमित्युपपत्तये तद्विशेष्यदलं यत्किंचिज्ज्ञानं जायतामितीच्छावारणाय

१५।८(१)।५।१६।९।२) ६ (।।आलोकलिंगकत्वप्रकारकत्वशरीरे वारुत्वालोकत्वादिप्रकारतानिवेश्यते त्यादिग्रंथेनेतिभावः।।=) ५

२१ चरमदलं यथा ष्यालोकधूमोभयलिंगकवन्हिविशिष्टपर्वतविषयकानुमितिर्जायतां आलोकेनवन्हिघटोभयविशिष्टपक्षविष २१
यकानुमितिर्धूमेनवन्हिविशिष्टपर्वतविषयकानुमितिश्चजायतामित्यादीच्छाकालस्थ तल्लिंगकत्वतत्साध्यविशिष्टतत्पक्ष
विषयकानुमितित्वादिप्रकारताभिन्नप्रकारतानिरूपितविशेष्यताकान्यत्वमेवसत्त्वं तद्दले न विवक्षणीयं तथाच लिंगविशे
षानुपरक्तानुमितीच्छायास्तादृशविशेष्यताकान्यत्वविरहात् किंचिल्लिंगकत्वादिप्रकारकत्वनिवेशनमफलमेवेति तथा
विधविशेष्यताशालित्वेनैवेच्छाया उत्तेजकत्वमुचितं तथापि तादृशविशेष्यताशालीच्छायामेव तदन्यमात्रे तु ग्रंथस्य ता
त्पर्यान्नासंगतिः शेषं पूर्वोक्तदिशावसेयं ।।छ।। नन्वेवं धूमालोकादिलिंगकानुमितिसाधारणैकरूपपक्षतायाः असंभव
इत्यत्रेष्टापत्तिमाह लिंगविशेषेणापीति लिंगभेदे नापि पक्षत्वं भिन्नमेवेत्यर्थः अ[illegible]ः साध्यादिभेद समुच्चायकः तत्प्रदर्शनं
च दृष्टांतार्थः तथाच साध्यादिभेदेनेव लिंगभेदेनापि पक्षताभेदो नक्षतिकर इतिभावः नन्वेवं लिंगभेदेन पक्षताया अन
मालिंगकत्वालोकलिंगकत्वतत्साध्यविशिष्टतत्पक्षविषयकत्वानुमितित्वादिप्रकारताभिन्नप्रकारतानिरूपितविशेष्यताकेच्छावत्त्वस्वातंत्र्येणोत्तेजकत्वं=
नुमित्युपपत्तिः धूमालोकाभ्यामग्निरनुमिनुयामित्यादीच्छाकाले उभयलिंगकपरामर्शादनुमित्यापत्तिवारणं च निर्वहनीयं पाठः क्वाचित्कः ।।२

नुगमा[illegible]भिचारेणानुमितिरूपानुगतकार्यहेतुतासंभवः नचतत्साध्यकत्वादिवत्तत्तल्लिंगकत्वस्यापि कार्यतावच्छेदके निवेशान्नव्य
भिचार इति वाच्यं तावतापि आलोकादिलिंगकानुमितीछाधीन धूमालोकोभयादिविषयकसमूहालंबनपरामर्शजन्यानुमितौ धूमादि
लिंगकानुमितीछाविरहविरहविशिष्टसिध्यभावव्यभिचारस्यदुर्वारत्वात् तादृशानुमि तावपि धूमादिलिंगकपरामर्शज
न्यत्वरूपधूमलिंगकत्वस्याक्षतत्वात् नचयत्र धूमलिंगकानुमितीछायाः उत्तेजकता तत्रालोकलिं गकानुमितीछानामपि त
त्तल्लिं[illegible]ी विशिष्टानामुत्तेजकतोपगमान्नोक्तस्थले व्यभिचार इति वाच्यं तथासति तत्र धूमलिंगकेछाया अपि धू
मलिंगकपरामर्शविशिष्टाया एवोत्तेजकत्वौचित्यात् सर्वसाधारणैकपक्षताया एव सुवचतया लिंगवि[illegible]णापीति ग्रंथा
संगतेरिति चेन्न धूमलिंगकेछाविरहविशिष्टसिद्धिविशिष्टान्यानुमितित्वमेव तादृशसिध्यभावजन्यतावच्छेदकं तादृशसि
द्धिविशिष्टत्वं च स्वसामा।नाधिकरण्यावच्छिन्नस्वाव्यवहितोत्तरक्षणोत्पत्तिकत्वसंबंधेन उक्तसमूहा[illegible]लंबनस्थलीया
नुमितिस्तु तथाविधसिद्धिविशिष्टैवेति न तत्र व्यभिचारः सिद्धिकालेऽसत्यां तल्लिंगकसिषाधयिषायां उक्तस्थल इव

नधूमपरामर्शादनुमित्यापत्तिः धूमादिलिंगकेच्छाविरहविशिष्टसिध्यभावादिघटितधूमादिपरामर्शघटितकारणस्तोमस्यका
२२ र्योत्पत्तिः पगमा तु समूहालंबनस्थले आलोकपरामर्शघटितसामग्रीत एव कार्योत्पत्तिः । वह्न्यादितिध्येयं अथा
त्राव्यवहितोत्तरत्वं अवश्यं तृतीयल साधारणं स्वध्वंसाधिकरणकालध्वंसानधिकरणत्वसति स्वाधिकरणकालध्वंसा
धिकरणत्वरूपं वाच्यं अन्यथा यत्र क्रमेण सि रमालोकोभयलिंगकपरामर्शधूमलिंगकेच्छानुमितयस्तत्रानुमित्युत्प
त्यधिकरणक्षण कलिंगकेच्छाविरहविशिष्टसिध्यधिकरणक्षणध्वंसाधिकरणक्षणध्वंसाधिकरणत्वेन तदुत्पत्ति
कानुमितेरुक्तसं ताद्दशसिद्धिविशिष्टान्यत्वात् ताद्दशसिध्यभावस्य व्यभिचारतादवस्थ्यात् एवं च यत्र क्रमेण सि
ध्यात्मकधूमपरामर्शधूमलिंगकेच्छानु सानुमितेर्धूमलिंगकेच्छाविरहविशिष्टसिद्धिविशिष्टत्वेन पक्षताका
र्यतानुपपत्तिरिति चेन्न ताद्दशसिद्धिविशिष्टत्वं ताद्दशस्वाधिकरणक्षणध्वंसाप्यधिकरणक्षणोत्पत्तिकत्वसंबंधेन वा

ध्वंसे उक्तसमूहालंबनस्थले च अनुमितिपूर्वक्षणस्यालोकलिंगकेच्छाविरहविरहविशिष्टसिध्यधिकरणत्वात्तादृशक्षणध्वंसा
सत्यधिकरणक्षणोत्पत्तिकत्वमनुमितेरिति न व्यभिचारः एवं सिध्यात्मक[illegible]भमात्रपरामर्शजन्यानुमितेर्धूमलिंगकेच्छावि
रहविशिष्टसिध्यधिकरण[illegible]थमक्षणध्वंसासत्यधिकरण[illegible]त्तिकत्वाभावात् पक्षताकार्यत्वनिर्वाहः अथवा स्वाव्यव अनुमिते
हितपूर्वकालावच्छिन्नलिंगकेच्छाविरहविशिष्टसिध्यभावाधिकरणताविशिष्टसमवाय एव सिध्यभावकार्यतावच्छे[illegible] इति
न कोपि दोषः अथवा स्ववृत्तित्वमतस्ववृत्तिप्रागभावप्रतियोगि[illegible]नाधिकरणैयत्कालयसंबंधेन तादृशसिद्धिविशिष्टा
न्यत्वं तादृशसिध्यभावजन्यतावच्छेदकमिति न कोपि दोषः अथवा तादृशसिद्धिविशिष्टत्वं स्वाधिकरणक्षणत्वावच्छिन्नध्वंसाधि
करणक्षणध्वंसानधिकरणक्षणोत्पत्तिकत्वसहितोत्पन्नत्वसंबंधेन वाच्यं उ[illegible]लंबने च तादृशसिध्यधिकरणक्षणत्वाव
च्छिन्नध्वंसाधिकरणमनुमित्युत्पत्तिक्षण एवेति तद्ध्वंसानधिकरणक्षणोत्पत्तिकत्वमनुमितेरिति न व्यभिचारः सिध्यात्मक
धूममात्रपरामर्शजन्यानुमितेर्धूमलिंगकेच्छाविरहविशिष्टसिध्यधिकरणक्षणत्वावच्छिन्नध्वंसाधिकरणं द्वितीयक्षण

ध्वंसानधिकरणक्षणोत्पत्तिकत्वविरहात्तु तद्विशिष्टसिद्धिविशिष्टान्यत्वमव्याहतमिति एवं यत्र धूमपरामर्शानंतरं तदप्रामाण्यावगाहि
२३ आलोकपरामर्शस्तदनंतरमनुमितिस्तत्रानुमितेरप्रामाण्यज्ञानाविशिष्टधूमपरामर्शविशिष्टत्वरूपाप्रामाण्यज्ञानाभावविशिष्टधूम
परामर्शजन्यतावच्छेदकाक्रांतत्वादव्यवहितपूर्वक्षणे [illegible]माण्यज्ञानाभावविशिष्टपरामर्शत्वेन प्रसक्तस्य व्यभिचारस्यैतादृशोऽप्र
कारैर्वारणमवश्यं लिंगोपधानमते च न क्वापि दोषः क्वचिदप्यनुपपत्तिः तन्मते धूमविशिष्टपर्वतत्वावच्छिन्नविशेष्यकवह्न्यनुमितित्वादेरेव धूम
लिंगकेच्छाविरहविशिष्टसिध्यभावादिजन्यतावच्छेदकत्वादुक्तसमूहालंबनस्थले चालोकवान्पर्वतो वह्निमानित्याकारकानुमि
तेरेवापगमेन व्यभिचारानवकाशादिति। धूमेनानुमिनुयां आलोकेनानुमिनुयामित्यादीच्छासाधारणरूपेणैव सिषाधयिषायां सि
ध्यावुत्तेजकत्वं तथा च धूमालोकादिलिंगकनिखिलानुमितिसाधारणी एकैव पक्षता उक्तस्थलेऽतिप्रसंगभंगाय च प्रतिबंधकांतर
मेव कल्प्यत इत्याशयेनाह तल्लिंगकेति असत्यां सिषाधयिषायां लिंगकानुमितीच्छाकालेऽनुमित्युपपत्तये सिद्धिकालीनेति सामा
नाधिकरण्यसंबंधेन सिद्धिविशिष्टेत्यर्थः समूहालंबनेच्छाकाले सिद्धिसत्त्वेऽनुमित्युपपत्तये तल्लिंगकानुमितीच्छाविरहविशिष्टेति।

(ः आलोके त्वनुभवसत्वादालोकलिंगकत्वादिप्रकारते सेवकाचित्पाठः ॥=१)
धूमेलिंगकत्वादिप्रकारतान्यप्रकारत्वानिरूपितविशेष्यताकेछाविरहविशिष्ट[redacted]स्यर्थकं तेन धूमालोकोभयलिंगकत्वेऽनुमितिर्जायता
मित्याद्याकारकेछावतां सिद्धिकाले न केवलालोकलिंगकानुमितिप्रसंगः न चालोकेन वह्निर्घटो भयानुमिति धूमे[redacted]त्वेऽनुमितिर्जा
यतामित्याद्येदृशेछाकाले सिद्धिसत्वे केवलालोकलिंगकपरामर्शाकेवलवत्वाद्यनुमित्यापत्तिः यद्यपि तादृश[illegible]निरूपितवि
शेष्यताकान्यत्वस्य विशेषणत्वोपगम एवं समूहालंबनस्थलेऽनुमितिरूपपादयितुं शक्यते तथापि [illegible] द्वयायौगपद्यं [illegible]व
तां नवीनानां मते यत्र सिध्यु[redacted]पत्तिकाले धूमे लिंगकानुमितीछायास्तद्वितीयक्षणे चालोकलिंगकानुमितीछायाउत्पादस्तत्रा
लोकलिंगकानुमित्युप[illegible] तादृशविशेष्यताशालीछाविरहविरहविशिष्टपर्यंतानुधावने लिंगविशेषानुपरक्तानुमितीछाना
मपि निरुक्तोत्तेजक[redacted] तावच्छेदकाक्रांतत्वया तादृशेछायाः प्रतिबंधकत्वाप्रसक्तेः अन्यलिंगके तिसंपातायात सिद्धिविशेषछामा
त्रस्य प्रतिबंधकत्वे सिद्धिविशिष्टघट तदनुमित्यादिगोचरछाकालीना[illegible]व्यक्तानां तत्तद्व्यक्तित्वेनाभावानां निवेशनीय
तया महागौरवमिति साध्यविशिष्टत्वपक्षविषयकत्वप्रकारकानुमितीछात्वेनैव विशेष्यीभूतछानिवेशो बोध्यः वस्तुतस्तु

साध्यविशिष्टपक्षविषयकत्वादिप्रकारकत्वमप्यन्यलिंगकानुमितीच्छायां न निवेशनीयं घटादीच्छाकालीनाननुगतेच्छानां न वन्म
२४ तेपि सिध्यावुत्तेजकतायाः साम्यात् मन्मते तत्र घटादीच्छासाधारणरूपेणैवानुमित्सायाः उत्तेजकत्वोपगमात् दुरूहत्वलोपस्ता
निर्वाहेण तादृशाननुगतेच्छानामन्यलिंगकेच्छायामेवोत्तेजकत्वात् अत्र च तादृशगुरुधर्मावच्छिन्नाभावस्य लिंगभेदेनानंत्यका
रणतानां पक्षताकारणतानंतरस्य च कल्पनामपेक्ष्य लिंगभेदेनानंत्यलिंगकानुमितीच्छाविरहविशिष्टसिद्धित्वरूपलघुधर्मावच्छि
न्नाभावहेतुकताकल्पनस्यैव साधुत्वेन पूर्वपक्षस्यैव साम्यक्त्वाचाकारः नि[illegible]ति च वदंति परे तु अननुगतमन्यलिंगक
त्वप्रकारकानुमितीच्छासमवहितसिद्धिदशायामननुगतानुमित्साबलान्न लिंगकानुमित्युपपत्तये सिद्धौ तादृशेच्छाभावकूटवैशिष्ट्य
निवेशनेपूर्वमते गौरवमेतन्मते चानुगतान्यलिंगकानुमित्सारूपोत्तेजकबलादेव तत्रानुमित्युपपत्तेः सिद्धौ तादृशाभाववनिवे
शात् न चैतन्मतेप्यन्यलिंगकानुमित्साप्रतिबंधकतायामेव तासामुत्तेजकत्वस्यावश्यकतया साम्यमिति वाच्यं यतो यत्राननुग
तानुमित्सात्मकसमूहालंबनरूपेणान्यलिंगकानुमित्सा तत्रान्यलिंगकानुमित्सायां तादृशेच्छाव्यक्तिभेदा एव निवेशनीयाः सिद्धौ

तुसामानाधिकरण्यसंबंधेनतद्सत्ताभावः तत्रच तत्तत्कालीनसंयोगादिव्यक्त्यभावानां निवेशमादाय विनिगम
नाविरहात्वकाश इतिवाच्यं सिद्धेरनंतरं यत्रसमूहालंबनेच्छाव्यक्तीनामुत्पत्तिस्तत्रतादृशसिद्धिभेदानां सिद्धौ निवेश इच्छोत्पत्तिका
लेअनुमित्सापत्तेर्ज्ञानेच्छयोर्युगपदुत्पादमते इच्छासामग्र्याज्ञानाविरोधित्वात्तु यादृशस्थले च सिद्धिजननेकाले प्रतिबंधकोत्तेजक
योरेकस्याः अपरस्य स्थलेच तत्पूर्वमुत्पत्तिस्तत्र द्वितीयक्षणे अनुमित्सुपपत्तेर्ययेतन्मतेपि तत्तत्सिद्धिभेदाः अन्यलिंगकेच्छाविशेष
णीभूतसिद्ध्यंशे निवेश्यते तेन तु अन्यलिंगकेच्छायां तन्निवेशेनं सिद्धौवा तद्धि छायंताभावाः अतो न तत्कालीनसंयोगादिव्य
क्त्यभावनिवेशमादाय विनिगमनाविरहप्रसंग इत्याहुः। साधकमानपदस्य सिद्धिकारणपरत्वे पूर्वोक्तदोषप्रसंगात्तद्व्याचष्टे। सा
ध्यवतानिश्चयेति। साध्यवतानिश्चयः। प्रकृतसाध्यपक्षविशिष्टावगाहिनिश्चयः पाषाणमयोवह्निमान्पर्वतः तेजस्वीत्याद्याकार
कसमानप्रकारकनिश्चयदशायां पर्वतोवह्निमानित्याद्याकारकानुमितेरनुभवसिद्धतया यथाश्रुतेन्न तदनुपपत्तेः। प्रकारविशेषं
निवेशयति। पाषाणमयत्वादीति। तत्र पर्वते तत्स्यक्तेः धर्मित्वसाध्यत्वयोरुद्देश्यत्वविधेयत्वयोः अनुप्रवेशनीया विशिस्य पक्षताश
रीरेत्यादिः तथाच पर्वतत्वावच्छिन्नोद्देश्यतानिरूपितसंयोगादिसंसर्गावच्छिन्नवह्नित्वाद्यवच्छिन्नविधेयताकानुमितिं प्रतितदू

पावच्छिन्नविशेष्यतानिरूपिततत्तत्संसर्गावच्छिन्नतत्तद्धर्मावच्छिन्नप्रकारताशालिनिश्चयत्वावच्छिन्नस्य सिसाधयिषाविरहविशिष्ट
२५ स्याभावो हेतुरिति पर्यवसितं पर्वतो वह्निमानित्यादिसिद्धिदशायां वह्निमान्पर्वतो घटवानित्याद्यनुमित्युदयात्प्रतिबध्यताव
च्छेदके प्रकारतामुपेक्ष्य विधेयतानिवेशने विधेयताच वह्निमनुमिनोमीत्याद्यनुव्यवसायनियामकं पक्षतावच्छेदकव्यावृत्ती
विषयताविशेषः स्वरूपतः पर्वतत्वादिप्रकारकसिद्धिदशायां जातिमान्वह्निमान्पर्वतो जातिमद्वह्निमानित्याद्यनुमित्युत्पत्तेः शुद्धप
र्वतत्ववह्नित्वादिप्रकारकसिद्धिदशायां अधिकविषयिण्याः संदर्पर्वतो वह्निमान्पर्वतः संदर्पवह्निमानित्याद्यनुमितेरुत्पत्त्या
प्रतिबध्यदशि पर्वतत्वाद्यवच्छिन्नेत्यादिना किंचिद्विशेषितपर्वतत्वादिपर्याप्तावच्छेदकताकत्वमेव विवक्षणीयं तदर्थश्च पर्वत
त्वादिनिष्ठनिरवच्छिन्नावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतानिरूपकत्वं तेन जातिमान्पर्वतो वह्निमान्पर्वतो जातिमद्वह्निमानित्यनुमि
तेर्नानुपपत्तिः। पर्वतो वह्निमानित्यनुमितौ जातिमान्वह्निमान्पर्वतो जातिमद्वह्निमानित्यादिसिद्धेरप्रतिबंधकतया प्रतिबंधकत्वादि
शयपि पर्वतत्वाद्यवच्छिन्नेत्यादिना किंचिद्विशेषिततदवच्छिन्नत्वमेव विवक्षणीयं तदर्थश्च निरवच्छिन्नतदवच्छेदकताक
त्वमिति ध्येयं नानुपर्वतत्वावच्छिन्नविशेष्यताकानुमितौ पर्वतत्वावच्छिन्नविशेष्यताकसिद्धेः प्रतिबंधकत्वे पर्वते तेनेकप

पर्वतविशेष्यकसिद्धिदशायां तेन रूपेणान्यपर्वतेपि —— साध्यानुमित्यनुदयापत्तिरत आह यदि चेति पर्वतत्वांशेऽवच्छे
दकत्वावगाहित्यकिंचिद्धर्मि विशेष्यकसिद्धिदशायां तेन रूपेण धर्म्यंतरे अनुमित्यनुत्पादस्य निर्विवादतया सामानाधिकर
ण्येनेति एकत्र एककर्मणि अनुमित्सासत्वे विशेषणाभावादेव विशिष्टाभावनिर्वाहात् धर्मिविशेषनिवेशनमफलं अतो विनाप्य
नुमित्सामिति अन्यत्र अन्यधर्मिणि धर्मिविशेषानंतर्भावेपि वश्र यथा अरोसा सामानाधिकरण्येन सिद्धिदशायां अवच्छेदकावच्छेद
नानुमित्सो बाधकाभावात् आदेशेति सामानाधिकरण्यमात्रावगाहीत्यर्थः धर्मिविशेषापीति तथाच पर्वतत्वाव्यवच्छिन्नतत्पर्वतो
द्देश्यकानुमितौ पर्वतत्वाव्यवच्छिन्नतत्पर्वतादिविशेष्यकसाध्यवत्तानिश्चयत्वेन प्रतिबंधकत्वं कल्प्यत इति भावः अन्यथात
दानीं तादृशानुमितेरानुभाविकत्वविरहे [redacted] धर्मिविशेषो निवेश्य इत्यनुषज्यते अनुमितिर्द्विविधा पक्षतावच्छेदकसाध्ययोः
सामानाधिकरण्यमात्रावगाहिनी तयोरवच्छेद्यावच्छेदकभावावगाहिनी च अवच्छेद्यावच्छेदकभावोपि काचित्स्वरूपसंबंधवि

५ (शा॰ पृथिवीत्वं रूपवतीति प्रतीतिप्रमापत्तिस्तु प्रकारप्रतियोगिकत्वविशिष्टसमवायत्वादिनावारणीया ।।=) ५

शेषः यथा मूलावच्छिन्नो वृक्षः संयोगी स्यादौ मूलावच्छिन्नसंयोगाद्यंशस्तत्रान्य यदुर्वच स्यात् तदवगाहिन्यामेव चानुमितौ पक्षतावच्छे
२८ दकदेशकालाव[redacted]च्छेदेन बाधग्रहस्य विरोधितया बाधस्यासिद्धिव्यभिचारासंकरमपि कल्पव्यवस्थापयिष्यति क्वचिच्च व्याप्यव्या
पकभावः यथा पृथिवी रूपवती स्यादौ पृथिवीत्वादिरूपाद्यो तत्र पक्षतावच्छेदकस्य साध्यांशे धर्मिपारतन्त्र्येणावच्छिन्नत्वसंबंधविधया प्रकारस्य
भासते अतो अवच्छेदकावच्छेदेनानुमितेर्न पर्वतत्वावच्छिन्नवह्निमान्पर्वत इत्याकारकत्वा अथवा पक्षांशे संबंधतया भासमानसाध्य
संबंधे संबंधतावच्छेदकतया पक्षतावच्छेदकावच्छिन्नत्वभानं [illegible] तावच्छेदकावच्छिन्नत्वविशिष्टसाध्यीयत्वेनैव वा पक्षे तत्संबंधभानमित्यन्य
त्र विवेचितं अवच्छेदकावच्छेदेनानुमितित्वस्य सामानाधिकरण्यमात्रविषयक सिद्धिदशायामपि जा[illegible]न्यून विषयकसिद्धिदशायामधि
क विषयकानुमितेः सर्वानुभवसिद्धत्वात् अत एव यत्रावच्छेदकावच्छेदेनानुमितिरुद्देश्या तत्र नांशतः सिद्धसाधनं दोषः मणिकृतैव प
थिव्या मितरभेदानुमाने अंशे घटे सिद्धसाधनमाशंक्य सर्वा पृथिवी इतरभिन्नेत्युद्देश्यप्रतीतेरभावात् पक्षतावच्छेदकनानात्वे हित

दितिसमाधानस्यवक्ष्यमाणत्वादित्यतस्तदेवोपपादयतिपक्षतावच्छेदकरयेतिसामानाधिकरण्येनसामानाधिकरण्यमात्रेण
तदवच्छेदेनपक्षतावच्छेदकावच्छेदेनसिद्धेःसिद्धेरेवसामानाधिकरण्यमात्रानगाहिसिद्धेःप्रतिबंधकत्वमेवकारव्यवच्छेद्यं अयंभावः
पर्वतोवह्निमानित्यादिसिद्धिदशायांपर्वतःसुंदरवह्निमानित्याद्यनुमित्युत्पत्त्याविधेयतावच्छेदकतायाःपर्याप्तेःप्रतिबध्यतावच्छे
दककोटौनिवेशनीयाएवंसंयोगादिनावह्नेःसिद्धावपिसमवायादिनावच्छिन्नानुमित्युत्पत्त्यासंसर्गतायाअपिपर्याप्तेर्निवेश
नीयाएवंसंयोगादिनासाध्यस्यदंडोपलक्षितपुरुषादेःसिद्धावपिविशिष्टानिरूपितसंयोगादिनादंडिपुरुषाद्यनुमित्युत्पत्त्याऽव
च्छेदकतायाःपर्याप्तेर्निवेश्याएवंचअवच्छेदकावच्छेदेनानुमितौद्रव्यत्ववह्नित्वादौद्रव्यसंयोगत्वादौवाविधेयतावच्छेदकतायाःसंसर्ग
तावच्छेदकतायांवाऽपर्याप्तिवत्वात्तादृशानुमितेर्नसामानाधिकरण्येमात्रावगाहिसिद्धिप्रतिबध्यत्वमितिप्राचस्तव्यापकतायाः
संसर्गतयाभानेमानाभावात्तदातावच्छेदकाक्रान्तमावध्यक्तिविषयकानुमितेरेवपक्षतावच्छेदकावच्छेदेनानुमितिरितिवदंतिन
न्मतेमणिकारोक्तन्यायेनांशतःसिद्धसाधनस्यानुगतत्वपावच्छिन्ननानाव्यक्तिपक्षकानुमितावदोषत्वेपक्षतावच्छेदकव्यापको
द्देश्यताकानुमानमेवसिद्धिसामान्यप्रतिबध्यतावच्छेदककोटौनिवेशनीयंनचविषयभेदेनविषयताभेदात्पक्षतावच्छेदकावच्छे

देनानुमितेर्विषयतानामपि नानाव्यक्तिपक्षकस्थले पक्षतावच्छेदकाव्यापकत्वमेवेति तत्र पक्षतावच्छेदकव्यापकोद्देश्यतायाः अप्रसिद्धेरिति वाच्यं
२८ उद्देश्यतासंबंधेन पक्षतावच्छेदकव्यापकान्यतरस्यैवानुमितिविशेषणत्वे नोपगमेन निर्वाहात् दीधितिकारस्य तु अवच्छेदकावच्छेदेनानुमितावच्छेध्या
वच्छेदकाभावस्य स्वरूपसंबंधस्येव व्याप्यव्यापकभावरूपस्यापि भानमनुमतं भागासिद्धेर्दोषत्वनिर्वाहार्थं पक्षतावच्छेदकावच्छेदेनानुमितौ पक्षता
वच्छेदकावच्छेदेन हेतुमत्ताज्ञानकारणतायाः आवश्यकत्वात् शिखरविशिष्टः पर्वतो वन्हिमानित्यादौ शिखरे हेतोस्तत्संबंधस्य वानवच्छेदकताविर
हेण हेत्वसिद्धेरावश्यकत्वे तस्यांशे पक्षतावच्छेदकेऽनतिरिक्तवृत्तित्वरूपावच्छेदकत्वावगाहिन्यामनुमितौ तदवच्छेदेन हेतुमत्ताज्ञानस्य हेतुतायाः
भागासिद्धेर्दोषत्वार्थमनुपगमेपि स्वरूपसंबंधरूपावच्छेदकत्वावगाहिन्यामनुमितौ पक्षतावच्छेदकावच्छेदेन हेतुमत्ताज्ञानापेक्षा नोपयतइति
समाधानस्य स्वयमवच्छेदकत्वयोर्वस्तु नार्क्षदादित्यनेनाग्रे वक्ष्यमाणत्वात् एवं व्यापकत्वभानस्य तदननुमतत्वे पर्वतत्वसामानाधिकरण्येनैक
त्रैयत्र एकत्रसाध्यसिद्धावियनेनैवावच्छेदकावच्छेदेनाप्यसिद्धिस्तद्वावलाभे तल्लाभप्रयोजकस्य सामानाधिकरण्येनत्युपादानस्यानर्थक्या
द्वयुज्यते च तदेवमतं प्राचीनमतेपि उक्तयुक्त्या विधेयतावच्छेदकत्वादिपर्याप्तिनिवेशस्यावश्यकत्वात् तादृशोद्देश्यताकान्यतरस्याधिकस्य निवेशानी
यत्वाद्यगौरवात् एवं सिद्धिसामान्यस्यान्यदृशायां अवच्छेदकावच्छेदेनानुमितौ वुसध्यमानायां सिध्यभावबलात्कार्यतावच्छेदकीभूतपक्षतावच्छे

दकव्यापकोद्देश्यताकान्यानुमितित्वावच्छिन्नस्यापत्तेश्च अस्मन्मते च सिद्धिसामान्याभावकालीनावच्छेदकावच्छेदेनानुमितौ विशिष्टवन्हित्वेन विशि
ष्टसंयोगत्वेन वा पर्याप्तिविषयताविशेषद्रव्यत्वधूमवन्हित्वेन धूमसंयोगत्वेन वा पर्याप्तेऽपि विषयताविशेषः स्वीक्रियते एकज्ञानस्य एकविषये विषय
तात्रयोपगमे क्षतिविरहादिति सिद्धिसामान्याभावकार्यतावच्छेदकावच्छिन्नो सन्निविष्टैव न चावच्छेदकावच्छेदेनानुमितौ व्यापकतायाः संसर्ग
तयाभानोपगमे तादृशानुमितावच्छेदकावच्छेदेन हेतुमत्ताज्ञानस्य पृथक्कारणताकल्पने गौरवं एतन्मते तत्तत्सर्वत्वोद्देश्यकानुमितौ तत्तत्स
र्वत्वविशेष्यकपरामर्शस्य हेतुतया अर्थवशादेव यावत्सर्वत्वविषयकपरामर्शात्तथाविधानुमितेरुत्पादात्तादृशानुमितौ परामर्शस्य स्वातन्त्र[redacted]
हेतुत्वाकल्पनात्[redacted]व्यापकतायाः संसर्गविधया भानस्य क्वचिदप्यनभ्युपगमादिति वाच्यं यत्रैकपरामर्शः कतिपयपर्वतविषयकः अन्य
श्च तदितरयावत्पर्वतविषयकस्तत्राप्यवच्छेदकावच्छेदेनानुमितेरुत्पादापत्तेः न चेष्टापत्तिः अवच्छेदकावच्छेदेन हेतुमत्ताज्ञानं विना अवच्छेदका
वच्छेदेनानुमित्यनुत्पादस्य सर्वसिद्धत्वात् तत्रैकस्यापि परामर्शस्य एव मतसिद्धाया अवच्छेदकावच्छेदेन हेतुमत्तावगाहितायाः असत्त्वा
त् एवं यत्र पक्षतावच्छेदकताघटकसंबंधेन पक्षतावच्छेदकवत्त्वं तत्रेतरसंबंधेन पक्षतावच्छेदकाक्रान्तसिध्या अनुमिति हेति सिध्यानुप
पत्तिश्चैतन्मतेऽपि चावच्छेदकावच्छेदेनानुमित्या अवच्छेद्यावच्छेदकतावरूपाधिकविषयतानवगाहनेन[redacted]ज्ञानाधिकरण्यमात्रेणासि

२८ धिदशायां तादृशानुमित्युत्पत्तौ बीजाभावः सिध्यविषयीभूतधर्मिविषयकत्वस्य तद्बीजत्वे तथाविधसिध्यदशायां कतिपयपर्वतादिविषयका
नुमितेरप्युत्पादो [redacted]।चित्यानुसारमादवच्छेद्यावच्छेदकभावावगाहि ज्ञानमेवावच्छेदकावच्छेदेनज्ञानमित्युच्यत इति अथ मणिकृतापि ।।।वच्छे
दकैक्यं ज्ञातः सिद्धसाधनस्य अदोषत्वोपगमे तदितरप्राचीनैरनुमितिमात्र एवांशतः सिद्धसाधनस्यापि दोषत्वमुपेयते अत एव तेषां म
तमवलंब्य मणिकृतापि शाब्दानित्यत्वाद्यनुमाने ध्वन्यादावंशतः सिद्धसाधनवारणाय वर्णात्मकत्वादिविशेषणं पक्षे निवेशितं अ
त एव गंधादिरूपपक्षतावच्छेदकस्य पृथिव्यामितरभेदादौ साध्ये हेतुतो नाचार्यैरनुमन्यते व्याप्तिग्रहे एव हेतुरूपपक्षतावच्छेदकसा
ध्ययोः सामानाधिकरण्यभानेन सिद्धसाधनात्सकलपृथिवीविषयकानुमितेरयोगात् न चांशतः साध्यसिद्धावप्यधिकधर्मिविषय
कतयाव पर्वतादिविषयकानुमित्युत्पादः उचितः अधिकधर्मिविषयकानुमितेः सिध्यदशायामुत्पादेच्च वागनित्येत्यादिसिध्यदशाया
मनित्या वाङ्मनसे इत्यादिसमूहालंबनानुमित्युत्पादस्यौचित्यान्न हि तत्र कस्याप्यनुमितिः नवीनैरपि पक्षतावच्छेदकैक्य एवांशतः सि
द्धसाधनस्य अदोषत्वोपगमात् एवं च नवीनमत एव अवच्छेदकावच्छिन्नत्वावगाहितदनवगाहि अनुमितिभेदेन पक्षताभेदस्य स्वीकरणी
यतया गौरवं न च विशिष्टबुद्धौ धर्मितावच्छेदकव्यापकत्वभानानुपगमे पक्षतावच्छेदकसामानाधिकरण्यमात्रावगाहि बाधदशायां तस्या

मानाधिकरण्येन तादृशबाधाविषयधर्मिविषयिण्याः कतिपयधर्मिविशेष्यक अनुमितेरिव सकलधर्मिविषयकानुमितेरप्युत्पा
दोचित्यादवच्छेदकावच्छेदेनानुमितौ बुद्ध्यायामप्यंशतो बाधस्यादोषत्वापत्तिरिति वाच्यं सामानाधिकरण्यमात्रावगाहिन्यां बु
द्धौ समाने विषयकतथाविधविपरीतनिश्चयप्रतिबंधकतायाः प्राचामनुमततया अंशतो बाधस्य दोषत्वोपपत्तेः एवं च यावत्पक्ष
विषयकानुमितौ यावत्पक्षविषयकहेतुमत्ताज्ञानापेक्षायां तद्विरोधितया भागासिद्धेरपि दोषता निर्वाहः एवं यत्र सकलपर्वतो
नानेकपरामर्शविषयता अपितु परामर्शद्वयविषयता तत्र यावत्पर्वतविषयकानुमितिरूपावच्छेदकावच्छेदेनानुमितिः प्राचीनमते
इष्टैव नवीनमते पितत्र तादृशानुमितेरावश्यकत्वादिति अवच्छेदकावच्छेदेनानुमितौ तादृशपरामर्शस्यैव हेतुताकल्पनेनापिनन्मते
लाघवं मैवं अवच्छेदकावच्छेदेन विशिष्टबुद्धौ व्यापकत्वमानानुपगमे व्यापकत्वभानस्य सामानाधिकरण्येन विपरीतज्ञानप्र
तिबंधकत्वप्रयोजकत्वासंभवेन तत्प्रयोजकत्वस्य दुर्वचत्वापत्तेः न चैकरूपेण समानधर्मिविषयकत्वमेव विपरीतज्ञानप्रति
बंधकत्वबीजं तथा सति पार्थिवं गंधवत्त्वावच्छेदेन जलत्ववृत्तित्वादिनिश्चयस्यापि पृथ्वी गंधवत्त्वावच्छेदेन न निश्चयस्यैव गं
धो जलवृत्तिर्न वेत्यादौ गंधत्वादिसामानाधिकरण्यमात्रेण जलवृत्तित्वादिसंशये विरोधितापसंगात् उभयोरेव निश्चय
योर्गंधत्वादिना तदाश्रययावद्धर्मिणि गन्धाभावावगाहितया अविशेषात् विरोधिविषयकत्वादिविशेषधर्मितावच्छेदक

ग०प०

१ द्वितीयस्य विरोधित्वे प्रथमस्यापि तथात्वौचित्यात् १

ता१

कोटावधिकभानस्य विरोधितावीजाभावात् नव्यनये उभयानिश्चये व्यापकतयोर्भेदेन विशेषसंभवात् एतेनावच्छेदकावच्छे
नानुमितौ व्यापकत्वभानापेक्षया लाघवात् यावद्धर्मि[illegible]नुमितौ विषयताभ्युपगम एवोचितः तदन्यविषयत्वेन सिद्धि
२९ सामान्यप्रतिबध्यतावच्छेदकासिद्धिसामान्याभावकालीनानुमितौ च तादृशीएकैकधर्मिवृत्तिविषयताऽपीष्यत इति
नकोपिदोष इति परास्तं पक्षतावच्छेदकसामानाधिकरण्य[illegible]सिद्धिद्वयगायां सामानाधिकरण्यमात्राव
गाहिन्यनुमितिर्नजायते उ[illegible]व सिध्योः पक्षतावच्छेदकवतिसाध्यसंबंधरूपतदुभयसामानाधिकरण्यावगाहित
यातादृशानुमितेस्तदतिरिक्तानवगाहित्वात् अतस्तथाविधानुमितावुभयविधासिध्योरेव प्रतिबंधकत्वं दर्शयति।
तत्सामानाधिकरण्येनेति तत्सामानाधिकरण्यमात्रेण पक्षतावच्छेदकमात्रेण अवच्छेदकावच्छेदेनानुमितेरपि सामाना सामानाधिकरण्य
धिकरण्यावगाहित्वात् तद्व्यावर्तनाय अवच्छेदकत्वावच्छेदकभावावगाहित्वस्य व्यवच्छेदार्थकं मात्रपदं अवच्छेदकत्वावच्छेदकभावान
[illegible]वगाहित्वं च न सिध्यभावजन्यतावच्छेदककोटौ निवेशनीयं उक्तदिशा पक्षितसंभवात् यां सिनिवेशादेवोपपत्तेर्वैयर्थ्या[illegible]वध
यं सिद्धिमात्रस्येति मात्रपदं तत्त्वार्थकं तथा च पक्षतावच्छेदकसामानाधिकरण्येन तदवच्छेदेन च सिध्योरियर्थः प्रतिबंधकतेचो

ध्ययविधेयसिद्ध्योः संसर्गतादीनां पर्याप्तिमनिवेश्यैकरूपेणैव यद्युभयसाधारणनिश्चयत्वं शक्यते निर्वक्तुमन्यथा पृथक्पृथगेवेति
ध्येयं यत्तु सामानाधिकरण्येनानुमितौ तथा विधेयसिद्धेरवच्छेदकावच्छेदेन सिद्धिव्यावृत्तरूपेणाप्रतिबंधकत्वेपि तत्रावच्छेदकावच्छे
देन सिद्धेर्न प्रतिबंधकताधिक्यं अवच्छेदकावच्छेदेनानुमितौ तस्याः प्रतिबंधकत्वे कल्पनीये अवच्छिन्नसंयोगादिपर्याप्तसंसर्गता
क तस्य प्रतिबध्यतावच्छेदके अवश्यं निवेशनीयतया अवच्छिन्नत्वाद्यतिरिक्तधर्मानवच्छिन्नसंयोगादिनिष्ठसंसर्गतावच्छेदकत्वस्यैव
च तादृशतया कृधसंयोगादिसंसर्गकानुमितिसाधारण्येन तादृशप्रतिबंधकतयैवोपपत्तेरिति तदसत् सामानाधिकरण्येनानु
मित्यामवच्छेदकावच्छेदेनानुमित्यां सिषाधयिषाकारकेच्छानां पृथक्पृथगुत्तेजकताया वक्ष्यमाणतया पृथक्प्रतिबंधकताकल्पनस्या
वश्यकत्वान्ननु सिद्धिदशायां पक्षतावच्छेदकावच्छेदेनानुमितिर्जायतामिति साकारकसिषाधयिषाविरहेऽसति चावच्छेदकावच्छेदकाव
च्छेदेनेहानुमत्या परामर्शसामानाधिकरण्यमात्रावगाहिपरामर्शात्तादृशानुमितेरापत्तिः तादृशसिषाधयिषाविरहे न पक्षताया
रक्षत्वादि यत्कथाह इत्थं चेति इत्थं च उक्तयुक्त्या पक्षतावच्छेदकावच्छिन्नत्वे तत्सामानाधिकरण्यमात्रावगाह्यनुमित्योः सिद्धेः
पृथक्पृथक्प्रतिबंधकत्वे चेत्सर्वः लिंगभेदन्याय इति यथा च तत्तल्लिंगकानुमितौ सिद्धेः प्रतिबंधकतायां तत्तल्लिंगकानु
मितीच्छैवोत्तेजका न तत्तल्लिंगकानुमितीच्छा तथा पक्षतावच्छेदकसामानाधिकरण्यमात्रावगाहिनीमनुमितिं प्रति सिद्धेः प्रति

ग०५०

बंधकता[redacted]यां तादृशानुमितीच्छेवोत्तेजकानत्वन्यविधानुमितीच्छितिरवीकरणीयमितिनातिप्रसंगइत्यर्थः यदिपर्वतेवन्हिरित्याकारक

२० निश्चयानंतरं पर्वतोवन्हिमानित्याधाकारकानुमितिर्जायेत तदासाध्यविशेष्यकानुमितौसाध्यविशेष्यकसिध्देः प्रतिबंधकत्वेपि

सामान्यतः साध्यपक्षवैशिष्ट्यावगाह्यनुमितौ तादृशसिध्दित्वेननैवप्रतिबंधकत्वंकल्पनीयं अपितु विशिष्येवप्रतिबंधकतादृ

यं अगत्यागौरवस्यादोषत्वादित्याशयेनाह साध्य[illegible]तद्वयोः समानविषयकत्वविशेष्यविशेषणभावे परीत्येनाकिंचि

त्करमित्यभिप्रायेणाभिर्भरत्स्रूचनाय प्रामाणिकत्वइ[illegible]णिकारस्यतुसमानप्रकारकसिध्देरेव प्रतिबंधकत्वमनुमतंपाथे

व्यामितरणेवइति साध्यविशेष्यकानुमित्यनंतरं तदात्मकविशेषणज्ञानसहकृतात् व्यतिरेकपरामर्शादेवपाथेवीतरणि

नेतिपक्षविशेष्यकानु[illegible]यादस्य तेनव्यतिरेकिग्रंथेपक्षपमापादात् पक्षविशेष्यिकैवेति तथाच विशिष्य[illegible]कारताविशेषं

निवेश्यैव प्रतिबध्यप्रतिबंधकभावः कल्पनीयइतिभावः तत्रतादृशानुमित्यभावस्य प्रामाणिकत्वतूभयविधज्ञानसा

धारणपक्षसाध्यवैशिष्ट्यावगाहिनिश्चयत्वस्यानतिप्रसक्तस्यसुवचत्वउभयविधसिध्देरनुगतरूपेणैव प्रतिबंधकताप्र

तिबध्यतावच्छेदकंतुपक्षविशेष्यकसाध्यप्रकारक[illegible]अनुमितित्वादिकमेव नत्वनुगतंपक्षविशेष्यकसाध्यप्रकारकानुमिति

शीयत्वं साध्यविशेष्यकपक्षप्रकारकानुमितिं शीयत्वादित्यादिकयोः सिद्ध्योः पृथक्पृथगुत्तेजकत्वानुरोधात् एवं च साध्यविशेष्यकसि
द्ध्यनंतरं पक्षविशेष्यकानुमित्युत्पत्तेः प्रामाणिकत्वे च तुल्यन्यायादिति पर्यवसानादियं तस्य हेतुः समानाकारकसिद्धेरिति अ
न्यूनाकारकसिद्धेरित्यर्थः पर्वतः संदरवन्हिमानित्यादिसिद्धेरदशायामपि न्यूनविषयिण्याः पर्वतो वन्हिमानित्याद्यनुमितेर
नुत्पादादधिकविषयकसिद्धेर विरोधित्वे चावच्छेदकावच्छेदेन सिद्धेः सामानाधिकरण्येनानुमितौ प्रतिबंधकत्वानिरवचन
स्यासंगतेः अत एव व्याप्तिग्राहकवादे गोत्वेन गोवृत्तित्वानुमानं सिद्धसाधनान्न संभवति जातिविशिष्टहेतुना विशिष्टसाध्यसा
धन एव सिद्धसाधनावकाशो न तु विशिष्टेनाविशिष्टसाधनेऽपीति जात्या व्यक्त्यनुमानपक्षमाक्षिप्य मिश्राः अर्थापत्त्यावा तत्सि
द्धिरिति मूलमवतारयामासुः ननु साध्यविशेष्यकानुमितिः सर्वत्र नानुभवसिद्धा पर्वतो वन्हिमानित्याकारकानुमितेरेवानु
भवात् व्याप्यविशेष्यकपरामर्शादपि पक्षविशेष्यकानुमित्युत्पादस्य परामर्शद्वयस्यानुगतरूपेण हेतुतावादिनापि सं
मतत्वात् किं च प्रसिद्धसाध्यकस्थले विशेषणज्ञानादिविरहे साध्यविशेष्यकानुमितेरनुपपत्त्या साध्यविशेष्य
कानुमितिरपेयत एवं च पक्षविशेष्यकसिद्धिदशायामपि तादृशानुमितेरप्रामाणिकतया तदनभ्युपगमे क्षतिविर

हानुत्तांप्रतिसाध्यपक्षयेन्त्रिष्वावगाहिज्ञानत्वेनोभयविधसिद्धिसाधारण्येनापि प्रतिबंधकत्वं संभवतीत्यभिप्रेयमतां
तरमाह तादृशानुमितिमिति साध्यविशेष्यकानुमितिमित्यर्थः सिद्धिमात्रं पक्षविशेष्यिकासाध्यविशेष्यिकाचसिद्धि
३१ रित्यर्थः ननु धूमरवलसाध्यज्ञानदशायामपि साध्यविशेष्यिकानुमितिरप्रामाणिकीतत्र साध्यविशेष्यकानुमितिरव
संभवादितितोदृशानुमितिप्रतिबंधकार्यं पक्षादिविषयतायाः सिषाधयिषाविरहस्यनिश्चयस्यस्यच निवेशानंगौरवा
येत्यभिसंधायाह साध्यप्रसिद्धिरिति साध्यतावच्छेदकप्रकारकज्ञानमित्यर्थः तेनेतरत्वव्यापकीभूताभावप्रतियो
गिपृथिवीत्ववती पृथिवीत्यादि . . . . दत्वादिनासाध्यज्ञानसत्वेपि पृथिव्यामितरभेद . . इत्साकारका
नुमितेर्नानुपपत्तिः न च तत्र पृथिवीतरभिन्नेयत्तादृशानुमितेः संभवः विशेषणतावच्छेदकीभूतेतरभेदत्वादिप्रकारकज्ञानवि
रहात् अथ तरभेदत्वादिप्रकारकज्ञानस्य यदीतरभेदत्वावच्छिन्नमुख्यविशेष्यकानुमितिज्ञानत्वं प्रतिबध्यतावच्छेदकं तदा त
थाविधज्ञानदशायामितरभेदादिपक्षकप्रमेयसाध्यानुमितेरप्यनुपपत्तिः तद्धर्मावच्छिन्नविधेयकत्वस्याधिकस्य निवेशेपी
तरभेदः प्रमेयः पृथिवीतरभिन्नेत्यादिसमूहालंबनानुमितेर्गोत्वाभावोगोत्वाभाववानित्साध्यानुमितेरनुपपत्तिः अन्यच्च लेख्या

नुपधिवीतरभिन्नेत्यादिसाध्यविशेषणकानुमितौ तथाविधप्रत्यक्षादिसाधारणी विशेष्यतावच्छेदकताभिन्ना मुख्यविशेष्यतानिरूपित
प्रकारतैव विधेयता साध्यविशेष्यकानुमितौ च तत्तान्या [redacted] प्रकारताभिन्नविधेयतैव साध्यप्रसिद्धिप्रतिबध्यतावच्छेदिकेति ना
नुपपत्तिरि[redacted] [redacted] प्रकारताविशेषस्य विधेयतात्वोपगमे जलभेदे तेजोभेदइत्याकारक तेजोभेदादिसाध्यविशेष्यकानुमितेर्जल
भेदादिविधेयकत्वापातात् [redacted] आधेयतासंबंधावच्छिन्नप्रकारताव्यावृत्तेत्यादि ति[redacted] तथा सत्याधेयतासंबंधेन जलभेदादिसा
ध्यकतादृशानुमितेरपि तद्विधेयकत्वानुपपत्तेः [redacted] यत्राधेयत्वं साध्यतावच्छेदकसंबंधः तत्र विधेयत्वमतिरिक्तमित्युच्यते तदा तत्सं
बंधेन जलभेदादिसाध्यकानुमितौ प्रकारताभिन्नविधेयताशालिन्यां साध्यप्रसिध्यभावव्यभिचारो दुरुद्धरः [redacted] तद्धर्मावि
च्छिन्नप्रकारकत्वे सति तद्धर्मावच्छिन्नविधेयकानुमितित्वमेव तद्धर्मप्रकारकज्ञानप्रतिबध्यतावच्छेदकं साध्यप्रसिद्धिस्थले साध्य
प्रकारिकैवानुमितिर्जायते न तु तद्प्रकारिकेति न तत्र व्यभि[redacted]चारः [redacted] साध्यविधेयकानुमितौ साध्यप्रसिद्धेः प्रतिबंधक
त्वादेव [redacted]साध्यक [redacted] अभावरूपसाध्यप्रसिद्धिस्थले न तु भावसाध्यकस्थले इत्यर्थः तत्र परा[redacted] नियमतः साध्य
घटितव्याप्तिविषयकतया साध्यविशेष्यकानुमितेरप्रसिध्या साध्यप्रसिद्धिप्रतिबंधकतायाः कल्पयितुमशक्यत्वादुपष्टंभक
त्वासंगतेः स्वनिरूपितप्रकारतानवच्छेदकत्वविशिष्टविधेयतावच्छेदकतापर्याप्त्यधिकरणधर्मतद्रूपविषयनिष्ठप्रत्यासत्त्याऽनुमितिं

प्रतिविषयतावच्छेदकतासंबंधेन ज्ञानस्य सर्वसाधारण्येन प्रतिबंधकतायाः आपाततः उक्तिसंभवेपि साध्याघटकव्यतिरेकव्याप्तिविषयकपरा
मर्शघटितसामग्र्या एव साध्यवि[illegible]नुमित्युत्पादप्रयोजकतायाः [illegible]भावसाध्यकस्थले साध्यवि[illegible]नुमितेरप्रसिध्या अनु
३२ मितेः साध्याविशेष्यकत्वतादृशाप्रतिबंधकतायाः अप्रयोजकत्वादुपष्टंभासंगतितादवस्थ्यात् यत्तु यत्र महानसीयवन्हिमात्रविषयकः
परामर्शस्तत्र पक्षधर्मताबलात्पर्वते पर्वतीयवन्हिर्भासमानो विशेषणज्ञानविरहेण विशेष्यतयैव भासत इति भावसाध्यकस्थलेपि सा
ध्यविशेष्यकानुमितिसंभव इति तन्न [illegible] सामान्यलक्षणायाः प्रत्यासत्तित्वमते महानसीयवह्निविषयकपरामर्शे पर्वतीयवह्निभाने प्रयो
जकस्य दुर्लभत्वात् न च स्मरणात्मक[illegible]शेकदाचिदुद्बोधकविरहात्तद्भानसंभवः उद्बोधकस्य फलबलकल्प्यत्वात् विशिष्टविशे
षणकबुद्धौ विशेषणज्ञानहेतुतायाः निर्युक्तिकत्वात् विशेषणतावच्छेदकप्रकारकज्ञानस्य चाक्षतत्वात् पर्वतीयवन्ह्यविषयकपरामर्श
दीपवन्हित्वेन तद्वन्हिविशेषणकानुमितिसंभवाच्च इदमत्र बोध्यं साध्याप्रसिद्धिप्रतिबंधकतायामपि साध्यविशेष्यकानुमितित्वम
कारकत्वेनाप्रयोजकत्वमावश्यकं अन्यथा पक्षविशेष्यकसिद्धिदशायां तादृशेऽसत्त्वे साध्यविशेष्यकानुमितेरपलापापत्तेः सिध्यसे
मवहितसाध्यप्रसिद्धिदशायां साध्यवि[illegible]नुमितेः संभवेन तत एवादृश्यसंशयनिवृत्त्यादिसंभवे साध्यविशेष्यकानुमि
त्यनुपगमेपि न क्षतिकरत्वमभिसंधायैव साध्यप्रसिद्धेस्तादृशसिद्धेरप्युरीकृतग्रंथकृता । प्रकृते च साध्यविशेषणकानुमित्युत्प

दासंभवेन तादृशानुमित्यपलापानौचित्यात् तथा च यत्र सिध्यसमवहिता साध्यप्रसिद्धिरथचानुमिता तत्र व्यतिरेकिपरामर्शात् साध्यविशि
ष्यिकात द्वितीयक्षणिकान्यानुमितिरापाद्येत नन्वेकविधादेव परामर्शादेकदा द्विविधानुमितिरानुभविकी तत्साध्यव्यतिरेकिपरामर्शात्साध्यप्र
सिद्धिदशायामपि साध्यविशेष्यिकाएवानुमितिरस्त्वादः समुचितः सिद्धिप्रतिबंधकतापक्षया साध्यप्रसिद्धिप्रतिबंधकतायामवच्छे
दकलाघवमप्यकिंचित्करमव्यतिरेकिपरामर्शात्कचित्साध्यविशेषणकानुमितिस्वीकारे तादृशानुमितिं प्रति व्यतिरेकिलिंगतान्व
यिलिंगत्वादिप्रकारकानुमितौ पृथक्पृथगुत्तेजकीत्य सिद्धेः प्रतिबंधकताद्वये नैव गौरवात् परन्तु अप्रसिद्धसाध्यकस्थलेपि साध्य
विशेषणिकैवानुमितिर्जायते इतरभेदत्वादिरूपविशेषणतावच्छेदकप्रकारकज्ञानविरहेपि विशेष्ये विशेषणं तत्र च विशेषणान्तर
मितिन्यायेनैव पृथिवीइतरभिन्ना साधनुमितिसंभवात् न च लाघवान्नवकाशः तादृशानुमितिं प्रत्येव साध्यप्रसिद्धिप्रतिबंधकता
या यासर्वत्रयं कल्पनीयत्वादिति वाच्यं तथाविधानुमितौ [illegible]दृशि विषयता तस्याः साध्यप्रसिद्धिकालीन विशिष्टवैशिष्ट्यावगाह्यनुमि
तिसाधारण्यापगमात् साध्यविशेष्यकानुमित्यनुपगमे साध्यप्रसिद्धिप्रतिबंधकताएवाकल्पनात् न च सिद्धिकाले तथाविधानुमि
तेर्वारणाय तत्र सिद्धेः साध्यप्रसिद्धेर्वा प्रतिबंधकत्वकल्पनमावश्यकमिति वाच्यं विशिष्टवैशिष्ट्यावगाह्यनुमितिरस्थलीय
सिद्धिप्रतिबंधकतयैवोपपत्तेः इतरभेदत्वादिना इतरभेदविधेयकानुमितित्वस्य तत्स्थलीयप्रतिबध्यतावच्छेदकत्वात् असा
धारण्यादिति यत्तु विशिष्टवैशिष्ट्यावगाह्यनुमितौ विशिष्टवैशिष्ट्यावगाहिनी सिद्धिरेव विरोधिनी ननु केवलं विशेष्ये विशेष

णमित्यादिरीत्याजायमानापित्तातथापितस्याः संसर्गांशे विशिष्टनिरूपितज्ञानावगाहित्वयान्यत्वनविषयकत्वानुरोधे च के
३३ वलं विशेष्ये विशेषणमितिन्यायेनानुमितेरुपगमे तादृशासिद्धिदशायां तस्याः वारणीयतया तत्र तादृशासिद्धेर्विरोधि
त्वकल्पनाधिक्यमावश्यकमेवेति किमपराद्धं साध्यविशेष्यकानुमितिस्वीकारेण तत्स्वीकारे विशि[illegible]वैशि[illegible]ज्ञानावगा
हिसाध्यविशेषणकानुमितेरनभ्युपगमेन प्रतिबध्यप्रतिबंधकभावस्यानुमितितदन्यत्वेतुल्यं विशिष्टनिरूपितवैशिष्ट्यज्ञा
नमात्रविरोधिबाधादिकालेऽकेवलं विशेष्ये विशेषणमितिन्यायेनानुमितेः सर्वसंमततया तत्र तादृशासिद्धेः प्रतिबं
धकतायाः आवश्यकत्वेन साध्यविशेष्यकानुमितिस्वीकारेऽधिकप्रतिबंधकताकल्पनस्य दुर्वारत्वादिति यदि च वि
शिष्टप्रतियोगिकविलक्षणवैशिष्ट्यानवगाहिन्यपि विशिष्टविशेषणकज्ञाने विशिष्टज्ञानमपेक्षितं तदा तुल्ययु
क्त्या विशिष्टविशेष्यकज्ञानेऽपि विशिष्टविशेष्यज्ञानहेतुतया साध्यतावच्छेदकविशिष्टविशेष्यकानुमितिरप्रसिद्ध
साध्यकस्थले न संभवति न च विशेष्यज्ञानस्य विशिष्टबुद्धौ हेतुतया तद्विशेषस्यापि तद्विशेषहेतुतेति वाच्यं -

सामान्यप्रत्यासत्तिजन्यज्ञाने विशेष्यज्ञानैरस्य व्यभिचारेण सामान्यहेतुतासंभवेपि तुल्यरूपेणाय विशेषवाव
गाहिज्ञानस्योद्यकविशिष्टपरविशेषवधाक वारणाय विशेषहेतुतायाः आवश्यकमानु [illegible] विशेषणज्ञान
स्यापि विशिष्टज्ञानहेतुतायाउच्छेदात् अतएव विशिष्टवाक्यार्थविशेष्यकशाब्दबोधे अवांतरवाक्यार्थज्ञानापे
क्षा न्यसाध्यविशेष्यकानुमितौ तुल्यरूपयोरेव पक्षविधेयतावच्छेदकयोः साध्यांशे प्रकारतान : कविशिष्टां
शेऽपरस्येति न विशिष्टविशेष्यज्ञानापेक्षेति वाच्यं निर्विशेष्यतान[illegible] कानुमि[illegible]नुभवविरुद्धतात्सद्धस्य
च निर्धर्मितावच्छेदककत्याभ्युपगमात्प्राथमिकाभाव प्रसक्तो प्रतियोग्यधिकरण्योरभावविशेष[illegible]ज्ञानो
पपत्तिः तथाच साध्यविशेष्यकानुमितिर्निर्युक्तिकैवेति चेदेति अथ जलत्वव्यापकीभूतत्वाभाव प्रतियोगिपृथिवीत्व
वती इत्यादिपरामर्शानन्तरं पृथिवीत्वादिरूपविशेषणज्ञानं विनापि स्वरूपः तत्सहकारिका पृथिव्यां जलभेदद्रसाकारिकाज
नुमितिरेवकथमुपपद्यताम् इति चेन्न कथंचित्तत्र जलीयत्वमात्रपुरस्कारेणैवाभावानुमित्युपगमादितिकतिपयोक्तौ बिलेन।

ननु सिषाधयिषाविरहविशिष्टसिद्ध्यभावस्य पक्षतात्वेपि संदेहवत्परामर्शपर्वं इत्यादिग्रंथेन सिषाधयिषापक्षतापक्षो
क्तस्य व्यभिचारस्य सिद्धिकालीनानुमितिस्खलितादवस्थ्यं सिषाधयिषानाशे विशिष्टप्रतिबंधकस्य अनुमितिव्यवहित
३४ प्राक्क्षणे असत्त्वादित्यादौ पयद्दापत्तिसमाधानमाह उक्तव्याप्तिस्मरणादीत्यादिना अनुमित्याद्वितीयक्षणे यत्र प
क्षधर्मताज्ञानं तत्स्खलीये तादृशज्ञानपरिग्रहः पर्वेति व्याप्तिस्मरणादिपूर्वकालीन इत्यर्थः परामर्शद्वितीयायामसत्यां सिषा
विशेष्याभावादेव विशिष्टाभावनिर्वाहेण नानुमित्यनुपपत्तिरतः परामर्शकाले च सिद्धिसत्त्वेपि अनुत्पत्तिरेपि परामर्श
द्वितीयक्षणे तदव्यवहितप्राक्क्षणे वेत्यादिः तदुपपत्तिप्रकारस्याधस्तादुक्तिः एवं च सिषाधयिषाव्यापकता पक्षः सिषाध
यिषाविरहपीत्यादिदोषादेव हेय इत्याशयः ननु सर्वत्रैव पुनरनुमितेरसत्त्वे मानाभावस्य तदाह तथैवेति अनुमितेरन्तरो
पत्त्यैव इत्यर्थः कारणीभूतत्वस्येति तथा च तादृशविशिष्टाभावात्मककारणं विनानुपपत्तिरेव सिद्धिस्खलीयविशिष्टामित्यनु
भावनिर्वाहकानुमित्यन्तरोत्पत्तौ तेनैकक्षणान्तरे तायामप्यनुमितित्वात्तत्रानुमितिरत्राप्यनुपपत्तिस्तेन तदनभि
धानेन न्यूनता एवं प्रथमकल्पे सिषाधयिषोत्पत्तिक्षणमारभ्य क्षणचतुष्टयात्मककालस्यैव विवक्षणीयता त्रिक्षणा

त्तरितानुमितसाम्छल्लेअनुमित्यनिर्वाहश्चेतिदूषणद्वयानवकाशः एवंचानुमितेरापत्तेः चतुर्थक्षणेपंचमक्षणेवाऽनुमितिरिति
ध्येयं वा व्याप्तिसिषाधयिषापदेन विवक्षणीया साच योग्यताच स्वोत्पत्त्यनंतरक्षणेमितिस्वप्रागभावोत्तरक्षणेमित्यर्थः स्वस्योत्पत्तिर्य
स्मादितिव्युत्पत्त्या स्वोत्पत्तिपदस्य स्वप्रागभावपरत्वादन्यथा सिषाधयिषोत्पत्तिकाले योग्यतानुपपत्त्या तद्द्वितीयक्षणेऽनुमि
तेरनिर्वाहात् । सिध्यनुत्पादः सिद्धिप्रागभावः तथाच स्वप्रागभावध्वंसविशिष्टविषयसिद्धिप्रागभावत्वमनुमित्यायोग्यतेति
पर्यवसितं अनुमितापूर्वं तद्विषयीभूतसिध्यनंतरं चानुमितिवारणाय दलद्वयोपादानं तच्चानागतानां यावदनुमितीनाम
वानुमितत्वा विषयत्वसंभवेन स्वविषयीभूतैकानुमितावुत्पन्नायामपि तासां व्यक्त्यनंतरप्रागभावमादाय योग्यताप्रसंगइतिवा
च्यं स्वविषयसिद्धित्वावच्छिन्नप्रागभावस्य विवक्षितत्वात् अतएव स्वविषयेत्युक्तं यत्किंचिद्विशेषणतत्ध्वंसवत्तिकाले सामा
न्यधर्मावच्छिन्नप्रागभावासंभवेन सिद्धित्वावच्छिन्नप्रागभावस्य कदाप्यसत्त्वात् । सामान्यधर्मस्य प्रागभावप्रतियोगिता
वच्छेदकत्वानंगीकारे पुनः स्वविषयसिध्यसमानकालीनत्वमेव प्रागभावविशेषणं देयं तच्चानुमितिर्घटानुमितिश्चजायता
मित्यादीच्छानंतरं घटानुमित्यादिरूपविषयसिद्धावपि वह्न्याद्यनुमित्युत्पत्त्या सिद्धौ तिप्रसक्तसाध्यपक्षवैशिष्ट्यावगाहि निश्च

पार्थकं अनुमितेरनंतरं दिवसादिविलंबेनापि अनुमितिप्रसंगात् इत्यन्वयः अंकुरानुमित्युत्पादस्य विषयत्वसिद्धिर्तावच्छिन्न
प्रागभावास्य स्वनुयोग्यताक्षणे नोपस्थितेरंगावद्दूसतो अंकुरानुमित्यनुत्पाद इति हिद्वितीयक्षणादि विलंबेनानुमितेः रिष्टवा
३५ दिवसादि विलंबेनेति सिध्यसत्वे अनुमितेरिष्टत्वादिंद्रियादिना निर्णीतत्वमिति लिंगेन निर्णीते साध्ये अंकुरानुमित्युत्पा
द एव न संभवतीत्यलः इंद्रियादिनेति आदिनाशब्दादपरिग्रहः अनुमितेरिति अनुमित्सा अनुमितिलक्षणोव्यवहितोत्त
रोत्पत्ति क्षणमारभ्य क्रमेण पक्षविषयकलिंगज्ञानव्याप्तिस्मरणपर्यालोचनसमुत्पन्नस्तोमसत्त्वानुगतो यावत्ताकालेन परामृ
शोत्पत्तिः अनुमित्सोत्पत्तिक्षणमारभ्य तत्क्षणपर्यन्तं यावंतः क्षणाः तावन्मात्रक्षणावस्थायी स्थूलकालः तत्समुदाय
एव वेत्यर्थः एवं च क्षणचतुष्टयं तदधिकरणक्षणानवस्थायिस्थूलकालोवायोग्यतेतिपर्यवसितं तदनुगमस्त्वरं प्राग
भावानधिकरणवस्तुध्वंसाधिकरणसमयध्वंसाधिकरणसमयध्वंसाधिकरणत्वविशेषसंबंधेन सिषाधयिषाव न
च्छालत्वेन नवननुगते न तत्कालत्वेन गौरवात् तत्कालोत्तेजकत्वापेक्षया तत्त्सिद्धिभेदानामेव निवेशनौचित्या
तृयोग्यतायाउत्तेजकत्वकल्पेपि वक्ष्यमाणायाः पूर्वानुमित्साबलादनुमित्युत्तरमनुमितेरसंगत्यापाताच्च तत्रानुमितिसि

पास्योत्तेजकताकल्पकाभावादितिध्येयं अनुमित्यनंतरं यत्र विलंबेन लिंगदर्शनादिकं तत्राप्यपरामर्शः तत्रानुमितेरापत्तिश्च
परामर्शस्य परामर्शपर्यंतस्थायीदं हादिरपीति तद्वारणाय लिंगदर्शनादेरनुमित्याक्षणाव्यवहितोत्तरक्षणोत्पत्तिकल
मनुसृतं [illegible] यत्रानुमितेरापत्तिर्द्वितीयक्षणे पक्षलिंगव्याप्तिविषयकमेवस्मरणं तदनंतरक्षणे परामर्शोत्पत्तिस्तत्रक्षणत्र-
यमध्य एव परामर्शोत्पत्त्या तदनतिरिक्तकाल मात्रस्य तथात्वक्रम वारणाय क्रमेणैव अनुमितेरापत्तिः द्वितीयक्षणयोर्लि तृतीय
गदर्शनव्याप्तिस्मरणयोः क्रमेणोत्पत्तावपि कुतश्चित्प्रतिबंधकाद्यत्र विलंबेन परामर्शोत्पत्तिस्तत्राधिकक्षणानामपि तथात्वात्
तया तद्वारणायोक्तं [illegible] तादृशव्याप्तिस्मरणानंतरक्षणे परामर्शोत्पत्त्यावश्यकत्वविरोधिनोर्थः अनुमित्यनुगुणक्षण
व्यवधानविरहात्पंचमक्षणे अनुमित्यनुत्पत्तेः [illegible] तु तदग्रिमतथाविधक्षणाव्यवधानादियं तत्सूचनाय भंग्या प्रोक्ता तादृशकालविशेषा
पादानं भूयस्त्वपर्यं ॥ ननु तथाविधकालस्योत्तेजकत्वे गौरवं भूयस्त्वा[illegible]ह । फलबलादिति अनुमित्सानाशेऽनुमित्सात्मककार्य
स [illegible] दुरन्धे नस्य र्थः । तथा कल्प[illegible] नात् तादृशकालस्योत्तेजकत्वकल्पनात् यत्र तथाविधपरामर्शोत्पत्तिक्षणे अनुमितिप्रति
प बंधकबाधादिसमवधानमाशे इति दृष्टं । मत्र्वनत्रासिद्धोसस्यांतदनंतरं भेदानुमितिः प्रामाणिकी एवं यत्रानुमित्सा द्विती
यक्षणे लिंगदर्शनसामग्रीसमवधानं तदनंतरं लिंगदर्शनादिक्रमेण परामर्शोत्पत्तिस्तत्र सिद्धौ सत्यामनंतरक्षणे

अनुमितिर्वा तदोक्त्यापेक्षया अधिकरणकालस्योत्तेजकत्वमावश्यकमित्याशयेनाह अनुमित्सोपयन्नंतरमिति अनुमित्सोत्पत्तिक्ष
३६ णमारभ्य तदुत्तरमित्यर्थः यावत्कालमध्ये अनुमितिर्जायेत इत्यग्रेतनेनान्वयः अनुमित्सोत्तरमनुमित्सांतरोत्पत्त्यादिवसा
दिविलंबेनापि सिध्यनंतरमनुमित्युत्पत्त्या तावत्कालस्यानुत्तेजकत्वात् अनुत्तानाशापीति प्रागनुमित्सायाम[illegible] पीत्यर्थः अ
सत्त्वां सिद्धौ अनुमित्सोत्तरं दिवसादिविलंबेनाप्यनुमित्युदयात् सिद्धौ सत्यामिति प्रागित्यादि यावत्कालमध्ये यावत्क्षणानंतर
न क्षणे तावानेव कालः तावत्क्षणाधिकक्षणानंतरक्षायी अनुतया अनुमित्सार्थकसिषाधयिषापदेन उपलक्षितः विवक्षितः
अनुमित्सायोग्यतायाः उत्तेजकत्वं तु सिद्धियोग्यतायाः अपि तुल्ययुक्त्या प्रतिबंधकत्वमित्याशयेनाह यदि चेति सिध्यनंतरं
द्वित्रिक्षणेषु तेन नाग्रस्य वैयर्थ्यं द्वि[illegible]क्षणानंतरं ये [illegible] इति द्विक्षणमध्ये त्रिक्षणमध्ये चेत्यर्थः सिध्यश्चतुर्थक्षणे पंचमक्षणे वेति
पलितैः सिध्या सिध्यर्थकपदेन तावानेव तत्कारणानंतरमपि द्विक्षणस्थायी त्रिक्षणस्थायी वा उपलक्षणीयः विवक्षणीयः
ननु सिध्युत्तरं कियत्क्षणमध्ये अनुमितिर्न जायते कियत्क्षणानंतरं वा जायते इत्यस्य विशिष्य निर्णेतुमशक्यत्वात्कालस्य
प्रतिबंधकत्वकल्पनमसंभवि एवमुत्तेजककालस्यापि विशिष्य निर्णेतुमशक्यत्वात् तदुत्तेजकत्वमपि तथेत्यत आह वि
शिष्येति अवाहितैः सावधानैः नियमः निर्णयः तथा च एषां विशिष्य तावत्कालनिर्णयो भवति तेषामेव तत्र विशिष्य प्रतिबं

धकबाधपगमोभाविष्यति अन्येषांतु सामान्यतएवेतिभावः केचित्तु ननु कालविशेषाणां सिधेसिषाधयिषा धेकरण
कालत्वेनचेत्प्रतिबंधकोत्तेजकभावः तदाधिककालस्यापि तथात्वप्रसंगः अनतिप्रसक्तानुगतधर्मान्तरंच दुर्वचमेव
सत्वआह विशिष्येति अनतिप्रसक्तानुगतविशेषणविशेषंनिवेश्येत्यर्थः क्षणनियमः कतिपयक्षणानामेव तथात्वंनत्वधि
करणानामेति नियमनिर्वाहः अवहितैः निरुक्तिकुशलैः सिध्याद्युत्पत्तिक्षणमारभ्य क्षणचतुष्टयादेः स्वप्रागभा न
वानाधिकरणत्वस्य नाशाधिकरणसमयनाशाधिकरणसमयनाशाधिकरणत्वोभयसंबंधेन सिध्यादिमत्वमेवानुग
मवमनतिप्रसक्तंचेतिभावः यद्यपि व्याचक्षते वदंतीयस्वरसस्वरसश्च नायसचोक्तपरंपरायाः संबंधत्वे मानाभावात्तत्त्वध्व
क्तित्वेनोत्तेजकत्वोपगमे उक्तदोषापातादिति इच्छायाः विषयसिद्धौ सत्यांचरितार्थतया नोत्तरकालमनुमितिर्जन्यत इति
तद्वारणाय स्वविषयसिध्यनुपहितत्वेनेच्छाविशेषणीया तत्र तद्विषयसिद्धिदशायां परामर्शानुमितासमवधा
नसंभवएव तद्विशेषणमर्थवद्भवति न आपाततो नघटते इच्छापरामर्शयोर्युगपदुत्पादासंभवेनानुमितिकाल
एकतराविनाशावश्यकत्वादि सततत्त्वंदूष्यति अत्रचेति सिद्धिप्रतिबंधकतावच्छेदककोटौ चेत्यर्थः तदिच्छाविषय

ग०प०

३८ सिध्यनुपहितत्वं तद्विशेषणतामित्यभिमेणान्वयः निर्णीयेच्छा। निर्णीयत्वप्रकारकेच्छाऽनुमितित्वप्रकारकेच्छायाः प्रत्यक्षात्मक
सिध्यच्छविरिताथतयातद्वत्तामाहृदृ। सिध्यनंतरमप्यनुमित्युत्पत्तेः प्रकृतानुपयोगात् (सानापात्ता) अनुमित्सोत्पत्तिकाले वि
शेषणज्ञानोत्पत्तसंभवेन तत्पूर्वमेवतद्भ्रष्टिन प्रत्यक्षसामग्रीसमवधानस्यवाच्यतयाप्रत्यक्षसामग्र्याबलवत्वेन इच्छोत्पत्ति
र्वनसंभवतीयर्थः पूर्वोक्तन्यायेनेतिऽनुमित्सापूर्वकालोपन्नेत्यादिप्रकारेणेत्यर्थः स्मरणे विशेषणज्ञानापेक्षाविरहादु
क्तप्रयासं विनैवेत्याह द्वितीयक्षणे विशिष्टपक्षस्य स्मरणं निर्वहतीत्यभिसंधायाह स्मरणं वेति अनुमितित्वप्रकारकेच्छायाम प्य
पि तद्विशेषणदानस्य सप्रयोजनत्वमाह यच्चेति साध्यव्याप्यविशिष्टपक्षस्मरणानंतरमनुमितेरवश्यंभाविध्यातना सिध्देरु
य नोऽनुमितिसामग्रीविघटनोंतथाविधस्मरणस्यसाध्यविशिष्टपक्षाविषयकत्वानुस्मरणं तृतीयक्षणे साध्यएत
व्याप्यस्यचानुमितेर्द्वितीयक्षणे साध्यतद्व्याप्ययोरनुमित्सायाश्च निर्वाहाय साध्यव्याप्यतद्व्याप्यविशिष्टपक्षेत
दुभयानुमितिनिष्ठत्वसाधनताविषयकत्वानुधावनं साध्यानुमितेरुदनंतरं पुनस्तदनुमित्सापत्तश्च संपादनाय साध्या

नुमित्सायाः साध्यव्याप्यस्यापि निश्चिततया तदनुमितेः संपादनाय च साध्यव्याप्यानुमित्सायास्तत्तत्कोटित्यादिनानुसरणं अनु
मित्सा द्वितीयक्षणे साध्यस्य अननुमितौ तदनंतरं तदनुमितिरिष्टैव साध्यव्याप्यस्यानुमितौ च परामर्शविधया तन्त्रापत्तिरसंभव
इत्यतस्तदनंतरमुभयानुमित्यनुधावनं अनुमित्सासत्त्विक्षणावधिकक्षणचतुष्टयादिरूपतद्योग्यताया ऽतोऽज [illegible] मतायत्र
पर्वते वन्हिमनुमिनुयामितीच्छा ततो वन्हिव्याप्यवान् पर्वत इति परामर्शस्तदनंतरं च पर्वतो वन्हिमानित्यनुमितिस्तदनंत
रमपि तादृशानुमित्सापत्तिः संभवतीत्यत योग्यतेति तदिच्छाविषयसिध्यनुपहितार्थं तदिच्छायां विशेषणं देयमिति शेषः प्रत्य
क्षात्मकसिद्धिसमवहितानुमितिव्रप्रसंक्षान्यज्ञानत्वादिप्रकारकेच्छाबलादेवानुमित्सुत्पत्त्या तदिच्छाविषयेति सिद्धेर्विशेषणं
विशेष्यतया ऽभिमतायाश्च तद्विषये [redacted] त्यर्थः अथ तादृशेच्छाया ऽतोजकीभूतसकलेच्छासाधारण्येनानुमिति [illegible] च्छा
त्वेन निवेशो प्रत्यक्षात्मकसिद्धेरपि निर्णयत्वादिप्रकारके [redacted] नुमित्साविषय [illegible] तया विषयतांतरस्याव्यावर्तकता प्रसंगः
तत्साध्यकत्वेन निवेशाच्चोत्तेजकीभूतेच्छाव्यक्तिसमसंख्याकाभाववानां सिद्धौ विशेषणतया गौरवं तत्तदिच्छाविषयसिध्यनु

ग०५०

पहिततत्तदिच्छायाउत्तेजकतामपेक्ष्यलाघवात्तत्तल्लक्षणावच्छिन्नत्वेनतथात्वकल्पनाप्रसंग[illegible]श्चेन्नप्रागुक्तयुक्त्याइ
च्छाविषयतावच्छेदकतायाःप्रकृतसाध्यविशिष्टप्रकृतपक्षविषयकत्वादिपर्याप्तिनिवेशस्यावश्यकतयाइच्छाविषयतावच्छे
३९ दकतापर्याप्त्यधिकरणरूपभेदेनेच्छायाःपृथगुत्तेजकतायाःआवश्यकत्वात्तत्तद्धर्म[illegible]च्छायांतत्तद्धर्मावच्छिन्नानुपहि
तत्वंनिवेशनीयमित्यत्रता[illegible]जनएवानुमितिद्वयंजायतामित्येतादृशेच्छाबलात्[illegible]सिकानुमिति[illegible]यमप्युपपद्यतेएकानु
मित्युपधानदशायामपिद्वित्वावच्छिन्नानुपहितत्वस्याक्षततयानु[illegible]वारत्वविषयकत्वस्यसामानाधिकरण्यपर्याप्त्यसंबंधेनप्रकृ
तपक्षधर्मिकप्रकृतसाध्यविशिष्टान्यत्वमेवानुपहितत्वंतदर्थःतेनेदस्याव्याप्यवृत्तितयाअनुमितिदशायांइच्छायाःसिद्धिविशि
ष्टत्वेपितद्भिन्नविशिष्टान्यत्वमव्याहतंप्रकृतपक्षकप्रकृतसाध्यकानुमितिविषयकसमूहालंबनेच्छायांपत्रअन्यपक्ष[illegible]
कानुमितेरन्यसाध्यकानुमितेर्वाविषयतात्रतद्व्यादन्यानुमिति[illegible]प्रकृतानुमितिनिर्वाहायप्रकृतपक्षेप्रकृतसा
ध्यावगाहित्वंनिश्चयविशेषणं।एतद्विशेषणमनंतर्भाव्यद्वित्वादिप्रकारकेच्छायाःपृथगुत्तेजकत्वांगीकारात्तादृशे[illegible]च्छाबला

दनुमित्संतरमनुमित्युपपत्तेः द्वित्वप्रकारकेच्छावत्त्वाज्ञानानुमि[redacted] त्तिद्वयानंतरमनुमित्संतरं । तावत्पर्यंतमनुमित्साया
एवानवस्थानात् । योग्यतायाउत्तेजकतामतेच द्वित्वादिप्रकारकेच्छा योग्यतायाः द्वित्वाद्यवच्छिन्नानुपस्थितत्वेनैवपृथक्
थगुत्तेजकतावाच्येति । कृतमतिविस्तरेण नन्विच्छायाइच्छाघटितानिरुक्तयोग्यतायाः वाऽभावेन विशिष्टायाः सिद्धे
रभावस्यपक्षतात्वेयत्साध्यकयत्पक्षकस्थलेकदाचिदपिकस्यचिदिच्छानउत्पन्नातत्रपक्षताभावात्सिद्धेरित्याशंकायांवि
ध्वाविषयपक्षीभाग[redacted] वदिच्छामादायकेषांचित्समाधानमाक्षेप्तुंतादृशस्थलेइच्छाविरहविशेषितसिध्यभावएवपक्ष
तेतिसमाधत्तेपक्षसाध्येति पक्षतावच्छेदकसाध्यतावच्छेदक...देनेत्यर्थः पक्षताभेदादिति सिद्धिपदार्थद्वयभेदात्प
क्षतावच्छेदकादिघटितइत्यादि । भावः यत्रेतियादृशपक्षकयादृशसाध्यकस्थलइत्यर्थः । सिध्यनंतरंकदाचिदप्यनुमि
तिर्नजाता सिद्धिकालेपरामर्शसत्वेऽनुमित्सायाअसमवधानादितिभावः सिध्यभावमात्रमितिइच्छाभावाविशेषि

३९ तायाएवसिध्येरभावइत्यर्थः सिध्धिकालीनानुमित्यनुरोधेनैवविशिष्टसिध्यभावस्यपक्षतात्वोपगमादितिभावः तेने
तियत्रानुमित्सोत्पत्तिरप्रसिध्यात्रसिषापिवानानुमित्सुसादापयोगिनीतत्रविशिष्टाभावस्यपक्षतात्वस्वीकारेप्रयोजनवि
रहेयात्यर्थः उक्तिसाधारण्येतिसर्वत्रैवपक्षतायाः सिषाधयिषाविरहविशिष्टसिध्यभावपदार्थत्वसंपादनायेत्यर्थः मो ष्णु
पादेयइतिशेषः इक्यस्यानुपादेयत्वाकारणतावच्छेदकगौरवसहिंतायाअन्याय्यत्वादितिभावः परामर्शपूर्वकालोत्पन्नानु
मित्सानाशोऽनुमित्सांतरमकल्पयित्वायोग्यतायाश्चोत्तेजकत्वमनादृत्यऽनुमितिमुपपादयतः सार्वभौमस्यमतमाह
यावतीतिसिषाधयिषानाशोऽसतियादृशसिध्यनंतरमनुमितिस्तस्याः सिषाधयिषाविरहविशिष्टत्वक्षणाव्यवहितोत्तर
क्षणोत्पत्तिकानुमितिकतायाभिन्नातानिवेशात्तदृशातिबंधकत्वोपपत्तिः सिषाधयिषाविरहविशिष्टत्वस्वक्षणस्यस्वाधि
करणदेशावच्छेदनबोध्यं तेनासिषाधयिषावतोपिकालस्यसिषाधयिषानधिकरणदेशावच्छेदेनसिषाधयिषाविरहवि

शिष्टतया यत्र क्रमेण सिषाधयिषा सिद्धिपरामर्शानुमितयस्तत्र सिषाधयिषा[redacted] विरह विशिष्टत्वेनोपपाद्यस्यानुमित्युत्प
त्तिक्षण निष्ठस्याव्यवहितत्वस्यैवानुपपत्तितादवस्थ्यं परार्थं प्रतियोगिवैयधिकरण्यस्याभाव विशेषणतामाहृत्य सिषाध
यिषाधिकरणक्षणावारणं पुनरनुपादेयं । प्रतियोगिपदेन सिषाधयिषाविरहप्रतियोगिन एव विशेष्यावश्यं विवक्ष[redacted] त य
या सिषाधयिषायाः सिषाधयिषात्वेन निवेशनमुपेक्ष्य सिषाधयिषाविरहप्रतियोगित्वेन निवेशनस्य शेषत्वेऽपि तेन सि
...पर तुल्यत्वात् सिषाधयिषानधिकरणत्व निवेशनेऽपि च सिषाधयिषाविरहांशवैयर्थ्यात् वक्ष्यमाणक्षणत्व निवेशनव्या
वृत्त्यसंगतेश्च । सर्वेषामेव क्षणानां सिषाधयिषाविरह विशिष्ट पूर्वपूर्वक्षणध्वंसाधिकरणक्षणध्वंसाधिकरणतया त
द्वा ध्वंसानधिकरणत्वरूपाव्यवहितत्वाश्रयक्षणाप्रसिद्धेरतः सिषाधयिषाविरह विशिष्ट ...स्य अधिकरणत्व निवे
शः स्वपदं भेदप्रतियोगिता तासिद्धिव्यक्तिपरं सिद्धिसामान्यपरत्वे सर्वेषामेव क्षणानां पूर्वपूर्वसिध्यधिकरणकालध्वं
साधिकरणकालध्वंसाधिकरणतया[redacted] पूर्ववदप्रसिध्यापत्तेः विरहे विशिष्टस्य क्षणाव्यवहितोत्तरत्व निवेशे ...

ग०पु०

योर्युगपदुत्पादमते यत्रानुमित्सा तृतीयक्षणे घटेच्छा सिध्यात्मकपरामर्शौ तदुत्तरं चानुमितिस्तत्र तादृशसिद्धेरिच्छाविरह
विशि[illegible]त्वाधिकरणाप्रसिध्या इच्छाविरहविशिष्टत्वाधिकरणाव्यवहितोत्तरक्षणोत्पत्तिकानुमितिकसिद्धिभिन्नत्वस्या
४० सिद्धेरनुमित्साविरहविशिष्टत्वस्यावश्यं परामर्शोत्पत्तिक्षणे अस्त्वात्तदुत्तरमनुमित्यनुपपत्तिरतः सिषाधयिषानिवे
शः अथवा (ज्ञानेच्छयोर्युगपदुत्पादानुपगमे) इच्छासामान्यनिवेशाय यत्र घटेच्छानन्तरक्षणे सिध्यात्मकपरामर्शस्तदनन्त
रक्षणे सिद्धावप्रामाण्यग्रहस्तद[illegible]नुमितिः सिद्धेरप्रामाण्यज्ञानानास्कंदिताया एव अनुमितिप्रतिबंधकत्वात्
६ तत्र तादृशानुमित्युत्पत्तिक्षणे स्वेच्छाविरहविशिष्टसिद्धि[illegible]तीयक्षणाव्यवहितोत्तरतया सिद्धेः स्वपदेनोपादानसंभवे
न अविरोधितया अप्रामाण्यग्रहकाले अनुमितिवारणाय सिषाधयिषापदं तथा सत्यनुमित्युत्पादक्षणस्य सिषाधयिषा
विरहविशिष्टसिध्युत्पादक्षणाव्यवहितत्वाभावादापत्तिः ज्ञानेच्छयोर्यौगपद्यानभ्युपगमे [illegible] यत्रानुमित्सा द्वितीय
क्षणे सिध्यात्मकपरामर्शस्तदनन्तरं घटेच्छा तत्र तादृशसिध्यधिकरणस्य कस्यापि क्षणस्येच्छाविरहविशिष्टत्वाभावा

तस्याः स्वपदेनोपादानुमन्नाक्यत्वात्सिषाधयिषाविरहविशिष्टतदभावो नानुमितिव्यवहितपूर्वक्षण इति तत्रानुमिति
निर्वाहाये छासामान्यापेक्षणमिति किंतु तस्याधीयः घटेच्छोत्पत्तिक्षणे पूर्वमनुमितिसामग्रीसत्त्वेनानुमित्यनुत्पादबीज
स्य दुर्घटत्वात् न चानुमितिपूर्वकालोत्पन्नापेक्षाबुध्यात्मकबाधादिवशात्तदानीमनुमित्यनुत्पादस्संभवः । अपेक्षाबुध्य
नंतरक्षणे विशेषगुणांतरावनुत्पत्तावेव तस्याः क्षणत्रयावस्थानसंभवात् यत्तु यत्रानुमितिसामग्र्यनंतरं घटेच्छा तदनंत
रं सिध्यात्मकपरामर्शस्तदनंतरं चानुमितिस्तत्रानुमित्युत्पादक्षणे । न च्छाविरहविशिष्टसिध्यधिकरणाव्यवहितो
य त्तरक्षण इति तादृशसिधेस्तदनुमि[illegible]प्रतिबंधकत्वाय सिषाधयिषापर्यंतानुधावनं इति तद्ध्वंसरूपेच्छाविरहवि
शिष्टस्वलक्षणाव्यवहितोत्तरत्वशरीरे अव्यवधानप्रतियोगिनिस्वक्षणे एवेच्छाविरहविशिष्टत्वनिवेशनस्य प्रयोज
नवत्त्वे उत्तरत्वप्रतियोगिनि स्वक्षणे तद्विशिष्टत्वस्याधिकरण्या निवेशनीयतयोक्तानुमित्युत्पत्तिक्षणस्येच्छाविरहवि
शिष्टतत्सिध्यधिकरणक्षणाव्यवहितत्तया तादृशसिध्युत्पादक्षणोत्तरत्वयाच तादृशसिधेरिच्छाविरहविशिष्टस्व

ग०५०

क्षणाव्यवहितोत्तरक्षणोत्पत्तिकानुमितिकतयाऽनुमित्यनिर्वाहविरहात् न च यत्र सिषाधयिषाततः सिध्यात्मकः प-
रामर्शः स्ततः स्वांशेऽप्रामाण्यग्रहात्मिकाऽनुमितिः तत्रानुमितिद्वितीयक्षणेऽनुमितिवारणायोत्तरत्वदलेऽपि सिषा-
४१ धयिषाविरहविशेषणमावश्यकमिति वाच्यं यत्र सिषाधयिषानाशक्षण एव सिध्यात्मकः परामर्शस्ततोनुमितिः स्वां-
शेऽप्रामाण्यग्रहात्मिका तत्र द्वितीयक्षणेऽनुमि[illegible]तेः तथापि दुर्वारत्वात् तस्माद्द्वितीयक्षणेस्याव्यवहितोत्तरत्वम
ति विरहात् तेएतद्दोषस्येव तद्दोषस्यापि सत्वे दर्शि [redacted] एवं तन्निष्कर्षो यौगिपथ्यानभ्युपगमे तृतीयक्षणासाधारणाव्यवहि-
तोत्तरत्वनिवेशकल्पे सिषाधयिषावैयर्थ्यं बोध्यं परं तु तत्कल्पेऽव्यवहितोत्तरक्षणे सिषाधयिषाविरहस्यैवाऽप्रामा-
ण्यग्रहाभावस्यापि विशेषणत्वमावश्यकं यत्र क्रमेण सिषाधयिषासिध्यात्मकपरामर्शानुमितयस्तत्राप्रामाण्यग्रह-
कालेऽनुमितिवारणाय अथवाऽप्रामाण्यग्रहस्योत्तेजकत्वं न स्वीक्रियते किं तु प्रामाण्यग्रहकाले विनष्टव्यक्तेः प्रतिबंध-

कथंचित्तरं कल्प्यते एतेनोत्तरक्षणे अप्रामाण्यग्रहाभावानिवेशो सिषाधयिषानाशकालोत्पन्नसिध्यात्मकपरामर्शादप्रामाण्यग्रहा
(स्कोनुमित्यनुपपत्तेः तद्विवक्षायां द्वितीयक्षणे अनुमित्यापत्तेरपि निरस्तत्वादिति) प्रथमविशेषणं तद्व्या- निरस्ते सिषाध
यिषापूर्वस्थितिमनः कस्यचित् स्थूलकालस्य परामर्शोत्पत्तिकाले विनाशपूर्वकालावच्छेदेन सिषाधयिषाविरहविशिष्टसिध्य
धिकरणत्वात्तद्वाकालध्वंसाधि- रण परामर्शोत्पत्तिक्षणध्वंसाधिकरणस्यानुमित्युत्पत्तिक्षणस्य सिषाधयिषाविरहविशिष्ट
सिध्यधिकरणकालाव्यवहितोत्तरत्वानुपपत्तेरतः कालपदमुपेक्ष्य क्षणपदोपादानं न च सिषाधयिषाविरहविशिष्टत्वनि
रूपिताधिकरणत्वनिवेशो नाप्युक्तस्थूलकालस्य विभिन्नक्षणावच्छेदेन सिषाधयिषाविरह सिध्युभयाधिकरणत्वेपि
सर्वदैव विशेष्याभावविशेषणाभावान्यतरप्रयुक्तविशिष्टाभाववत्तया विशिष्टाधिकरणत्वासंभवात् क्षणत्वनिवेशानर्थक्ये
णैव व्यावृत्तिः संभवतीति वाच्यं सिषाधयिषापूर्वक्षणादेः सिद्धिक्षणादेश्च प्रसक्तौ विशिष्टाभावावच्छेदकत्वेपि तदुभयानुग
गमकान्यतरत्वाद्यवधिकस्य एकक्षणावच्छिन्नत्वा विशेषितसामानाधिकरण्यसंबंधेन सिषाधयिषाविरहविशिष्टायाः

सिद्धेरधिकरणतानवच्छेदकत्वे बाधकाभावादेकरूपावच्छिन्नस्यैव विरुद्धद्वयावच्छेदकत्वविरोधात् अन्यथा तत्काल एकतरा
भावप्रयुक्तस्य सिषाधयिषाविरहविशिष्टसिद्ध्युभयाभावस्य सर्वक्षणावच्छेदेनैव सत्त्वेन विरोधेन तदुभयाभावावच्छिन्नाधिकरणतायाः
अनिर्वाहात् तदुभयवत्ताप्रतीतेरप्यनुपपत्तेः एवं चैकक्षणावच्छिन्न[illegible]नाधिकरण्यसंबंधेन एकविशेषविशिष्टापराधिकरणत्व
मेव उक्तस्थूलकाले [illegible]न संभवति तस्यैकक्षणावच्छिन्नोभयाधिकरणत्वनियतत्वात् क्षणाद्य[illegible]संबंधा[illegible]यत्र
स्थाधिकरणक्षणत्वनिवेशाय वाचितः वस्तुतस्तु केवलसामानाधिकरण्यसंबंधेन एकविशि[illegible]पराभावाय यदा कदाचि
द्विशेषणवति विशेष्याभावादेव न तु विशेषणाभावात् तथा च सिषाधयिषाविरह[illegible]वत्यपि स्थूल[illegible]ले सिषाधयिषासि
द्ध्युभयाधिकरणक्षणे न सिषाधयिषाविरहरूपविशेषणाभावात् तद्विशिष्टसिद्ध्यभाव इति तादृशकालस्य विशिष्टाधि
करणत्वं निराबाधमेव एतेन सिषाधयिषापर्यवसायस्य सिद्ध्यनधिकरणत्वेन स्यानधिकरण[illegible]स्यैव देशो व्यापककाले
चरस्थवृत्तावनवच्छेदकत्वेन स्थूलकाले सिषाधयिषाविरहविशिष्टसिद्धिवृत्तौ नावच्छेदकत्वमिति तत्साधारणरूपाव
च्छिन्नस्य विशिष्टसिद्ध्यधिकरणतानवच्छेदकत्वं असंभवापिनेत्युक्तिः यद्यपि सिषाधयिषाविरहविशिष्टावच्छेदेन सत्त्वाधिक

रणत्वनिवेशेऽपि तादृशकाले कालान्तरीयासिषाधयिषाविरहवैशिष्ट्यस्य तन्निष्ठसिद्ध्यधिकरणतानवच्छेदकत्वात्तादृ
शकालमादायोक्तदूषणस्यानवकाशः तथापि सिषाधयिषाविरहवैशिष्ट्योपलक्षिते सिद्ध्यधिकरणत्वनिवेशाभिप्रायेण
क्षणत्वोपादानं यद्यपि त्रिक्ष्यादिरूपतादृशस्थूलकालव्याप्यंदक्षणावच्छिन्नस्य क्षणतया क्षणत्वनिवेशेऽपि तद्दोषतादव
स्थ्यं तथापि स्वरूपतो यावद्ध्वंसविशिष्टत्वरूपक्षणत्वावच्छेदेन सिषाधयिषाविरहविशिष्टत्वनिवेशान्नदोषः। सिषाधयि
षाविरहविशिष्टक्षणे स्वाधिकरणत्वमवश्यं सिषाधयिषाविरहवैशिष्ट्यावच्छिन्नं तादृशस्थूलकालनुस्वाधिकरणत्वस्य च त
तदवच्छिन्नत्वनियम इति सिषाधयिषाविरहवैशिष्ट्यावच्छेदेन स्वाधिकरणत्वलाभायैव क्षणपदोपादानं न तु क्षणत्वमपि नि
विष्टमिति तत्त्वं। अव्यवहितोत्तरक्षणोत्पत्तिः स्वाधि[करणा]वच्छेदेन बाध्या अनुमितिपदं वास्तवसमानाधि[करण्येना]नुमितिप
रं तेन महाप्रलयानभ्युपगमे सकलसिद्धीनामुत्तरमेवासंख्यानामात्मनां कस्मिंश्चिदवच्छेदमनुमित्सुत्पत्त्या सिषाधयिषावि
रहविशिष्टतादृशक्षणानंगीकारेऽप्यनुक्षणे अनुमितिकभिन्नासिषाधयिषोद्देश्यासिद्धिमद्ध्यक्षणोत्पन्नेश्वरीयाश्च सिद्धेरेव सिषा

ध्यियाविरहविशिष्टतदधिकरणक्षणाप्रसिध्या स्वपदेन तस्या एवोपादानुमशक्यत्वात् तस्याश्च सिषाधयिषाविरहविशिष्टत्वाभा
वात् सिषाधयिषाविरहविशिष्टनिरुक्तसिद्धिभिन्नसिद्धेरप्रसिद्धेः [illegible]पाकत्वेपि यदुत्तरमनुमितिः क्वचिदीपत्तेनो
पस्यते तादृश्याश्चरमसिद्धेरेव प्रतिबंधकत्वस्यात् नान्यस्या इत्यनुपपत्तेर्नावकाशः अव्यवधानोत्तरानिवेशात् प्रतिबंधकसिद्धि
नाशानंतरं तदधिकरणे अनुमित्युत्पत्तावपि न तस्याः प्रतिबंधकत्वानुपपत्तिः स्वपूर्वत्वसकललक्षणानामेवत्वादि करणक्षणध्वंसा
धिकरणक्षणध्वंसानधिकरणत्वरूपस्य क्षणाव्यवहितत्वा[illegible] अनादौ संसारे सर्वासामेव सिद्धीनां पूर्वं कदाचित्स्वाधि
करणे अनुमित्युत्पत्त्या सिषाधयिषयोरंतरोत्पन्नासिद्धेरेव सिषाधयिषाविरहविशिष्टस्वक्षणाव्यव[illegible]तक्षणोत्पन्नानुमिति
कभिन्नातस्याश्च सिषाधयिषाविरहवि[redacted]शिष्टत्वाभावादप्रसिद्धिरतउत्तरेति स्वाधिकरणक्षणध्वंसाधिकरणाधिकरणसक
लसिद्धीनामेव स्वक्षणाव्यवहितोत्तरेत्वाकोत्तरत्व तृतीयक्षणविनष्टानुमित्युत्पत्तिपर्यंतस्थपूर्वत्वस्थापि स्थूलकालोत्पन्नानुमि
तिकतयापर्वत्वेदप्रसिद्धेरिति द्वितीयं क्षणपदं अनुमित्यात्मकसिद्धीनां स्वाव्यवहितोत्तरक्षणावच्छिन्नत्वात् कानुमितिकतया

अप्रतिबंधकत्वापत्तिरतउत्पत्तिनिवेशः यद्यपि स्यान्यतरस्यानुमितिविशे[illegible]त्वेतद्दोषवारणसंभवः तथापि जपेक्षाबुद्धेः द्वि
क्षणत्रयावस्थायित्वस्य तदुत्तरं समानाधिकरणविशेषगुण[illegible]दस्यचोपगमेयत्रोपेक्षाबु[illegible]नुमितिद्वितीयक्षणेताद्द
शीप्रत्यक्षादिरूपासिद्धिः तस्याश्चतुर्थक्षणे अनुमित्युत्पादवारकं तत्प्रतिबंधकत्वं नोपपद्यते इ[illegible]जप्युत्पत्तेर्निवेश
नं जथानु[illegible]स्यव्यवहितपूर्वक्षणवृत्तिभिन्नत्वं निरुक्तक्षणोत्पत्तिकानुमितिकसिद्धिभिन्नत्वापेक्षयालघीयः कथमु[illegible]पेक्षितमि
तिचेत्तथासतिय[illegible]णसिद्धि[illegible]यिषानुमितयस्तत्रेच्छाजनकसामग्र्याजनुमितिप्रतिबंधकत्वेनैव द्वौत्पत्तिक्षणे अनु
मितिवारणसंभवानुअसंमितिअव्यवहितपूर्वत्वघटिकानुमित्युत्पत्तिक्षणेतदव्यवहित[illegible]णवासिषाधयिषाविरहविशिष्ट
स्यतद्वारणानुरोधेननिवेशवैयर्थ्यात्तु ताद्दशस्थलीयसिद्धेस्तृतीयक्षणे अनुमित्युत्पत्तिविरोधितायाः सिद्धौ सिषाधयिषाविरह
वैशिष्ट्यनिवेशमंतरेणैवोपपत्तेः मूलोपात्तसिद्धिविशेषणं सहत्वतोत्तनि[illegible]याजनकं स्यादितिमूलविरोधः तथाचेच्छाजनकसा
मग्र्याअनुमितिप्रतिबंध[illegible]त्पिमूलाविरोधोपपादनायठक्कुरशरीरादरः अत्रकल्पेवक्ष्यमाणानुपपत्तिं तृतीयक्ष
णसाधारणाव्यवहितोत्तरत्वंनिवेश्योद्धर्तुकामः अग्रेसाद्[illegible]च्छासामग्र्याः अनुमित्यप्रतिबंधक[illegible]श्रित्येवमूलो

पात्तंसहकृतोत्तरसार्थकद्वयतीयवच्चयंअनुमितेर्व्यवहितपूर्वोत्पन्नस्य अव्यवहितपूर्वस्थायिनोघटज्ञानादेरविरोधि
४४ त्वोपपत्तयेसिद्धिपरं अवगतद्वितीयसिषाधयिषाविरहविशेषणप्रयोजनः तत्रसंगतिपूर्ति प्रदर्शयन् प्रथमसिषाध
यिषाविरहविशेषणप्रयोजनंपृच्छति अथेति तृतीयक्षणेस्वाधिकरणकालध्वंसाधिकरणकालध्वंसाधिकरणक्षसामा
न्याभावरूपंअव्यवधानाभावस्फुटीकरणायतृतीयक्षणव्यवधायकत्वं द्वितीयक्षणस्याभिहितं तृतीयक्षणव्यवधा
यकत्वंतृतीयक्षणवृत्तिध्वंसप्रतियोगित्वसमानाधिकरणक्षणध्वंसाधिकरणत्वं सिद्धिनाशक्षणेसिषाधयिषोत्पत्तौसि
ध्यनन्तरं सिषाधयिषानाशक्षणे अनुमित्युत्पत्तौ वा विशेष्याभावादेवानुमितिपूर्वंपक्षतानिर्वाहःतृतीयेत्यादि अविरहेतिपक्षता
संपत्तयइतिशेषः सिषाधयिषाविरहस्याविशेषणत्वे उत्तरस्थले सिद्धिद्वितीयक्षणेअनुमित्यनु [redacted] पसारवक्षणाव्य
वहितोत्तरक्षणोत्पत्तिकानुमितिकत्वभिन्नत्वेन सिषाधयिषाप्रतिक्षेपोपि चागादत्वा सिद्धिसत्वेन तदभावरूपपक्षतायाअनि
र्वाहात् अभावः प्राथमिकविरहेति सिषाधयिषाविरहइत्यनुषज्यते स्वक्षणस्येति विशेषणमित्यनुषज्यते उत्तरत्वेतियत्रोत्त
त्तानिच्छयापुनःपद्मादमनसिषाधयिषोत्पत्तिकालो सिध्युत्पादसिद्धेर्वापरामर्शस्तत्परामर्शकाले सिषाधयिषासत्वा

देव विशिष्टाभावे निर्वह्नीति क्रमेणेति । अविरलक्रमेणेत्यर्थः । सिषाधयिषासिद्ध्योरंतराक्षणैकविलंबे सिषाधयिषाविरहेण पक्ष
तो विशिष्टाप्यपि पक्षता निर्वाहाभावस्य वक्ष्यमाणत्वात् । सिद्धिपरामर्शयोः परामर्शानुमित्योर्वा कालव्यवधाने नाप्यतो विशेष्या
भावादेव विशिष्टाभाव संपत्तेश्च । सिषाधयिषा अनुमितित्वप्रकारकेच्छा अनुमित्यात्मकसिद्ध्या विच्छाया स्वविषयसिद्ध्यु
पहितत्वात् तदुत्तरमनुमित्यंतरोत्पत्तिरेव न संभवतीत्यभिप्रायः । क्वचित् पक्षतालक्षणे पदसार्थमिति । सिषाधयिषाविरहस्य लक्षणांतर्गत विशेष
णस्यानुपादाने तत्रानुमित्युत्पादक्षणस्य सिद्धिक्षणध्वंसाधिकरणपरामर्शोत्पत्तिक्षणध्वंसाधिकरणत्वेन सिद्धिक्षणाव्यवहि
तत्वविरहात् तादृशसिद्धेरपि प्रतिबंधकतापत्त्या पक्षतानुपपत्तिः तद्विशेषणोपादाने च सिद्ध्युत्पत्तिक्षणस्य सिषाधयिषाविशिष्ट
तया सिषाधयिषाविरहविशिष्टः स्वक्षणः परामर्शोत्पत्तिक्षणाद्यवत्ध्वंसाधिकरणकालध्वंसानधिकरणत्वरूपमव्यवधान
मनुमित्युत्पादक्षणस्याक्षतमेवेति पक्षतोपपत्तिरिति भावः । पक्षताविरहेति सिद्ध्युत्पादक्षणस्यापि सिषाधयिषाविरहविशि
ष्टतया अनुमित्युत्पादक्षणस्य तादृशक्षणध्वंसाधिकरणक्षणध्वंसाधिकरणत्वात् तत्सामान्याभावात्मकतादृशक्षणाव्य
वधानविरहादिति भावः । यद्यपि सिषाधयिषाविरहविशिष्टानुमित्यव्यवहितपूर्वक्षणवृत्तिसिद्धिभिन्नेच्छाविरहविशिष्टसि

ग०प०

ध्यभावस्य पक्षतात्वमंगीकृत्य उक्ता अनुपपत्तिः शंकते वारयितुं तथाप्यव्यवहितोत्तरक्षणोत्पत्तिघटितपक्षतापक्ष
स्यापि क्षिप्तत्वात् तत्रैव दर्शितदोषाधारं तृतीयक्षणसाधारण्यमव्यवधानं निवेशयन् शंकते अथेति तृतीयस्यापि क्षणस्याव्यवहितो
८५ त्तरत्वमिति क्षणद्वयानुगमकरूपं दर्शयति नन्वेवं पामनंतभविष्यत्प्रागितिरिचकरूपेण स्वक्षणस्याव्यवधानशरीरे निवेशनीयत्वानु
तृतीयक्षणस्यापि स्वक्षणध्वंसाधिकरणत्वाद् द्वितीयक्षणध्वंसाधिकरणत्वेपि स्वाधिकरणद्वितीयक्षणध्वंसाधिकरणकालध्वं
सानधिकरणत्वेन स्वक्षणाव्यवधानस्याक्षतत्वादिति भावः द्वितीयतृतीयक्षणसाधारणं स्वक्षणध्वंसाधिकरणकालध्वंसाधि
करणत्वरूप अनुगताव्यवधानं निवेशनं न संभवति अपेक्षाबुद्ध्यात्मकसिद्धेश्चतुर्थक्षणे सिषाधयिषापंच[redacted]नुमि
तौ व्यभिचारत्वाद् यस्याद्यान् चतुर्थक्षणसाधारणानुगताव्यवहितो[redacted]कथंचिन्निवेशाच्चतुर्थक्षणोत्पन्नानुमितिकापेक्षाबु
द्ध्यात्मकसिद्धेरप्रतिबंधकतापत्तेरिति ध्येयं अपेक्षाबुद्धिद्वितीयक्षणाद्यधिकक्षणत्रयनदितरबुद्धिद्वितीयतृतीयक्षणसो
धारणमनुगताव्यवहितोत्तरत्वं प्रकारान्तरेण निर्वक्ति स्वध्वंसेति उभयत्र कालपदं कात्विक संबंधेन स्वध्वंसवत्त्वाभाय
तेन सर्वस्यैव क्षणस्य स्वनाशविषयकपरम्परज्ञाननाशावच्छेपि नसत्वं नापि सिद्धिः नवा[redacted]पूर्वकालानुत्प
विषयकज्ञाननाशावच्छेपि तदुत्तरत्वस्य तत्साधारण्यप्रसंगः एवं सति यत्र सिषाधयिषासिद्धिपरामर्शानुमितीनां क्रमे[redacted]

पोत्पादस्तत्र यत्सिद्धेस्तत्क्षणे सिषाधयिषाविरहविशेषणमन्तरेणाव्यवहितोत्तरक्षणोत्पन्नानुमितिकत्वनिर्वाहादुक्तप्रथमवि
शिष्टान्तव्यावृत्त्यसंगतेः स्थलान्तरे तद्व्यावृत्तिमाह तथाचेति प्रथमक्षणे पक्षतावारणायेति तादृशसिद्धेस्तृतीयक्षणोत्पन्नानु
मितिकतया निरुक्तसिद्धिभिन्नत्वविरहेण पक्षताप्रसक्तेरिति भावः प्रथमक्षणे पूर्ववत्सिषाधयिषाविरहविशेषणसत्त्वेऽस्य नाशा पि
धिकरणकालध्वंसानधिकरणत्वघटिताव्यवहितोत्तरत्वनिवेशाकल्पे नोक्तातिप्रसंगवारणसंभवः अनुमित्युत्पत्तिक्षणे तत्सिध
नाशाधिकरणकालध्वंसानधिकरणत्वस्य सिषाधयिषाविरहविशिष्टसिद्ध्यधिकरणप्रथमक्षणध्वंसाधिकरणत्वस्य च सत्ता
दतः स्वाव्यवहितोत्तरक्षणे तस्य विशेषणतामाह उत्तरेति तथाचोक्तस्थले सिद्ध्यव्यवहितोत्तरतृतीयक्षणेपि सिषाधयिषास
त्वात् सिषाधयिषाविरहविशिष्टत्वादृशक्षणोत्पन्नैकत्वं नानुमितेरिति तादृशसिद्धेरनुमितिप्रतिबंधकत्वानिर्वाहः द्वितीयविशि
ष्टान्तस्य यद्विशेषणं . . . . योऽजनकत्वं च प्रागभिहितं इदानीमपि तत्स्थले द्वि . . . . . . तत्प्रयोजनकत्वं ननु प्रथमविशिष्टान्तवदव्य
व दृशमिति प्रदर्शयितुं पूर्वोक्तमप्यनु . . . दीति द्वितीयेति। सिद्धेः। विशेषणमित्यनुषज्यते तत्रैवेति यत्क्रमेण सिद्धिसिषाध
यिषानुमितयः तत्रैवेत्यर्थः द्वितीयक्षणेति तृतीयक्षणे अनुमितिनिर्वाहार्थमित्यादिः पक्षतासंपत्तये इति विशेषणाभाव
नविशिष्टाभावरूपपक्षतानिर्वाहायेत्यर्थः अन्यथा उक्तक्रमेण तादृशसिद्धेर्निरुक्तसिद्धिभिन्नतया विशेष्यसत्त्वेन पक्षता

ग०प०

४६

नुपपत्तिरितिभावः ननु दर्शितस्थले प्रथमक्षणे पक्षतासत्वेपि न क्षतिः सिषाधयिषाकाले अनुमित्युत्पादस्येच्छासामग्र्याः प्रति
बंधकत्वात् [illegible] रांशवत् द्वितीयं च नि[illegible]योजनकतया प्रथमविशिष्टज्ञानानुपादाने द्वितीयस्यापि न प्रयोजनकत्वादप्रसिद्धेः स्वाव्य
वहितोत्तरतृतीयक्षणोत्पन्नानुमितिकतयैवाप्रतिबंधकत्वेन तृतीयक्षणोत्पन्नानुमितिनिर्वाहादित्याशयेन छासामग्र्या अ
नुमितिप्रतिबंधकतामते तत्स्थलेपरित्यज्य तृतीयद्वित्वेति इच्छासामग्र्यपेक्षया अनुमितिसामग्र्याहीन[illegible]अनुमित्सावि
शिष्टाया अनुमितिसामग्र्या इच्छाप्रतिप्रतिबंधक[illegible] अनन्यथा बन्धकतया तस्या एव बलवत्त्वकल्पनमनुचितं अन्यथा इच्छासा
मग्र्यपेक्षया बाधादिरूपानेकप्रतिबंधकाभावघटितया गुरुशरीरया अनुमितिसामग्र्याः प्रतिबंधकतायामिच्छानिवे
शानगौरवादित्युक्तत्वात्। ज्ञानेच्छयोर्यौगपद्यस्वीकारसंभवेन चेच्छासामग्र्या अनुमितिविरोधित्वाव्यवस्थापनं न संभवतीत्या
शयेन यदुक्तं। सिषाधयिषाविरहविशेषणसार्थक्यस्यासत्व अनुमित्यव्यवहितपूर्ववर्तित्वं परित्यज्याव्यवहितो
त्तरक्षणोत्पत्तिकानुमितित्वरूपगुरुभि[illegible]दानमनुचितमित्याशयेनाह अनुमित्यव्यवहितेति अनुमितिपद
स्वसमानाधिकरणानुमितिपरमतो व्यधिकरणानुमित्यव्यवहितपूर्ववर्तित्वे स्वाश्रय अनुमित्यनुत्पादोत्पादकता
निर्वाहः यत्नाशानंतरमनुमितिरुत्पद्यते तदा सिद्धेरप्रतिबंधकताकारणायाव्यवहितत्वोपादाने तज्ज्ञानुमितिप

र्वकालीनध्वंसाप्रतियोगितारूपं पूर्वक्षणे सिद्धावेव बाधा। विशे - ष्यपूर्वकालीनत्वं च कालिकसंबंधेन तत्प्रागभाववत्त्वमेव ध्वं
सस्यापि कालोपाधितया तदुपपत्तिः सर्वासामेव सिद्धीनां पूर्वज्ञानतया किंचिदनुमितिनिरूपित। नेरुक्ताव्यवधानवत्तया अनुमि
यव्यवहितसिद्धिभिन्नसिद्ध्यप्रसिद्धिरतः पूर्वक्षणवृत्तित्वविशेषणं पूर्वं वा प्रागभाववत्त्वं अनुमित्यादिपर्यन्तस्थायिनः तत्कालत
हाकालसाधारणमित्युक्तदोषतादवस्थ्यं अतः क्षणपर्यन्तनिवेशानं प्रागभावावच्छिन्नवृत्तित्वनिवेशेन च अप्रतियोगितांत
स्यसिद्धिविशेषणत्वे क्षणत्वमनुपादेयमेव जन्यमात्रस्य कालोपाधित्वे कालिकसंबंधेन प्रागभाववत्त्वसिद्धावेव विशेषणं द्वयं
प्रागभावानभ्युपगमे वक्ष्यमाणेन तदुत्पत्तिक्षणोत्पत्तिकध्वंसप्रतियोगितारूपमव्यवहितपूर्वत्वमेव क्षणविशेषणं तद्घटक
दशानां व्यावर्तितत्वव्यक्तीनां विषयतित्वे अनुमितेः अव्यवहितपूर्ववर्तिनि आत्ममनोयोगादेरस्मादृशां सिद्धिभिन्नत्वाच्चानुत्पत्तिप्रतिब
धकतावारकद्वितीयसिद्धिपदसार्थक्याय प्रथमसिद्धिपदं न च प्रकृते तन्नाधीति न्यायेनाप्यपरिसारत्वाच्चेत इति वा
च्यं तथा सति बाधबुद्ध्यादेरपि निरुक्तरूपेणैव प्रतिबंधकतया स्वातंत्र्यप्रतिबंधकताव[illegible]। न च व्याहृत्यनैतत्प्रतिबंध
कत्वात्परं न हि तत्क्षतिमावहति किंतु तावता लाघवमेवेति वैयर्थ्यदोषादुर्वार एवेति वाच्यं एतद्दोषस्यैव वैयर्थ्याच्च सिद्धेरि
यनेन स्वयं दर्शनीयतया नुपपत्त्यैवं प्रथमसिद्ध्यनुपादानेपि बाधादेः प्रतिबंधकत्व[illegible]निरूपणाद्द्वितीयसिद्धिपदोपा

ग॰ पु॰

४७

दानं न विरुध्यते उक्तं [illegible]भावसंपादकत्वेन लक्षणदोषासंस्पर्शादिति प्रथमतः तदुपादानमनुचितं तथाप्यनुमितिव्यु
क्तिहेतुपर्यवसानात् स्व — घटितो न निरुक्तरूपेणानुग[illegible] ध्वक्तित्वेन तेषां एकैकस्य निवेशनीयतया सिषो
सिध्यतिरिक्त तादृशपदार्थभेदानामव्यावर्त[illegible], वेशगौरवात् सिद्धिव्यक्तीनामेकैकशो निवेशनीया इत्येतत्सूचनाय प्र
थमं सिद्धिपदोपादानं। अत एव च तत्तद्व्यक्तित्वेन प्रतिबंधकतापक्ष एव साधीयान् सिषाधयिषाविरहविशेषणपरित्यागस्या
नुचितः सिषाधयिषाकालीनसिद्धिव्यक्तीनामनंतानां तत्तद्व्यक्तित्वावच्छिन्नभेदकूटनिवेशापेक्षया लघु[illegible] वयु
क्तत्वादिति कथंचिदनुगमप्रकारः परिचिंतनीय इति सिद्धिवैयर्थ्यमित्याशयेन वैयर्थ्याच्च सिद्धेरिति वक्ष्यति। तादृश
सिध्यतीनां भिन्नत्वपरिचेय सिद्धिव्यक्तीनां नि[illegible]त्येति निरुक्तसिद्धिभिन्नत्वविशिष्टसिद्धित्वेनेत्यर्थः अन्यथा कार्यकारण
भावानंत्यमदोषायेत्यत आह तादृशेति तद्व्यक्तित्वेन कल्प्यमानप्रतिबंधकताकेत्यर्थः यादृशसिध्युत्तरं सिषाधयिषामत्त्वा
वनुमितिः सिषाधयिषोत्पत्तिदशायामनुमितिवारणाय कल्प[illegible]बंधकताक तादृशव्यक्तौ सिषाधयिषाविरहवैशि
ष्ट्यनिवेशनस्यावश्यकतया सकलेति ननु क्वचित् सिषाधयिषाविरहविशेषणस्यावश्यकतया तदंशप्रायेणैव[illegible] लोक
तदुपादानसंगतिरतो दूषणांतरमाह तत्तत्समयेति तत्तद्दामनिष्ठाधाः सिषाधयिषाविरहविशिष्टसिध्यभावेति

रिक्तसकलकारणासमवधानाधिकरणीभूतक्षणसंबंधव्यक्त्यतासंधिनिगमनाविरहेण कामिकसिद्धिसिषाधयिषाल
स्थले नुमित्युत्पत्तिसिषाधयि... षितक्षणे अनुमितिध... सिध्येः सिषाधयिषाविरहविशिष्टतत्सिध्यन्तेन प्रतिबंधकता
पेक्षया लाघवेन च प्रतिबंधकतापर्यवसितार्थः तथा च मूलोक्तस्य सिषाधयिषाविरहविशिष्टसिध्य...स्य पक्षताघ्या
घाताद् इति भावः ननु तत्समये सम...लिनां संबंधास्वरूपानतिरिक्ता तथा च ...तत्समयस्व
रूपस्यैवासंबंधस्य प्रतिबंधकत्वे यदा तदान्यन्यदा तत्समये चान्यत्रात्मनि अनुमित्यनुपपत्तिरतो अन्यस्य प्रतिबंधक
ताप्रसंजयतितत्तत्समयावच्छिन्नेति सिध्यनंतरं सिषाधयिषा द्वितीयक्षणे तस्मात् अनुमितिस्थले ...यादि सिषाधयिषावि
रहविशिष्टसिध्यभावे तरसकलकारणाधिकरणतत्क्षणाद्...च्छिन्नानां तत्तदात्मनिष्ठ...योगादिव्यक्तीनामित्य
र्थः सामानाधिकरण्यसंबंधेन सिषाधयिषावि... च्छिन्नाय... इति भेव्यक्ते प्रतिबंधकतापेक्षया लाघवादिति भावः नि
यामकाभावात् अनियामकाभावप्रसंगात्। सिषाधयिषाविरहविशिष्टसिद्धिसत्वे द्वितीयक्षणे अनुमित्युत्पत्तिनिर्वाह्याया निरु
क्तसिद्धिभिन्नसिध्यभावरूपपक्षतायाः अनुमित्यनुपादे निर्वाह्यत्वस्वभावस्य चान्योन्याश्रयत्वियोऽनुमित्यु[redacted]त्पादानु
त्पादप्रयोजकत्वात् संभवादिति भावः इद्वान्योन्याश्रयत्वादोषमाला...द्वं प्रतिबंधानिरस्यति नैवमादिना एवकारार्थं वा

कारः कार्यसिद्धेः कारणतावच्छेदकावच्छिन्नसमाजाधीनत्वकथनेन नान्यथाः कारणतावच्छेदककुक्षिनिवेशोऽन्योन्याश्रयः सूचितः
प तथा सति प्रायशः कारणतावच्छेदकावच्छिन्नसम[illegible]त्ययधीनतापाततु निवेशे न निविशमानमदूषणावहं
अथवा उक्तपक्षतायाः कार्यसिद्धिनियामकत्वमेव न वस्यादिना निराकृतं कारणतावच्छेदककोटौ विसादः कार्यसिद्धि [illegible]
४८ वच्छेदकघटकमित्यर्थः अन्योन्याश्रयदोषं प्रतिबंधात् स्वीकारयति तथा सतीयं व्याख्येयं यद्यपि स्वदेशणाव्यवहितोत्तरक्षे
णोपस्थितिकत्वं स्वघटकघटितत्वेन तत्तद्व्यक्तिविश्रान्तमिति भेदप्रतियोगितावच्छेदकगर्भे तन्निवेशानर्थक्यात्तत्तुरियचयव्यक्तौ नातत्त्व
क्तित्वेन सदहितयोर्निवेशनीयाः तथा च कारणतावच्छेदकस्य नोपस्थितिघटितत्वं तथापि भेदकूटनिवेशाविशेषणविर[illegible] नावि
निगमनाविरहेण कारणतानं संदुष्परिहरमेवेति भावः कार्यसिद्धादिकमित्यादिनेतादृशगौरवप्रयोजकभेदकूटस्यापि परित्य
हः तस्य कारणतावच्छेदकत्वे तृतीयप्रतिवंदरेव संगतेः अनुमित्यव्यवहितपूर्वोत्पन्नपरामर्शादितो अनुमित्युत्तरमनुमितत्वा
व रणायोत्पत्तिकालावच्छिन्नं विशेषिते [redacted] नित्यस्वाधिकरणसमयध्वंसवदन्यकालसंबंधविशेषितेनेत्यर्थः तादृशध्वंसवत्त्वं
कालिकसंबंधेन तेनोत्पत्तिक्षणस्यापि प्रतियोगित्वादिसंबंधेन स्वाधिकरणकालध्वंसावच्छिन्नत्वापत्तिः एवं च का
लिकसंबंधेन तादृशध्वंसवदन्यात्मसंबंधविशिष्टज्ञानादेर्द्वितीयक्षणसत्वादुक्तातिप्रसंगतादवस्थ्यमतः कालपद

तादृशकालसंबंधस्योपलक्षणविधया ऽवच्छेदकत्वे [illegible] विशेषणविधया तथात्वलाभायो तत्रानुषंगाय चावच्छि
न्नांतस्य कर्मधारयमध्य [illegible] पदस्य अवच्छिन्नेत्य विशेषितेनेत्युक्तं विशेषणतावच्छेदकस्य सामानाधिकरण्यसंबंधेन बोध्यं
ऽधर्मिणो ऽविशेष्यतानुकालीनत्वरीत्या ऽनुमितिसमानाधिकरणघटत्वानादितो ऽनुमित्या [illegible] निवारणाय [illegible] व
हितो [illegible] नुमितिविशेषणांतदर्थं [illegible] स्वाधिकरणकालध्वंसाधिकरणकालध्वंसानधिकरण [illegible] धिक
रणकालध्वंसाधिकरणेय क्षणः स्तदुत्पन्नः संयमनिवेशात्स्वोत्तरतृतीयक्षणोत्पन्नानुमितिक [illegible] द्वितीयक्ष
णेनानुमितिः संगः तादृशानुमितिकसंस्काराद्द्वितीयक्षणे ऽनुमितिवारणाय स्वाधिकरणत्वेसतीत्युपेक्षितं तृतीया
दिक्षणस्य स्थानापन्ना [illegible] धिक [illegible] सतः तादृशापेक्षाबुद्धिद्वितीयक्षणे ऽनुमितिवारणानुरोधत्व
नत दुपेक्षाबीजं तदानीं समानाधिकरणविशेषगुणान्त [illegible] सात्तत्प्रयोजकादेवानुमित्यनुत्पादोपपत्तेः अपेक्षाबुद्धि
द्वितीयक्षणे समानाधिकरणविशेषगुणोत्पादाभ्युपगमे [illegible] पेक्षाबुद्धेस्त्रिक्षणावस्थायितायाः एवानुपपत्तेः वस्तुतस्तु ऽ
पेक्षाबुद्धेर्द्विक्षणावस्थायितामतएवैतल्लेखनमिदं प्रदर्शितं अन्यथा स्वध्वंसादौ द्वितीयक्षणोत्पन्नापेक्षाबुद्ध्यात्मकपरा
मर्शात्तृतीयक्षणे ऽनुमित्यनुत्पत्तेः तस्याः तृतीयक्षणपर्यंतावस्थानमतेन द्वितीयक्षणे विशेषगुणानुत्पत्तेः तदानीमुत्प

ग०प०

४९,

तिकालावच्छिन्नसविषयकस्य दुर्घटत्वादि सवध्येयं अनुमितेः स्वसमानाधिकरणानुमित्युत्तरोत्पन्नज्ञानोत्तराद्वाऽनुमिति
प्रसंगवारणायाधि[illegible]रण्यात् क्षणविशेषणं च पूर्वकालावृत्तिमन्नानु[illegible]रपिस्याव्यवहितोत्तरक्षणस्य द्वितीयक्षणप
र्यन्तस्थायित्वत्काले उत्पन्नतया न दोषः तादवस्थ्यमिति क्षण — वा निवेशः अनुमितेः स्व[illegible]णाव्यवहितोत्तर[illegible]क्षणवृत्तित्वस
मानाधिकरणस्वात्मकानुमितिकत्वात् तद्[illegible]प्यनु[illegible]नो निवेशः वस्तुतस्तु स्वोऽन्यत्व निवेशाद्[illegible]विति निवेशप्रयोजनं निर्व
हः न च तथात्वे सापेक्षा बुद्ध्या[illegible]नुमित्यनन्तरोत्पन्नज्ञानादनुमि[illegible]ः तादृशज्ञानस्य स्वाव्यवहितोत्तरक्षणवृत्तित्वप
र्वक्षणे स्वानुमितिकत्वादिति वाच्यं अपेक्षाबुद्धिर्द्वितीयक्षणे [illegible]दादा[illegible]पेक्षा[illegible]ये द्विक्षणमात्रस्था
यितया तत्र एवैषां प्रतिबंदीरित्युक्तत्वाच्च (वस्तुतस्त्वपेक्षाबुद्धिर्द्वितीयक्षणे विशेषगुणानुत्पादे अनुमितेः स्वान्यत्वनिवे
शादपि उक्तप्रयोजननिर्वाहो बोध्यः तथा च सापेक्षाबुद्ध्यात्मकानुमित्युत्तरोत्पन्नज्ञानादप्यनुमित्यापत्तेः स्वां[illegible]वा)
एकपुरुषीयानुमित्यव्यवहितपूर्वोत्पन्नद्वित्वादिसत्त्वात् तदुक्तः पुरुषान्तरस्य अनुमितेः [illegible]न विषयकत्वनिवेशनं अनुमित्यव्यव
हितपूर्वक्षणे ज्ञानोत्पत्तिनियमात्रांकया ज्ञानत्वमुपेक्षितं व्यक्तीनां विष्यतीति चेदमुपरिष्टात् बहुव्रीहि प्रतिपाद्यस्याधिकरस्यात्र निवे स्पसंवंशांश
शाद्बहुव्रीहिं परित्यज्य तत्पुरुषान्तरमाह स्वसमानाधिकरणेति अत्रापि सतिकालावच्छिन्नत्वविशेषितेन सम्बन्धेन अन्यथाऽनु

मियव्यवहितपूर्वोसिन्नत्ता[illegible]नुमित्युत्पत्यादिक्षणेपिसत्वात्तदनंतरमनुमित्यंतरापत्तेः नचानुमियव्यवहितपूर्वक्षणोत्पन्नविशे
षणतयैवसामंजस्येउत्पत्तिकालावच्छिन्नत्वस्यपृथग्विशेषणत्वमनुपयुक्तमितिवाच्यं अव्यवहितपूर्वक्षणोत्पन्नविशेषणत्वेन
घटकत्वसंशविशेष[illegible]वसामंजस्यघटकपोरवाधि[illegible]ज्ञानाधिकरणत्वस्योत्पत्तिघट[illegible]त्वव्यर्थापातात्प्रकृता रूप
तनाप्रीतिन्यायेनतदंशमपिपरित्यज्यस्वसमानाधिकरणानुमियव्यवहितपूर्व[illegible]त्तिविशिष्टज्ञानत्वेन[illegible]
संगेप्रिदंशइष्यतएव अनुमितौसामानाधिकरण्यविशेषण[illegible]नपूर्ववत्अनुमियव्यवहितपूर्वत्वंप्रागभावसत्वेन
प्रागभावाधि[illegible]वानाधिकरणत्वेसतितत्प्रागभाववत्वं अनुमितिपूर्वविन[illegible]सिन्नस्यचघटकत्वा
नादेर्वारणायदलद्वयं अव्यवहितोत्तरत्वघटकस्वाधिकरणकालध्वंसाधिकरणकालध्वंसानधिक[illegible]रूपस्यसंत्वादेत
दीयत्वसंत्वस्यलघुत्वादितत्कल्पेव लाघवंबोध्यंप्रागभावानंगीकारे तद्घटितंवक्ष्यमाणाव्यवहितपूर्वत्वमेनिवेशनीयंअ
नुमियव्यवहितपूर्वोत्पन्न तदुत्तरस्थायि[illegible]अनुमित्यु[illegible]त्वादि[illegible]वारणायक्षणत्वनिवेशात्
अनुमितिप्रागभावविशिष्टोत्पत्तिक[redacted]त्वविवक्षणेक्षणपदंकालपरमेव अनुमियव्यवहितपूर्वक्षणपर्यन्तस्थायिनः
तत्सर्वज्ञातघटज्ञानादितो अनुमितिपूर्वमनुमितेर्वारणायउत्पन्नत्वानिवेशानपूर्वविहितादिवारणायस्वविषयकत्वनि

ग०पु०

वेशानंतानलेपेक्षणायांबीजमपिपूर्ववद्बोध्यं।अत्रेदमवधेयं।यत्र स्ववत्पटितत्वेनुतत्तद्व्यक्तिविश्रामादननुगमइतिभ्रांतिश्चेत्।गोनिरवच्छि
मेतादृशधियो अनुगतभेदकूटघटितधर्मप्रकारतापसंजयति।स्वघटितस्वत्वविशेषणव्यवहितोत्तरत्व[illegible]पत्तिकत्वस्वसमा
८० नाधिकरणानुमितिकत्वमनुमितिसामान्य[illegible]समवधानक्षणोत्पन्नघटादिज्ञानादिकमे[illegible]विषयकोऽनुमित्यव्यव
हितत्वविशेषणोत्पत्तिकत्व[illegible]नाधिकरणपरामर्शादि[illegible]।अनुमित्युपपत्तिः तादृशादि[illegible]दनुमिति[illegible]मील
वारणायात्राप्युत्पत्तिकालावच्छिन्नत्वविशेषितत्वेनेत्यनुपज्यते नचैवंस्वोत्पत्तिक्षणावच्छिन्नत्वस्यानुयोगिनि[illegible]ननुग
गमस्यावश्यकतयाप्र[illegible]इतिवाच्यं।तन्न्यद्वस्तु निष्ठत्वत्वक्ष[illegible]संबंध ध्वंसादि[illegible]परांबे[illegible]।
भावकूटविशि[illegible]वा अउत्पत्तिकालावच्छिन्नत्वार्थत्वात् तादृशस्यचानुगतत्वात् स्वसमानाधिकरणानुमितित्वाव
छेदेन[illegible]व्यव हितोत्तर[illegible]पत्त्यानुत्पत्तिकत्वविलक्षणीय[illegible]मित्युपादकपरामर्शाव्यवहि[illegible]नुत्पत्तिकत्व
स्यत्वेपरामर्शसमानाधिकरण[illegible]णानुमितोसत्वेपिनअन्यस्तवि[illegible]प्रकभेदकूटाप्रसिद्धिः स्वक्षणाव्यवहितो
त्तरत्वंपूर्वनिरुक्तंगार्थं तत्पुरुषीययादृशघटज्ञानाद्युत्तरतदीयानुमितावनुत्पन्नायामेवतस्यप[illegible]त्तिस्तादृशमे
तरक्षणानु वघटज्ञानादिकस्वाधिकरणासमयोत्पत्तिकत्वसमानाधिकरणानुमितिसामान्यकमितिपरामर्शाधि।अव्यवहिता

गदन्यघटज्ञानादितोऽनुमित्यापत्तिस्तस्य स्वपदेनोपादानासंभवात्तो अव्यवधानविशेषः निरुक्ताव्यवधानस्य चानुमित्य
नुत्पादकघटज्ञानादेः पूर्वं कदाचिदुत्पन्नायाऽप्यनुमि[illegible]त्यधिकरणक्षणे अव्यवहितोत्तरत्वस्य च तादृशानुमित्युत्पत्ति
ट मतितादृशपक्षज्ञानादि द्वितीयक्षणपर्यन्तस्थायित्व[illegible]लकालसंबन्धादृशं एवं अप्रसिद्धे[illegible]ऽउत्तरत्वघटकतयोर्निवे
शानं अनुमितेः स्वाव्यवहितोत्तरक्षणवृत्तित्वात्मकानुमितिकतया स्वपदेनो[illegible]संभवात्तो अनुमित्युत्तरापत्तिरत उत्ति
निवेशः व्यधिकरणानुमित्यव्यवहितपूर्वत्वोत्पन्न[illegible]टज्ञानादि[illegible]नाधिकरण्यमनुमितिविशेषणं। द्वितीयकल्पे
ऽनुमि[illegible]व्यवहितपूर्वक्षणोत्पत्तिमत्[illegible]उत्तिकालस्य विशेषणतया निवेशापेक्षया तादृशक्षणोत्पत्तिघ
टकतादृश[illegible]क्षणवृत्तित्वस्य विशेषणतया निवेशन[illegible]चितं तावतैवातिप्रसंगभंगादित्या[illegible]। किंचेति पदव्यावृत्तिः
स्फुटैव यादृशपक्ष[illegible] द्वितीयक्षणे किमपि ज्ञानं नोत्पन्नं तृतीयक्षणे चानुमितिर्न[illegible]ज्ञानस्यैवानुमि
त्यव्यवहितपूर्वक्षणवृत्तित्वविशिष्टस्यानुमित्यव्यवहि[illegible]क्षणसत्त्वाज्ज्ञानत्वमुपेक्ष्य सविषय[illegible]त्वनिवेशनमफलमि
त्यतो ज्ञानत्वमेवात्र निवेशितं ऽन[illegible]योगिनिरूपितानधिकर[illegible]नात्रांकनीयः पूर्वकल्पद्वयेपि तत्सत्वात् गौरवस्य
चाधिक्यात् अननुगमासहिष्णुतायां तु तत्तद्वस्तुनिष्ठतत्तद्वस्तुसमानाधिकरणानुमित्यव्यवहितपूर्वत्वानधिकरणक्षण

ग० प०

५१

संबंधानामभावकूटविशिष्टज्ञानत्वेनकारणत्वप्रसक्तिः बोध्यानन्वोपदर्शितसकलरूपापेक्षया लिंगपरामर्शत्वस्य ल
घुतया तेनैव रूपेण परामर्शहेतुत्वमुचितं इति न प्रतिबंध्य[illegible] इति वाच्यं उक्त[illegible]विरह
दशायामुक्तरूपावच्छिन्नविरहेणैवानुमि[illegible]तिव[illegible]स्याकल्पनीयतया लिंगपरामर्श[illegible]पेक्षया लघु
शरीरगौरवस्याकिंचित्करत्वात् ननु यत्र घटज्ञानादि द्वितीयक्षणे [illegible]रमनुमितिरत्र [illegible] निक्षणेपि अ
नुमितिप्रसंगः प्रथमक्षणमपेक्ष्य द्वितीयस्यैव द्वितीयक्षणम[illegible]यस्यापि क्षणस्य अव्यवहितोत्तरत्वेन तादृशघट
ज्ञानादेः स्वक्षणाव्यवहितोत्तरत्वरूपोपन्नानुमितिकत्वादिद[illegible]तआहाव्यवहितोत्तरत्वं च द्वितीयक्षणएवेति अव्यवहितोत्त
रत्वमध्ये स्वक्षणस्य न प्रातिस्विकरूपेण निवेशः किंतु स्वाधिकरण[illegible]लत्वेन तथा च स्वाधि[illegible]णकालध्वंसाधिकरणकाल
ध्वंसाधिकरणत्वसामान्याभावस्य [illegible]यक्षणे असत्वान्न तस्याव्यवहितोत्तरत्वमिति भाव[illegible]लम्बपज्ञानत्वमुपलक्ष्य स
विषयकत्वनिवे[illegible]टत्वमात्रं [illegible]नन्वादिमेष्विति विशेषकत्वम्[illegible] मितिस्थलेप्यव्यवहि
तपूर्वक्षणावच्छिन्नविशिष्ट[illegible]वा नुमित्यव्यवहितपूर्वक्षणोऽसत्त्वान्नानुपपत्तिरित्यत आ[illegible] दिमेष्वित्युक्ते अल

थावादितितद्द्वितीयक्षणेऽनुमित्यनुपपत्तेः[illegible]दकानाक्रान्तत्वादुत्पत्तिकालावच्छिन्नस्यानुमित्यव्यवहितप्राक्क्ष
णेसत्त्वाच्चेत्यर्थः अनुमित्युत्पत्तिक्षण इव द्वितीयक्षणेऽनुमिति[illegible]पिपरामर्शेनप्रतिबंधादनुव्यवसायादिर्नोत्पत्तुमह
तीत्याशंकापरिहारायानुमितिसामग्र्याविरोधिन्याविरहेणेति। परामर्शमात्रंनप्रतिबंधकमपितुअनुमितिसामग्र्येवतदा
नतत्सामग्रीतस्योः [illegible] लाव्यवहित[illegible]त्वादितिभावः तदानींतादृशपरामर्शोद्वितीयक्षणेअनुव्यव[illegible]दरित्यादि
ना[illegible]विलक्षणवस्त्वंतरज्ञानपरिग्रहः ननुयत्रपरामर्शकालेसमानविषयेलौकिकचाक्षु[illegible]स्यैभिन्नविषयेचशाब्द
बोधस्यसामग्र्यासीत्ततोद्वितीयक्षणेविनिगमनाविरहेणकिमपिज्ञा[illegible]नजायेतसकलज्ञानसामग्रीषुप्रतिबं[illegible]साम
सति धानस्यतुल्यत्वात् अतोद्वितीयक्षणेप्रत्यक्षादि[illegible]मगत्याविगमेऽपितृतीयक्षणेनानुमितिःस्यात् उक्तकारणतावच्छेदकाक्रां
तज्ञानाभावादित्यत आह अंत्यत इतिकथंचिज्ज्ञानानुत्पादेऽपीत्यर्थः संस्कारादितितस्यापिसत्त्वि[illegible]गरपाता
वच्छेदकाक्रान्तत्वादितिभावः नच[illegible]दिरूपेक्षात्मकत्रिकागतिरितिवाच्यं फलानुरोधेनतत्रसंस्कारकल्पनायाः
आवश्यकत्वेनपरामर्शादिरूपेक्षातस्यैवासिद्धेः नन्वनुमितेःसंस्कारजन्य[illegible]स्मृतित्वापत्तिःसंस्कारजन्यज्ञानत्व
स्यस्मृतित्वप्रयोजकत्वादत आह संस्कारजन्यत्वेनेतिनिरासादितिसंस्कारत्वेनसंस्कारजन्यत्वस्यैवस्मृतित्वप्रयोजकत्वात् अन्यथाका

ग्रा०पृ०

लोपाधिविषयापातानंतरपिज्ञायमानलिंगकरणतामते संस्कारलिंगकानुमितोच संस्कारस्य हेतुत्वेनातिप्रसंगादिति भावः प्रकृ
तसाम्प्रायकार्यानुत्पत्तिनिर्वाहाय तावच्छेदकरूपेण प्रतिबंधकत्वमेव प्रसंजयति स्वसमानाधिकरणेति पदव्यावृत्तिरनुमित्यव्यव
५२ हितपूर्ववर्तिसिद्धिभिन्नसिध्यभावपक्षतावत्त्वबोध्यासिध्यात्मकपरामर्शानंतरं सिषाधयिषोत्पत्तिकाले सर्वत्र तदानीमेव ता
[illegible]मापिकत्वं यत्र न तत्राशाकात्प्रथमप्रतिबंधकतावच्छेदकावच्छिन्नस्यासत्वेना[illegible]भवात्कालां रमोहस्य
समानाधिकरणेति [illegible]ादेरनुमित्यव्यवहितपूर्वक्षण[illegible]दक्षणस्यानुमित्यव्यवहि[illegible]त्वा[illegible] करण
तयातद्वृत्तित्वविशिष्टत्व[illegible]ादेरेव प्रतिबंधकतात्रकल्पनात् दृश्यस्थले सिषाधयिषोत्पत्तिकाले अनुमित्यप्रसंगइति भावः
अनुमितेरप्यव्यवहितपूर्वत्वं वक्ष्यमाणतदुत्पत्तिकध्वंसप्रतियोगित्वं तत्र क्षणत्वानिवेशे अनुमित्युपसदधिकरण[illegible] हकालाधु
ध्वंस त्पत्तिको[redacted]मादाय क्षणमात्रस्यैवाव्यवहितपूर्वत्वं स्यादिति क्षणत्वनिवेशनम्[illegible] चतदपेक्षया तादृशानुमित्युत्प
न त्त्यधिकरणसमयोत्पत्तिकध्वंसप्रतियोगिक्षणवृत्तित्वविशिष्टत्वेन प्रतिबंधकत्वमेवोचितं अनुमित्युत्पत्त्यनधिकरणत्वमय
स्य क्षणत्वनत्वनिवेशापि क्षतिविरहात् अनुमित्युत्पत्त्यनधिकरणस्थूलकालोत्पन्नध्वंसप्रतियोगितस्य अनुमित्यव्य
वहितपूर्वक्षणभिन्नक्षण[illegible]इचरमक्षणे क्षणत्वनिवेशानंचोक्तयैवावश्यकं अनुमित्यव्यवहित[illegible]क्षणेपि तदु

सनि [illegible] त्तिकध्वंसप्रतियोगित्वानधिकरणमहाकालादिवृत्तित्वविशिष्टसत्वेनानुमित्युत्पत्त्यनधिकरणसमययोस्तन्ध्वं
विशेष संप्रतियोगिस्थूलकालवृत्तित्वविशिष्टसत्वेनचानुमितिमात्रानुपपत्तेरित्याशयेनाहस्वसमानाधिकरणेति यदिचपूर्वक
त्यक्षणावृत्तित्वनिवेशोऽनुमित्युत्पत्त्युपलक्षितकालासन्निकत्वनिवेशान एवान्यकालावच्छेदेनानुमित्युत्पत्त्यधि [illegible] का
लाधुसत्तिक [illegible] ति [illegible] गः ननु तदुत्पत्तिविशिष्टासन्निकत्व [illegible] वेशापितथाच [illegible] त्युत्पत्त्यधिकरणकालनति
वृत्त्यमेवत्युच्यते [illegible] पलक्षितासन्निकत्वापेक्षया विशिष्टासन्निक [illegible] तयैव [illegible] णसंगतिः
नचैतत्कल्पेपुरतिविरहविशिष्ट [illegible] निकत्वमेवध्वंसेनिवेश्यं अनुमित्युत्पत्त्यधिकरणभिन्नासन्निकत्वनिवेशायत्रा
नुमित्यात्मकपरामर्श [illegible] रजातानुमित्यंतरेच्छाबलात्पुनरनुमितिः तत्रानुमित्सोत्पादकान्तरस्य [illegible] वैपरत्वावाजव [illegible] न
वृत्त्यकतया अनुमित्युत्पत्त्यधिकरणत्वनियमेनप्रथमानुमित्युत्पत्त्यधिकरणक्षणस्यानु [illegible] त्युत्पत्त्यधिकरणसमयासन्तिक
ध्वंसप्रतियोगितायादुर्घटतया अनुमित्सोत्पादकालेअनुमित्सापत्तेरनुमित्युत्पत्त्यभावोपलक्षितसमयासन्निकत्वनिवेशे अनु
मित्सव्यवहितप्राक्क्षणस्यापितदुत्पत्त्यभावाधिकरणस्थूलकालासन्निकध्वंसप्रतियोगितया तद्वृत्तिपरामर्शादेरनुमितिविरो
धितापत्तेः तथाचसाम्यमितिवाच्यं क्षणिकक्षणाभ्युपगमे अनुमित्युत्पत्त्यनधिकरणत्वोपलक्षितसमयासन्निकत्वनिवेशेपिदर्शि

ग०५८

१०वस्य चित्तदा सर्वत्र धर्मस्य नात्रालस्यैवानुमित्यव्यवहितपूर्ववर्तित्वेन विरोधित्वया न तिषाधयिषासत्तिकाले ।।२०

लस्थले अनुमितेरुत्पत्तिः [illegible] अनुमित्युत्पादानधिकरणतया उक्तदोषानवकाशादेतत्कल्पलाघवसंभवात् अनुमित्यनधिक

५३ रणत्वस्य समयविशेषणत्वे अनुमित्युत्पत्तिस[illegible]मित्यधिकरणसमयविशेषे प्रयोगवाव्यवहितपूर्व[illegible]नरमनु

मित्युत्पत्तिस[illegible]सनाधिकरणपर्यन्तनिवेशः समयाव्यवहितपूर्वतसनत्याल[illegible]तिकध्वंसप्रतियोगित्वमेव न तु वक्ष्यमाण

तदुत्पत्तिक[illegible]तिकध्वंसप्रतियोगित्वं तदुत्पत्तिक्षणनिवेशप्रयोजनाभावात् प्रागभावानभ्युपगन्तृनये [illegible]तिका

लीनध्वंसप्रतियोगित्वं तत्पूर्वत्वं तथा च तदुत्पत्तिकालीनध्वंसप्रतियोगिकालवृत्तिध्वंसाप्रतियोगित्वरूपाव्यवहितत्वस्य सा

३ तत्त्वेण निवेशानमफलं तदुत्पत्तिकालीनस्थले तदुत्पत्तिकालोत्पत्तिक[illegible]न एव व्यवहितपूर्व[illegible] [illegible]नवादिसा

न्नायेनानुमित्यव्यवहितपूर्वत्वमनुमित्युत्पत्तिक्षणोत्पत्तिकध्वंसप्रतियोगित्व[illegible]मित्योः तदव्यवहितत्वेति अनुमि

तिस्थितिक्षणोत्पन्नध्वंसप्रतियोगित्वम[illegible]मित्युत्पत्ति[illegible]णसाधारणमतस्तद्घटितविशिष्टस्य विरोधित्वोपपत्तये प्रथमो

त्पत्तिनिवेशः उत्पत्तिविशिष्टोत्पत्तिकत्वनिवेशात् लोभायैव क्षणपदं द्वितीयकल्पानुसरणबीजमुक्तप्रथमकल्पदोषक

थनं चिदुधर्मिमात्रांके न चात्रात्रसिषाधयिषासत्तिकाले अनुमित्यापत्तिरसंभवरातितदा [illegible]नाशस्थलानुसरणं अन्यदीय

धर्मिनाशेऽपि तेन धर्मिणा प्रसासन्नतया अन्यदीयानुमितिप्रतिबन्धासंभवात्तदुक्तस्यं युक्तं यथापि परामर्शानन्तरसि

षाधयिषोत्पादस्थले परामर्शाव्यवहितप्राक्क्षणे फलं तावदवश्यमेव स्वीकार्यं तथा च तृतीयादि सिषाधयिषोत्पत्तिकालेऽवश्यं विना
शः तथाप्यपेक्षाबुद्ध्यात्मकफलत्वानानुयादि परामर्शोत्पत्तिकाले फलं न स्वीक्रियते तदा परामर्शोत्पत्तिद्वितीयक्षणे आत्मधर्मविना
शेन संभवतीत्यभिप्रायेणेदं अनुमितौ सुखवत् भ्रम [redacted] लोत्तरक्षणमन्तरेणैव सुखवत् प्रकारेणानुमितौ संभवतीत्य [redacted] भ्रायेणे
ववाम्नियषाधयिषा [redacted] मित्यनुत्पादे तत्सत्वेऽपि च परामर्शादेरेवानुमितिव्यवहितपूर्ववर्तित्वनियमतया विरोधित्वेन नाप्यतिप्रसंग
इत्यत स्तत्र न्तरमनुमितिरित्युक्तौ अनवरतेति। अनवरतपरिस्पंद [redacted] परिमितपवनादिपरमाणूनां चेतनेतनाम
नासमवेतः संयोगस्तेनैः संयोगधारातदन्तर्गतव्यक्तीनां प्रतिक्षणमेकनाश। इत्यर्थः अपरिमितानामपि घटादी [redacted] स्थिरत्व
सदागतिस्वभावानामपि एकध्वादिरूपे इत्यत्र संयोगोत्पाद विनाशासंभवे यतो अपरिमितानां प्रति [redacted] मस्संयो
गादिनाशस्य संभवे। नत्वात्मा... कत्वसाक्षात्क्या फलानुत्पादे तत्वकल्पनासंभवादिति। अनुमित्युत्पत्तौ कारणसत्वेऽपि
शेयकतया तदनुत्पादस्य तादृशसंयो [redacted] गादिनाशमन्तरेणानुपपद्यमानत्वादिति भावः ननु तत्रानुमित्यनुत्पादनिर्वाहाय स्ति
ध्यभावरूपकारणान्तरमेव कल्प्यतां तद्विरहेणापि तदुपपत्तेरित्यत आह कारणान्तरेति। नन्वनुमितिव्यवहितपूर्वव
र्तिभिन्नत्वावच्छिन्नाभावस्य कारणतास्वीकारे उक्तस्थले अनुमित्यनुत्पादनिर्वाहाय तादृशकारणाभावोपपादकः संयोगा

ग० प०

५४

दिनाशः कल्पनीयः प्रथमं च तादृशकारणताग्रहे एव न संभवत्युक्तस्थले तदानीं तादृशाभावरूपकारणासत्वस्य संदिग्धतया
अन्वयव्यभिचारसंदेहादित्यत आह अन्वयव्यभिचारसंदेहेति [redacted] ग्रहविरोधित्वादिति कारणतायाः कार्यव्यापकता
गर्भितायाग्रहे व्याप्त्यभावावगाहितया व्यतिरेकव्यभिचारग्रहस्येव विरोधित्वात् सामग्रीनिष्ठकार्यव्याप्तेः कार्यकारणभावा
घटकतया तादृशव्याप्तिविरोधित्वे अन्वयव्यभिचारग्रहस्य कार्यकारणभावग्रहविरोधित्वे मानाभावादिति भावः ननु प्र
तिक्षणमात्मनि संयोगादेर्विनाशेऽपि यत्र दर्शितस्थले सिद्धिरनुमितिरूपा तत्र तद्द्वितीयक्षणविशिष्टसंयोगादेरनुमि
तिपूर्वमपि सत्वेन विरोधितया उत्पत्तिसत् [redacted] वेत्यत आह उपादीयं तामिति प्रतिबंधकतया स्वीक्रियं तामित्यर्थः
समयविशेषः यदा तत्रात्मन्यनुमितिर्नोत्पद्यते तदा तत्क्षणाव्यवहितपूर्वक्षणरूपः तत्संबंधस्यानुमित्यव्यवहितपूर्वमभा
वात् एवं च स्वतंत्रप्रतिबंधकतास्वरूपसंबंधेन वाच्या सर्वत्र क्षणविशेषसंबंधस्यैव प्रतिबंधकतासंभवेन सिद्ध्यादिसा
धारण्याभावेऽपि क्षणः क्षणसंबंधस्य स्वरूपातिरिक्ततामभ्युपेत्येदं अनतिरिक्तत्वाभिप्रायेण अनुगतत्वनिवेदकटापत्ति
तत्तद्रूपान्तरेण कारणताप्रसंजयति तावद्दिति एकपुरुषीयानुमित्युत्पादक्षणे सर्वात्मन्यनुमित्युत्पत्तिवारणाय तत्तद्रू
षीयत्वं निवेशः क्षणस्य कारणता च यदा तादृशक्षणात् उत्तरं कार्यमिति कालिकप्रत्यासत्त्या बाध्य [redacted] भवत्वा

वह्निं न्वेमीति तत्तद्दामवेन कारणतयादेशकालातिप्रसंगभंगो बोध्यः परामर्शसाधारण्येनाह तादृशेति तदीयानुमित्यव्यवहितपूर्वे
यर्थः यत्र यत्र एवोपदर्शित [illegible] स्यानुमितिविशेषणतयाप्यतिप्रसंगः शक्यवारणः तथा [illegible] ।ना
भावेन अननुगमेमा [illegible] घटितैतत्कल्पानुसरणं बोध्यं न चैवं पुरुषभेदेन कारणताभेदात् सामानाधिकरण्य
प्रत्यासत्त्या लिंगपरामर्शत्व सिध्यभाववत्त्वादिना कारणता [illegible] ल्पनमेवोचितमिति वाच्यं लिंगपरामर्शादेरपि लिंगादिभेदेन का
रणताभेदस्यावश्यकत्वेन पुरुषापेक्षया लिंगादीनामेवाहयत्वात् । उक्तरूपे [illegible] स्या [illegible] निष्टं प्रदर्शयति तथा चेति
उपमानादेरित्यादिना शब्दपरिग्रहः प्रमाणान्तरत्वं अनुमानबहिर्भूतप्रमाणत्वं सर्वत्रैवेति उपमानादिस्थलेपि लिंगपरामर्शादि
घटितानुमितिसामग्र्या नियमात्तत्रैव प्रमितसंतत्वमुपेयत्वात उपमानादेः प्रमाणान्तरता अनुमित्युत्पत्तिमात्रनिर्वाहस्यैव क्लृप्तका
रणस्यानुमितिसामग्रीत्वेन तस्याः सर्वत्रैव सत्त्वेन उपमित्यादिरूपविलक्षणप्रमितेरेवासिध्यापत्तेरिति भावः [illegible]
जातीयप्रमितिसामग्र्याः सत्त्वेपि उपमिनोमि नानुमिनोमीत्यनुभवसाक्षिकं प्रमितिवैलक्षण्यं दुरपह्नव [illegible] तिनोपमा
नादेः प्रमाणान्तरताभंगः सुतो अन्यदोषमाह विलीयतेति उक्त [illegible] मर्शादेरपि कारणतात [illegible] त्वादिनेति
अनुमित्यव्यवहितपूर्ववर्तित्वत्वादिना बाधादेरपि प्रतिबंधकताद्वाधत्वादिनेति कार्यान्तरेषु प्रत्यक्षादिषु कारणानां स

ग्र० ५०

५५

वैवादिसिद्धकारणतावच्छेदकेंद्रियसंनिकर्षत्वाद्यवच्छिन्नानांप्रतिबंधकानांसर्वेषांमतप्रतिबंधकतावच्छेदकदोषविशेषत्वाद्यव
च्छिन्नानांअतथात्वे कारणत्वमप्रतिबंधकत्वंचअक्लृप्तानांअकारणत्वादिनासर्वानुमतानांकार्यानुमितपूर्ववर्तिविभिन्नानां
उदासीनवस्तूनांतथात्वंकारणत्वादि प्रसज्येत।तेषामप्युक्तकारणतावच्छेदकादिरूपाक्रांतत्वादितिभावः अतएवेतिअनु
मितिव्यवहितपूर्ववर्तिसिद्धिभिन्नसिद्धीनांतत्तद्व्यक्तित्वावच्छिन्नाभाववत्त्वेहेतुत्वेच कथ्यकारणभावप्रसंगात्तादृशसि
द्धित्वादवसिद्धित्वावच्छिन्नाभावहेतुत्वेतस्यानुमित्युत्पत्त्यधीनतयाअन्योन्याश्रयात्सिद्धित्वेदकत्वसिद्धित्वावच्छिन्नाभाव
हेतुत्वेतदानांविशेषणविशेष्यभावेविनिगमनाविरहादवैयर्थ्यंः एतन्मतेअधिकदूषणमाह वैयर्थ्याच्चेतिअनुमितिव्यवहि
तपूर्ववर्तिभिन्नत्वावच्छिन्नाभावत्वेनकारणत्वसंभवात्बाधबुद्ध्यादेरभावस्यपरामर्शादेश्चकारणांतरत्वविलयप्रसंगस्य
दृष्टत्वादितिभावः एतन्मतदूषणदर्शिततृतीयक्षणेसाधारणाव्यवहितोत्तरत्वपरिचक्षणाव्यवहितोत्तरक्षणोत्पत्तिकानुमिति
कभिन्नसिद्ध्यभावरूपपक्षतापक्षेपिपूर्ववर्तिसिद्धिपदव्यावर्त्यसंगतिरतस्तद्वैयर्थ्यंबोध्यं नचतत्रानुद्योगपर्यंतसिषा
नु धयिषाकालोत्पन्ना[illegible]मितिपूर्ववर्तिपरामर्शादेःसिषाधयिषाविरहविशिष्टाव्यवहितोत्तरक्षणोत्पन्नानुमितिकभिन्न
तयापूर्वसिषाधयिषाविरहविशिष्टतयाचानुमितिविरोधित्वंस्यादितितत्सार्थकत्वमितिवाच्यंतत्रानुद्योगपर्यंतसिद्ध्युपाद

नेपि यत्र प्रवेसिन्न। सिषाधयिषा चतुर्थक्षणे सिध्यनंतरं पुनः सिषाधयिषानुमितिश्च युगपत्तत्र सिध्येर्विरोधित्वापत्तेर्दुर्वा
रत्वान्न च सिध्यनुपादाने सिषाधयिषाविरहविशे[illegible]पक्षतायाः पि वैयर्थ्यमापादितं यत्र क्रमेण सिद्धिसिषाधयिषानुमितयस्त
त्र सिध्येरनुमित्यविरोधित्वेपि सिषाधयिषासत्तिकाले विनष्ट[illegible]नां विरोधितयैव सिषाधयिषासत्तिक्षणे अनुमिति
वारणासंभवादिति वाच्यं सिध्येरनुमितिरूपत्वे इच्छाकाले विनष्टफलेच्छादेरनुमित्यव्यवहितपूर्ववर्त्तितया विरोधित्वासंभ
वादिति। समानविषयक प्र[illegible]सामग्रीकालिपक्षताविरहज्ञानमितिवारयतो मूलस्थस्साधकमानपदं सिद्धिसाधकमा
न। विशेषान्यतरपरतया वर्णयत उपाध्यायस्य मतमाह [illegible]येति सिद्धाविव साधकमानेप्यनुमित्सायाः उत्तेजकत्वा
त्सेकं तदभावविशेषणत्वे गौरवमित्यन्यतरत्वावच्छिन्नस्यैकत्र हि विशेषणतालाभाय समास उपेक्षितः। अनुमितिपूर्वमनु
मानस्यैव साधकमानस्य नियमेन सत्त्वात् सिषाधयिषां विना कदाप्यनुमितिर्न स्यादिति अनुमानातिरिक्तसाधकमानवि
शेषणं साधकपदार्थघटकसिद्धावनुमित्सान्यत्वविशेषणपर्यवसितं। इत्थं च लाघवं माशंक्याग्रे निराकार्यं। साधकमानपदार्थ
वितर्क्य दूषयति साधकमानं हीति। तदुपहितं सिद्धिविशिष्टं। तत्सामग्री। सिध्येः कारणसमुदायः। अनुमित्सासत्वे तदभा
वविशिष्टसाधकमानाभावस्याक्षतत्वात् विनानुमित्सामिति अनुमित्साभावप्रसंगादिति कालिकव्याप्यसत्याप्रतिबंधक

१०५०

त्वाभिप्रायेण। समवायेन प्रतिबंधकत्वे आत्मनि सर्वैदेव चक्षुरादिप्रमाणाभावादति प्रसंगो बोध्यः प्रत्यक्षसामग्रीसत्वे
अनुत्पन्ने प्रत्यक्ष इति शेषः ननु तत्रानुमिति [illegible] यान्यदेव प्रतिबंधकमास्त्वयं सिध्यभाव पक्षता [illegible] वश्यक
त्वादित्यत आह अनुमानातिरिक्तेति तथा सति प [illegible] अनुमानातिरिक्त [illegible] साधकमानां [illegible] वश्यनिष्फलत्वादित्यर्थः
सिध्यस्य [illegible] हेतुसामग्रीदशायामनुमिति [illegible] वत्वस्य [illegible] साधकमानाद [illegible] सिध्युपहित विलक्षणे च तदनिर्वाह
दित्याशयः केचित्तु यथाश्रुतानुरोधेना [illegible] मानातिरिक्तेति तन्मात्रपरमेव न च सामग्र्याः पृथक्प्रतिबं [illegible] साध [illegible] न
पदार्थस्य सिध्युप [illegible] तस्यापि निवेशानम [illegible] लमितिवाच्यं शाब्दसिद्धिकाले अशाब्दज्ञानं जायतामितीच्छाबलादनुमित्युप
पत्तये सिषाधयिषाविरहविशिष्टसिद्धेरेव प्रतिबंधकतायाः अवश्यमुपेयत्वात् [illegible] तथाविधेच्छा [illegible] दर्शितप्रत्यक्षसामग्र्यनंतरमनुमितेर्वारि
णाय साधकमानां [illegible] वि सार्थक्यम् [illegible] सिध्युपहितचक्षुःसंयोगादिसत्वे आलोकसमवधानाद्यसत्वे तादृशेच्छाव
लादनुमित्युत्पत्या साधकमानेऽपि तादृशेच्छाया उत्तेजकताया आवश्यकत्वात् [illegible] तायां तदंतर्भावे [illegible] कापि कारणासं
भव इति वाच्यं यत्र विषयविशेष प्रत्यक्षोपहितचक्षुःसंयोगादिसहकृतेतरकारणसमुदायसत्वे एवं अशाब्दज्ञानं जा

यत्तामितीच्छानतिरिक्तकारणाभावविशिष्टतादृशचक्षुःसंयोगादिसत्वे तत्रतादृशेच्छाभावस्य प्रत्यक्षोपहितचक्षुःसंयोगादिरूपसा
साधकमानविरहः । पक्षतानुपगमात् तादृशविषयविशेषीयपक्षतायामेव तथाविधसाधकमानाभावस्य सार्थक्यादित्याहुः
तन्न असाधारणतितादृशपक्षताशरीरे सिध्यभावविवैयर्थ्यात् सि[illegible] सिध्यु[illegible] रचनान्तु तःसत्वात् अनुमितिसामग्र्य
भावत्वेन प्रत्यक्ष[illegible]मिति । अन्यथा अनुमितिसाधीनानुमित्युत्पादका ले प्रत्यक्षोत्पत्तेरितिभावः प्रत्यक्षसामग्र्यभावत्वेन ।
सिद्धिप्रत्यक्षसामग्र्यन्यतराभावत्वेन । अन्योन्याश्रयादिति । अनुमितिसामग्र्यभावप्रत्य[illegible], तापान्तर्गतमत्रा
प्रत्यक्षसामग्र्या अज्ञानात्तद्ज्ञाने च तद्भावघटितानुमिति[illegible]त्यात्तज्ज्ञानेन तदभावाज्ञानादितिभावः अथ[illegible]
समुदायत्वेन ज्ञानसामग्र्या निवेशो समुदाय[illegible]कारणे[illegible]ज्ञानुव्यासज्यवृत्तिधर्मावच्छिन्नानुयोगिताक
भेदानुप्र[illegible]सामग्रीभिन्नभिन्नत्वं दुर्घटमिति कार्याव्यवहितप्राक[illegible] च्छिन्नत्वेनैवसा निवेश्या अव्याप्यवृत्तिध
र्मावच्छिन्नभेदस्याव्याप्यवृत्तितामतमुपेत्यान्यदा कार्या[illegible]णावच्छिन्नभेदवत्वे कार्याव्यवहितप्राक्क्षणत्वतादृ
शभेदावच्छिन्नभेदवत्वं फलोपधायकस्योपपादनीयं तथाच परामर्शादि[illegible]प्रत्यक्षोत्पत्तिकाले अनुमित्यनुत्पादश्च प्र
त्यक्षोत्पाद निर्वाह्यः उक्तानुमितिप्रतिबन्धकस्य फलोपहित[illegible]कारणा निवृत्तिसत्वेप्युत्पत्तेरपि अनुमित्यनुत्पादनपेक्षणात

दुसादेऽनुमित्यव्यवहितप्राक्क्षणावच्छिन्नस्य प्रत्यक्षप्रतिबंधकस्यावश्यंसत्वादिसन्योन्याश्रय इतिभावः। अत्रेयं कल्पेऽन्ये
षांदूषणमुपन्यस्यति स्थाणुत्वाभावेति स्थाणुदो[illegible]याप्ते तदनुमतत्वाच्चकारसंगतिः यत्र विशेषदर्शनानंतरंजातप्रतियोग्यक्षणा
रोपास्थाणुत्वाभावप्रत्यक्षं तत्रेत्यादिः तदभावानुमित्यापत्तेः स्थाणुत्वाभावानुमित्यापत्तेः तथाच्चानुमित्यन्यसिद्धिसामग्र्यभाव
स्यकार्यकालावृत्तित्वयापृथगेव[illegible]मावश्यकमितिभावः प्रतियोग्यारोपस्यकारणतायाःस्वीकृतमतत्वयाकेचिदीतननु
पक्षताया[illegible]नानुमित्य[illegible]भावघटितकारणसमुदाय[illegible] अपितु तदतिरिक्तप्रत्यक्षासाधारणकारणस
मुदायरूपैववाच्या अनुमितत्वविशिष्टसमानविषयकानुमितिसामग्रीत्वाद्यं सिषाधयिष[illegible] बलादेवानुमित्यु
पपत्तेः एवंप्रत्यक्षंप्रत्यनुमितिसामग्रीप्रतिबंधकतायामपिनि[illegible]। नैवंरूपतओ[illegible]दनुमितित्ववैशिष्ट्यमे
वास्तामनुमितिसायांसमानविषयेप्रत्यक्षोत्पत्तौआवश्यकत्वानलसेच पक्षतायाआवश्यकत्वात् तथाचन प्रथमोक्तान्योन्याश्र
यावकाशः एवं सामग्र्याःकार्याव्यवहित[illegible]वच्छिन्नत्वेन प्रतिबंधकत्वेपि समानविषयक प्रत्यक्षप्रतिबंधकतायाम
नुमितित्ववैशिष्ट्यं निवेश्यते तथाचोक्तस्थले प्रत्यक्षोत्पत्तिर्नानुमित्यनु[illegible]मुपपत्तिः अनुमित्सोदय्यनुमितिविरहप्रत्य
क्षप्रतिबंधकत्वात्। अपितु अनुमितिविरहमेवतिनापरोक्ष्यन्योन्याश्रयः अन्यथासामग्र्याः पक्षतायामनंतर्भावेपिप

थगेव प्रतिबंधकतायां आवश्यकत्वेनातिप्रसंगादिरत आह वस्तुतस्त्विति स्वतंत्रान्वयव्यतिरेकशालित्वं। सिद्धित्वादिरू
पप्रत्येकवृत्तिधर्मावच्छेदेन कार्यानुत्पादं प्रत्यन्वयव्यतिरेकानुविधायित्वं नन्व[redacted]न्यतरत्वेन प्रतिबंधकत्वेपि तन्नियतसिद्धि
साध्यवच्छिन्नस्य कार्यानुत्पादान्वयनियतत्वं तदवच्छिन्नव्यति[redacted]न्यचेकारणांतरपरामर्शादिसहितस्य कार्योत्पादनिय
तत्वं संभवतीति न तावता सिद्धित्वादिना प्रति॰ बंधकतासिद्धिरतो हेत्वंतरमाह नियमेनेति। प्रथमोपस्थितत्वात्। [redacted]क
रूपावच्छिन्नस्य तदवच्छिन्नान्य[redacted]तया प्रथममुपस्थितत्वात् उपस्थित[redacted]मुख्यशरीरत्वाप्यवमाह [redacted]दि
ति। उक्तरूपद्वयमपेक्ष्य तदुभयघटितस्याधिकशरीरत्वादिघटिततया गुरुत्वादिति भावः [redacted]सकं। सिद्धित्वादिना। तथात्वं। प्र
तिबंधकत्वं। अन्यथा। प्रतिबंधकतैक्यानुरोधेन नानाधर्मावच्छिन्नानां तेन तदवच्छिन्नभिन्नभिन्नत्वेन प्रतिबंधकत्वे। बा
धादेरित्यादिना सत्प्रतिपक्षादिपरिग्रहः। अत्रैव। पक्षतायामेव। अंतर्भावप्रसंगात्। घटकता[redacted]संगात्। सिद्धिबाधसाम
ग्री विशेषाधीनस्य[redacted]वच्छिन्नाभाव[redacted]तताप्रसंगादिति समुदायार्थः अन्यथा बाधबुद्ध्याध्यभावस्य कारणांतर
कल्पनापत्तेरिति भावः न च वस्त्वादिनिश्चयाप्रतिबध्यायामपि वह्निमान्पर्वतो घटवानिसाध्यनुमितौ वन्ह्यभावादि
निश्चयस्य प्रतिबंधकतया वन्ह्याद्यप्रकारताघटिततद्रूपावच्छि[…]प्रतिवन्ह्यभावादिनिश्चयस्य प्रतिबंधकत्वांतरमाव

यप्रभकमिति [redacted] कथंसामग्रीसाध्यतदभावानामेकरूपेण प्रतिबंधकतामसंगतेरिति वाच्यं वन्ह्यादिप्रकारकानुमितौ
५८ वन्ह्यभावादिनिश्चयस्य पृथक्प्रतिबंधकत्वेपि वन्हिमान्पर्वतो घटवानित्याद्यनुमितिहेतुपक्षतायां ओम्रेयादिग्धादिनिश्च
यांतर्भावेणैवतादृशानिश्चयदशायां तथाविधानुमितिवारणसंभवात् अवच्छेदकगौरवेस्यानवतैवाप्रयोजकीकृतत्वात् नच
तथापि बाधकाले प्रत्यक्षादेरप्यनुत्पत्त्या विशिष्टबुद्धिसामान्यं प्रति बाधबुद्धेः प्रतिबंधकत्वांतरकल्पनमावश्यकमिति पक्ष
तायां तदंतर्भावो निरर्थक इति वाच्यं तत्रापि भिन्नविषयकानुमितिसामग्र्यादीनामावश्यकल्पनीयप्रतिबंधकतायां बाध
बुध्यादिसाधारणान्यतरत्वादेरवच्छेदकतयैवोपपत्तेर्बाधबुद्धेः सामान्यप्रतिबंधकत्वासिद्धेः प्रत्यक्षस्थले इच्छानामुत्ते
जकतयापि तदसिद्धेः केचित्तु अत्रैव ईदृशाप्रतिबंधकतायामेव प्रतिबंधकांतरसाधारणोन्यतरत्वघटितं प्रतिबंध
प्रसं कतायामेवेतियावत् अंतर्भावे [redacted] तु अवच्छेदकघटकतामसंगात् तदभावव्याप्यवत्ताज्ञानादिसाधारणान्यतरत्वेनै
वबाधादेः प्रतिबंधकतामसंगादीति समुदायार्थः तथाच पक्षतायां बाधांतर्भावे [illegible] भावान्नोक्तासंगतिः इति
व्याचक्षुः केचित्तु तदभावनिश्चयदशायां यादृशांकुरविशेषधर्मितावच्छेदककान्यानुमितेः कारणांतरविरहादेवानि
यमतोनुत्पाद इत्थं च साध्यकस्थलाभिप्रायकत्वायं ग्रंथः इत्याहुः ननु सिद्धिसामग्रीविरहे [illegible] र वअनुमित्साया

उत्तेजकतयातयोरनुगतरूपेण प्रतिबंधकत्वे अनुमित्साविरहस्यान्यतरत्वावच्छिन्नेस्तु रुद्धिः । षणतया लाघवं अनुमित्सावि
त्वा रहविशिष्टसिद्धिसामग्र्यन्यतरापेक्षयातद्विशिष्टसिद्धित्वतद्विशिष्टसामग्रीत्वयोर्द्वयोरेकस्यापिविशेषणस्य द्विधानिवेशेगौ
रवात् अन्यतरत्वघटकांशानिवेशापेक्षयासिषाधयिषाविरहांशस्यगुरुतायास्फुटत्वात् अतएव बाधाद्यंतर्भावेन प्रति
बंधेरपि नावसरः बाधसिद्धितद्विशेषसामग्र्यन्यतमत्वेन प्रतिबंधकत्वे अनुगतरूपावच्छिन्नांशेसिषाधयिषाविरहविशे
षणतायांसिध्यादिकाल इव बाधकालेपि अनुमित्साबलादनुमित्सापत्तेः सिद्धित्वावच्छिन्न एव पृथक् पृथक् तद्विशेष
णतायां उक्तलाघवात् अनवकाशात् विशिष्टबुद्धिसामान्ये बाधतदभावव्याप्यवत्ताज्ञानादीनामेकरूपेण प्रतिबंधकत्वे
उक्तदिशा लाघवासंभवेन अवच्छेदकगौरवस्य दुष्परिहरत्वात् न च प्रत्यक्षस्थले बाधबुद्धौ तदभावव्याप्यवत्तादिबुद्धौ
च इच्छाया उत्तेजकतया तत्रानुगतरूपेणानयोः प्रतिबंधकत्वे इच्छाविरहस्य सकृद्विशेषणतया लाघवमक्षुण्णमेवेति
वाच्यं बाधादौ प्रत्यक्षेच्छाया उत्तेजकत्वेनानाप्रतिबंधकताप्रसंगेन तदनभ्युपगमात् अनाहार्यत्वस्य प्रतिबध्य
तावच्छेदकत्वमंगीकृत्यैव बाधादिसमये आहार्यप्रत्यक्षस्योपपादनीयत्वादित्याशंकां निरस्यति न चेत्यादिना ।

ग०प०

५९

गौरवमित्याशंक्य अनुमितेरुत्पादादिति प्रत्यक्षादिसामग्र्यसत्त्वे अनुमित्युत्पत्त्यैव तादृशेच्छाविषयसिद्धेरिति भावः॥
अनुमितिविषयकेच्छाविरहस्य अनुमितित्वप्रकारकत्वादृशेच्छासा[illegible]रण्यानुगतरूपावच्छिन्नविरहस्य तादृशांच
पंप्रागेवाभिहितं अनुमित्सनुत्पादादिति प्रत्यक्षोपस्थापितादृशेच्छाविषयसिद्धेरिति भावः अनुमितित्वादिप्र[illegible]
केच्छाविरहस्य अनुमितिसमयप्रत्यक्षान्यज्ञानत्वादिप्रकारकेच्छाभावावच्छिन्नाभावस्य पृथगेव यथायोगं सिद्धिवत्प्रत्य
क्षसामग्रीबाधकत्वसिद्धेः एव नन्वनुमितित्वादिप्रकारकतादृशप्रकारकेच्छानामनु[illegible]वच्छिन्नाभावत्वेन अन्य
तरत्वावच्छिन्नविशेषणं वाच्यं प्रत्यक्षादिसामग्री[illegible]दनुमितेर्वारणाय चानुमितिभिन्नलौकि
कप्रत्यक्षान्यत्वविषयतावच्छेदकावच्छिन्नसामग्रीसमवहितत्वभिन्नत्वेनेच्छाविशेषणीया अनुमितिसाम[illegible]उप
नीतभानसाम[illegible]चेर[illegible]मवहितायाइच्छायाः संग्रहायभेदद्वयमनवच्छिन्नांतविशेषणं अनुमितित्वादिप्रका
रिकायाः प्रत्यक्षादिसामग्रीसमवहितेच्छायाः संग्रहायावच्छिन्नान्तं एवं चोक्तलाघवम[illegible] वेत्यतआह स्यनि
वर्तकीतिनिवर्तकत्वविषयतया बोध्यं अत्र गौरवमिति अतिगुरु[illegible]तादृशेच्छाविशे[illegible]धकस्य निव

त्वादिति भावः नन्वेवमपि प्रतिबंधकतैक्यनिबंधनलाघवं दुर्वारमेव प्रतिबंधकतान्तराकल्पने एकत्रावच्छेदकगौरवस्या
किंचित्करत्वात् अनेकत्र पक्षताहेतुतायामेकैक[illegible]घवन्न्यायाभावादि निश्चयानामन्तर्भावे अनंतस्य हेतुतावच्छेदकगौरवा
तु रवसालं त्र्यैपीव तत्प्रतिबंधकतोकल्पनस्योचिततया बाधादेः पक्षतांतर्भावप्रतिबं[illegible]त्वात् प्रतिबंदेरनुत्तर
त्वाच्च इत्या[illegible]ान्यतरत्वेन प्रतिबंधकतामतेऽपि विनिगमनाविरहेण प्रतिबंधकताद्वयमापादयति अन्यतर
त्वेति अन्योन्याभावयोः सिद्धिभेदसामग्रीभेदयोः तथा च सिद्धिभेदविशिष्टसामग्रीभेदावच्छिन्नभेदः सामग्री
भेदविशिष्टसिद्धिभेदावच्छिन्नभेदश्च विनिगमनाविरहा[redacted]त् प्रतिबंधकतावच्छेदक इत्यवच्छेदकभेदात् प्रतिबंध
कताभेद आवश्यकः न च तादृशभेदयोः समनियततया अभेदा[illegible]वच्छेदकभेद इति वाच्यं तादृशभेदयोर्भेदेऽपि तस्य
सिद्धिभेदविशिष्टसामग्रीभेदावच्छिन्नभेदत्वेन सामग्रीभेदविशिष्टसिद्धिभेदावच्छिन्नभेदत्वेन च विनिग[illegible]नावि
रहेणावच्छेदकतायाः स्वीकरणीयतया विशिष्टस्यावच्छेदकस्यावश्यं भेदात् न चाखंडस्य तस्य स्वरूपत एवावच्छेद
कतासंभवात् इत्थं विशेषणापुरस्कारेण नावच्छेदकत्वमिति कथं विनिगमनाविरह इति वाच्यं अभावस्याखंडत्वेऽपि

स्वरूपतोऽवच्छेदकतायाः सिद्धांतविरुद्धत्वात् यस्य स्वरूपतोऽभानं तस्यैव तथावच्छेदकतायाः सिद्धांतसिद्धत्वात् विशे
षणपुरस्कारेण चोपस्थितेऽवच्छेदकतया तद्धर्मविशिष्टस्य विशेषणावच्छिन्नेऽवच्छेदकतावगाहित्वनियमात् किंचिद्दूषणभास
६० मा[redacted]नेस्वरूपतोऽवच्छेदकतस्य प्रमाणनास्ति शांछि न च तत्तद्व्यक्तित्वेनैव भेदस्यावदे[redacted]ीकरणीयं न तु स्वरू
पतः तथा च नोपदर्शितविनिगमनाविरह इति वाच्यं भेदनिष्ठतद्व्यक्तित्वस्य भेदस्वरूपातिरिक्तस्य दुर्वचत्वात् भेदस्व
रूपस्य तस्य स्वरूपतो विशेषणत्वासंभवात् ए[redacted]तद्विरहस्यान्यतरत्वावच्छिन्नाभावस्य तद्व्यक्तित्वेनैव हेतुत्वमिति[redacted]
[redacted] परामर्शे यत्तु सिद्धिभेदसामग्रीभेदयोः साम[redacted]धिकरण्येन मिथो विशेषणविशेष्यभावापन्नयोर्न भेदप्रति
योगितावच्छेदकत्वं येन विनिगमनाविरहः स्यात् अपि तु धर्मि विशेषणतापन्नयोरेव व्यासज्यवृत्त्यवच्छेदकत्वं
तथाविधयोरप्यवच्छेदकतापर्यायः महानसीयवह्निर्नास्तीति प्रतीत्यावगाहनादिति तदपि न महानसीयवह्नि
र्नास्तीति बुद्धौ वह्नित्वावच्छिन्नधर्मितावच्छेदकावच्छिन्न एव महानसीयवह्नित्वाप्यपरविशेषणभाननियमः इत्येकत्र ज
नेकेषामवच्छेदकत्वेप्याधेयधर्मितावच्छेदकावच्छिन्नविशेषणतापन्नस्यैवावच्छेदक[redacted]तायां महानसधर्मितावच्छेदकावच्छि

न्नविशेषणतानापन्नस्य अवच्छेदकताम् इति नियमेन प्रकृते करस्य धर्मितावच्छेदकतापन्नस्य करस्यत्वात्तदवच्छिन्नविशेषण
तापन्नस्य अवच्छेदकत्वस्य त्रवि निगमनाविरहेण अवच्छेदकताभेदस्यावश्यकत्वात् अवच्छेदकविषयतावैलक्षण्यस्यावच्छे
दकतावैलक्षण्यनियतत्वादित्यन्यत्र निस्तरः अन्यतरत्वेनोभयोरनुगमेपि प्रतियोगितावच्छेदकसंबंधाननुगमान्नतयो
रेकाभावस्य कारणतासंभव इत्याह आत्ममनिष्ठेति सम[redacted]संबंधावच्छिन्नप्रतियोगिताक इत्यभावः आत्मप्रत्यासन्नतया
दि कारणं प्रत्यक्षसाधारणं चक्षुःसंयोगरूपसामग्र्याः त्वगाश्रयसंयुक्तमनःसंयोगादि ..प्रपरंपरानाभिन्नसंबंधावच्छि
न्नाभाव एवात्ममनःसन्नतया कारणं वाच्यमित्यर्थः विषये चक्षुःसंयोगादेः समवायेनाभावस्य सर्वदैवात्मनिसत्त्वात्तद्
शाभावकारणतायाः अतिप्रसंगावारकत्वादिति भावः ननु विषयचक्षुःसंयोगादेर्नप्रतिबंधकसं[redacted]स्वीक्रियते येन संबंधाननु
गमः स्यात् किंतु चक्षुःसंयोगादिविशिष्टस्य मनोयोगस्यैव समवायेन प्रतिबंधकत्वं वाच्यमत आह मणीति वन्हेरित्यनं
तरं दाहमणीतिमनोयोगादेरित्यनंतरं प्रकृत इति यपूरणीयं प्रतिबंधकत्वायोगादितिमनोयोगस्य सनुमितावपि
हेतुसत्कारणस्य च प्रतिबंधकत्वायोगादिति भावः यथापि कारणस्यापि स्वरूपान्तरेण प्रतिबंधकत्वे क्षतिविरहः
दाहप्रतिबंधकत्वे वन्हेः प्रयोजनविरहादेवानिवेशः प्रकृते तु संबंधैक्यानुरोधादेव मनोयोगादेरनुप्रवेश इत्याकि

ग्र०५०

६१

च्चिहारेनसत्तुतथापि मनोयोगस्याधिकस्य निवेशनीयतया गौरवमेव बाधकं बोध्यं नच [illegible]ः स्वतंत्रप्रतिबंधकता
मतेपि आत्मनिष्ठतासंपत्तये चक्षुःसंयोगादेः संबंधतया मनोयोगादिप्रवेशस्यावश्यकत्वान्नाधिक्यमात्मतोपि का
लनिष्ठतया सामग्र्यभावस्य हेतुत्वेन तत्पुरुषीयत्वनिवेशस्यावश्यकतया गौरवादिति वाच्यं तथापि मनोयोगादिसंबं
धस्याधिकस्य निवेशनीयतया गौरवस्य दुर्वारत्वात् विषयभेदेन प्रतिबंधकताभेदविरहानुरोधेन विषयप्रत्यासन्नतया
चक्षुःसंयोगादिप्रतिबंधकतापक्षस्यैव स्वतंत्रसामग्रीप्रतिबंधकतावादिभिराश्रयणीयतया तत्र मनोयोगादेर्निवे
शाभावाच्च तथाचेति एवंरीत्या प्रतिबंधकतावच्छेदकसंबंधे [illegible]आवश्यकत्वे चेत्यर्थः पूर्वप्रतियोगितावच्छेदकभेदेन
सिद्धिसामग्रीविशेषणयोः सिषाधयिषाविरहपदार्थयोर्भेदात्तद्विशेषणत्ववशात्पार्थक्यं व्यवस्थापितं इदानीं संबंध
भेदेन तद्विशेषणताभेदव्य[illegible]ति एककालेति एकक्षणा[illegible]वच्छिन्नमेककालसमवेतमित्यर्थः यद्यपि संबंधमध्ये ए
कक्षणावच्छिन्नत्वानंतर्भावेपि सिषाध[illegible]द्वितरस्वरूपविशे[illegible]भावाय तो विशिष्टाभावोऽस्त एव नचका
लानंतर्भावे सिषाधयिषाकालेपि सिद्धौ कालांतरावच्छिन्नतद्वितरत्वसत्त्वेनिवर्तित[illegible]स्वरूपवैशिष्ट्यं पर्वते अन्यायात्नि
घटादौ चतादृशविशेषणं चेति विशिष्टसिद्धिसत्तमव्याहतमिति कथं विशिष्टाभावेन वर्तितव्यं कालांतर्भावे तु[illegible]दृशा

कालाभावान्नतदानीं तद्घटितवैशिष्ट्यमिति विशिष्टसत्तानुविशिष्टाभावोऽस्तु तथैवेति वाच्यं स्वाधिकरणायिषाधाः स्वतदधिकरणनिष्ठ
तदभावाधिकरणत्वानवच्छेदकतया तादृशाधिकरणताघटितसामानाधिकरण्य त्स्वपा स्वसमानाधिकरणाभिन्ननिष्ठवैशि
ष्ट्यानवच्छेदकत्वात् तत्कालावच्छेदेनासिद्धिमत्यपि तादृशाधिकरणेऽश्वविरहविशिष्टसिद्धिसत्वानुपपत्तेः अन्यथा स्वाधिकर
णकालावच्छिन्नतत्स्वाधिकरणवृत्तितो विशेषणत्वेऽपि तत्कालस्यान्याधिकरणावच्छिन्नस्वाधिकरणतया कालविरह
प्रयुक्तवैशिष्ट्यविरहस्यानिर्वाहात् विशेष्यीभूततत्तत्सिद्ध्यधिकरणावच्छिन्नस्वाधिकरणकालत्वेन कालस्य संबंधघटकत्वे स्वा
ननुगमादिति तथापि भिन्नकालविशेषणविशेष्ययोः सामानाधिकरण्यसत्त्वेऽपि एकक्षणावच्छिन्नसामानाधिकरण्यस्यैव वैशि
ष्ट्यसत्वनिर्वाहकत्वमित्यतस्तच्च नायैवैककालावच्छिन्नत्वकथनं केचित्तु कालस्य विशिष्टाभावप्रतियोगिताव ... च्छेदकत्वं संब
न्धघटकत्वे तदुपलक्षितत्वाभा वादिविशिष्टाभाववैलक्षण्यानिर्वाहः प्रतियोगितावच्छेदकत्वे वैलक्षण्यात् सर्वदा दंडरहित
पुरुषाधिकरणे दंडोपलक्षितपुरुषाभावस्यैव सत्वेन त्रुटिपुरुषादिमात्रस्य तत्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽसंभवात् तादृश
पुरुषान्तरव्यावर्तकानुगतधर्मान्तर विशेषणसत्वेऽप्रतियोगिकोटौ तस्याभावेन न प्रतियोगितावच्छेदके तदंशभेदात्सत्वा
दित्याहुः तच्चिंत्यं अन्यादृशमिति स्वाश्रयीभूतामन्युक्तपरंपरासंबंधेन संबंधवत्त्वमित्यर्थः ननु पक्षतावच्छरीरे प्रत्यक्षा

ग०प०

६२ दिसामग्र्यनंतर्भावेपि तदभावस्यानुमितोस्यतंत्रहेतुताकल्पनमावश्यकं तथा च तस्यैव पक्षपदप्रवृत्तिनिमित्तता स्वीक्रियतां
नतु सिध्यभावस्य तथा च पक्षपदप्रवृत्तिनिमित्तमिदमिति मूलविरोध इत्यत आह सामग्री त्वेहेतुत्वेपि अनुमि[illegible]कारणका
रणत्वेपि लाघवात् लघुशरीरत्वात् ननु लाघवस्य पक्षपदप्रवृत्तिनिमित्तत्वोपष्टंभकत्वे बाधाभावस्यैव तथात्वमुचितं तत्र
सिषाधयिषाविरहाप्रवेशात् यदि च सिध्यसाधनस्थले पक्षताव्यवहारो नास्तीति सिध्यभावस्य तथात्वमिष्यते तदाबा
सो धदशायामपि तद्विरहेपि निवेशः स्यादिति अत आह फलानुपहितेति स्वविषयसिध्यनुपहितेत्यर्थः [illegible] ननु गौरवस
चनाय सिध्दिसाधनस्थले साध्यनिश्चयदशायां पक्षव्यवहारविरहेण पक्षव्यवहारविरहस्य सर्ववादिसिद्धत्वेन गौर
वादिति बाधस्थले पक्षव्यवहारविरहस्य सविवादतया गौरवासहिष्णुतया [illegible] तदितिभावः ननु [illegible] संब
न्धावच्छिन्नसिध्य[illegible] आसप्रसारस्तत्वेव अनुमितिहेतुतया तस्य पक्षपदप्रवृत्तिनिमित्तत्वमास्त्वेव पक्षव्यवहारप्र
संग इत्यत आह विशिष्टेति सिषाधयिषाविरहविशिष्टेत्यर्थः एतदभिधानं च सिद्धेः पक्षनिष्ठाया उद्देश्यतासंबंधेनानुमि
तिं प्रति प्रतिबंधकतासंभवप्रदर्शनाय पर्वते वन्हिमनुमिनुयां महानसे च वन्हिमनुमिनुयामित्याकारकानुमितीनां ना
नेकत्वात् तेजकत्वे अतिप्रसंगात् पृथगेव तेजकतया पक्षभेदेन कारणताभेदस्यावश्यकतया आत्मनिष्ठ[illegible]रवोचित

तात् अन्यथा पुरुषविशेषाणामंतर्भावनीयत्वापत्तेर्गौरवात् असमानप्रकारिकायाः असमानविशेष्यकसिद्धेरनुमितिप्र
तिबंधकतया पि पक्षनिष्ठप्रत्यासत्त्यभावो वाच्यः परंपरासंबंधादिलिस्वप्रतियोगिता [illegible] विष्टाविशेष्यतावच्छेद
कवस्तरूपादित्यादिः नच सिद्धिकालेप्य [illegible] तादृशसंबंधेन पक्षे सिध्यभावो वाच्य इति अयं तदभावस्य निमत्तादि सति प्रसंग इति
वाच्यं तत्तदा मत्वा नीत वि [illegible] ये वा सिध्यभावस्य तादृशसंबंधेन ता [illegible] प्रतिपक्षव्यवहारनियामकत्वात् ननु विषय-
क्षुः संयोगादिरूपायाः प्रत्यक्षसामग्र्या आत्म [illegible] न प्रतिबंधकत्वं संभवः उक्तपरंपराया अतिप्रसक्त [illegible] ध्यसमान
भावाच्च तथाच यदा तादृशसामग्री तदुत्तरक्षणे नानुमितिरिति कालिकप्रत्यासत्त्यैव प्रतिबंधकत्वं कल्पनीयं तथाच पुरुषांतरीय
प्रत्यक्षसामग्र्यापि पुरुषांतरीयानुमितिप्रतिबंधः स्यात् एवं कालिकसंबंधाव[illegible]नानुमित्साविरहस्यैव दैशिकसंबंधघटित
सामानाधिकरण्यसंबंधेन सामग्र्यां विशेषणत्वं स्वीकार्यं तथाच [illegible]रुषांतरीयानुमित्साकालीनाया अपि पुरुषांतरीयप्रत्यक्ष
सामग्र्यास्तदीयानुमितिप्रतिबंधकत्वापत्तिरित्याशंकां चक्षुःसंयो [illegible] गादौ तत्पुरुषीयत्वमंतर्भाव्य निराकरोति एकस्येति।
अनुमित्यनुत्पादादि [illegible] मुपलक्षणं अन्यस्य प्रत्यक्षसामग्रीसत्वे अन्यस्य तादृशी हि या अनु[illegible] [illegible]यपि द्रष्टव्यं
तत्पुरुषीयानुमित्सायाः कालिकसंबंधावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभावस्य दैशिकसंबंधेनाधिकरणीयः क्षणः तत्र कालिक

संबंधेन वर्तमानत्वं कालीनांतार्थः सामग्रीविशेषणं अथवा समवायावच्छिन्नप्रतियोगिताक तदासत्तित्वविशिष्टानुमितात्यभावा
वच्छेदकत्वं कालिकसंबंधेन वृत्तित्वमेव तदर्थः ते न तत्पुरुषीयानुमितात्क्षणस्याप्यन्यदेशावच्छेदेन दैशिकसंबंधेन कालिक
संबंधावच्छिन्नतदिच्छाभाववत्वेपि न क्षतिः तत्पुरुषीयसिद्धिसामग्रीविशेषविरहदशिकालिकसंबंधावच्छिन्नप्रतियोगिता
कः पक्षनिष्ठतदीयेंद्रियसंनिकर्षादिविशिष्टसाध्यनिष्ठतदीयेंद्रियसंनिकर्षादिविरहइत्यर्थः वैशिष्ट्यमेककालीन[redacted]क
त्वमेव विशिष्यविशेषणभावविनिगमनाविरहान्नानाकारणताक त्वं तु ग तदा वेशाय यावत्तनदसाधारणकारण
समुदायस्य प्रतिबंधकत्वं पुनरुपादेयमेव यावत्तस्यानिर्वचत्वात् पर्वतो वन्हिमानित्यनुमितिसमानविषयकचाक्षुषा
दिसामग्र्याः प्रतिबंधकतायां रूपादिकं नांतर्भवनीयं तत्र साध्यपक्षयोरुपादिमत्वनियमेन तन्निवेशप्रयोजनाभाव
त् किंतु पर्वतो द्रव्यवान् द्रव्यं वन्हिमदित्यादिद्रव्यमनुरसाद्यनुमितौ वाय्वादींद्रियसंनिकर्षस्याविरोधित्वापत्तेर्यथा
योगं साध्यपक्षादौ रूपादिमत्वं निवेशनीयं अथ प्रतिबंधकतायामस्तीति कालतदनधिकरणदेशावच्छेदेन तदभा
वस्य सुलभत्वादनुमित्यापत्तिः न च प्रतिबंधकसत्तायाः कार्यानुत्पादकत्वं तत्त्वेकथं कार्योत्पत्तिरिति वाच्यं सा
मग्र्याः कार्योत्पत्तिप्रयोजिकायाः प्रतिबंधकसत्वेपि तदभावस्यापि सत्वे कार्योत्पत्तेर्दुर्वारत्वादिति चेन्न यादृशाकारण तावं

टकनियमे देशां तराव[redacted]नकार्यसमानाधिकरणाभावव्यावर्तकं देशभेदानवच्छिन्नत्वमन्यद्वा विशेषणमभावे निवेश्यते यथा
समवायादिसंबंधावच्छिन्नसंयोगत्वानादिनिष्ठकारणताघटकनियमे तदन्यकारणतावच्छेदकावच्छिन्नस्य देशभेदान[redacted]च्छि
न्नवृत्तिर्वाधिकरणकार्ये प्रतियोगिकानुक्तप्रतिबंधकाभावस्य च कारणता तादृशं किंचिदवच्छेदेन[redacted]प्रतिबंध[redacted]ए
वकार्यानुत्पादात्तादृशाभावविशेष[redacted]प्रयोजनाभावात् तथा च देशभेदावच्छिन्न[redacted]प्रतिबंधकाभावबलात्त्रानुमित्यापत्तिः
एतेनात्मनि शरीर[redacted]देन सिध्याद्[redacted]प्रतिबंध[redacted] घटाद्यवच्छिन्नतदभावबलादनुमित्यापत्तिरपि निरस्ता न च
सिध्यादिमत्यात्मनि तत्कालेवा[redacted]च्छिन्नाया तदभाववृत्तित्वदन्यं देशभेदानवच्छिन्नत्वेनैर प्रामाणिकतया सिध्याद्यसत्त्वप्य
नुमित्यनुपपत्तिरिति वाच्यं तादृशावस्यानभ्युपगमे सिध्याद्यसत्त्वदशायां तदभावस्यात्मनिष्ठैकव्याप्यवृत्तितायाः सर्वानुभ
वसिद्धाया अनुपपत्तेः यदि च काय[redacted]एकत्रात्मनि[redacted]रावच्छेदेन सिध्यभावाद्यभावस्य सिध्यादेः सत्वेप्यन्य
शरीरा[redacted]नुमित्याद्युत्पत्तिः प्रामाणिकी तदा सिध्याद्यभावनिष्ठकारणताघटकनियमे शरीरेऽवृत्त्यंशे उक्तविशेष
णा[redacted]घटाद्यवच्छिन्नसिध्याद्यभावबलात् सिध्यादिदशायामनु[redacted]वारणाय गत्यंतरमेवानुसर
णीयमिति दिक्॥ तेन कारणिमत सिषाधयिषाकारणतां स्वीकृत्य सिध्यभावस्य कारणतामाक्षिपति उनयेत्यादिना चेद्देसं

२(अवच्छेदकत्वम्सालगा सिद्धिरसामग्री विरहस्य तेनैवानुमितिं प्रति कारणमाकलमनरूपमित्यर्थः॥२)

६४

तेनएतावतैवविनासिषाधयिषांसिध्यनंतरमनुमितेर्वारणोदितिभावःप्रतिबंदिमाशंकतेनचैवमितिउत्तेजकस्यमंत्रौषधविशे संभव
षादेःप्रतिबंदिमुद्धरतिउत्तेजकानामितिमण्यादिस्थलीयोत्तेजकमंत्रौषधिविशेषादीनामित्यर्थःअननुगतत्वादितितथाचाननुगत
कार्यंप्रतिव्यतिरेको [redacted] भवइतिभावःइहापि।सिद्धिस्थलेपि।दाशीतिइति।यादृशायादृशोसेत्यादिनस्यादिःसिषा
धयिषायाः।उत्ते।जकीभूतायाइत्यादिःतथाचतुल्ययुक्तयाउत्तेजकाभावकूटविशिष्टायाःसिध्यभावएवदाहादौमण्याद्यभाववद्धेतु
र्विषयतीतिभावःननुतावदभावकूटविशिष्टसाध्यनिश्चयाभावत्वापेक्षयोत्तलघीयःस्तां तरसावदन्यान्यत्वेनैवानुगमसंभवःसि
षाधयिषाया।मित्यतआहसिध्युत्तरोनुमितित्वंचेतिअनुगतस्यतस्यैसिद्धिसमानकालीनप्रागभावप्रतियो [redacted] त्वस्यअनतिप्र
सक्तत्वस्यतत्तत्सिद्धिनाशकालीनप्रागभावप्रतियोगित्वेसतितत्तत्सिद्धिसमानकालीनप्रागभावप्रतियोगित्वात्मकस्यैवस्वीकारवाद
नुगतानतिप्रसक्तेस्तुभयमुपात्तं।तथाचप्रथमधर्मस्यकार्यतावच्छेदकत्वेसिषाधयिषामंतरेणसिद्धेः [redacted] कालेजायमानो
यामनुमितौसिषाधयिषायाःव्यभिचारःउत्तरस्यतथात्वेचानंतकार्यकारणभावप्रसंगइतिभावःसिद्धिस्थितिकालीनामिति
स्वक्षणवृत्तिप्रागभावप्रतियोगित्वस्वक्षणवृत्तित्वोभयसंबंधेनसिध्यवच्छिन्नामित्यर्थःलाघवादाहस्वत्तरेतिस्वभिन्नस्वक्षण
वृत्तित्वोभयसंबंधेनसिध्यवच्छिन्नामित्यर्थःपक्षद्वयेपिव्यावृत्तिःस्फुटैवसंबंधविधयास्वक्षणवृत्तित्वादीनांनिवेशोस्य

६(स्वक्षणवृत्तिप्रागभावप्रतियोगित्वनाशक्षणवृत्तिप्रागभावप्रतियोगित्वसंबंधेन सिद्धिमद्भिन्नस्य एतदुभयसंबंधेनासिद्धिमदनुमितित्वं कार्यतावच्छेदकमि
त्यननुगमनिबंधनो दोषः संबंधमध्ये स्वपदार्थानिवेशेप्यन्याधिकरणवृत्तित्वादेरन्यसंबंधस्याभावेनातिप्रसंगविरहात् नाशकाले तिभावः॥६)
नाशोत्पत्तिक्षणे अनुमित्युत्पादोदुर्वार इति सिद्धिनाशसमयोत्पन्नानुमितौ [illegible] सिषाधयिषा कार्यतावच्छेदकानाक्रांतत्वादिति भावः ननु
स्वक्षणवृत्तिप्रागभावप्रतियोगित्व स्वनाशक्षणवृत्तिप्रागभावप्रतियोगित्वोभयसंबंधेन सिद्ध्यवच्छिन्नानुमितित्वमेव सिषाधयिषाज
न्यतावच्छेदकं वाच्यं एतच्च सिद्धिनाशकालोत्पन्नानुमितिसाधारणमेवेति नातिप्रसंगः न च सामान्यतो नाश[illegible]त्तिप्राग
भावाप्रतियोगित्वं जन्यमात्रस्यैव न संभवतीति यदधिकरणक्षणवृत्तिप्रागभावप्रतियोगित्वं तद्व्यक्तिनाश एव विशेष्य निवेश्य इत्यन
नुगमात् दवस्थ्यमिति वाच्यं संबंधाननुगमस्यादोषत्वात् कथंचिदनुगमस्यापि संभवाच्चेयतो दोषांतरमाह एकदेति सिद्धिरत
वदिति अव्यवहितपूर्वकालवृत्त्यादिः अनुमित्यनु[illegible]रीति पु[illegible]य सिद्ध्यव्यवहितोत्तरोत्पन्नपुरुष[illegible]ज्ञानीयात् मितेरपु
क्त सिषाधयिषाजन्यतावच्छेदक[illegible]क्रांतत्वादिति भावः सामानाधिकरण्यस्याप्यधिकरणदेशीतिसाध्यतावच्छेदकताघटकसं
बंधमध्ये निवेशे न पुरुष[illegible]रीय सिद्ध्यनंतरोत्पन्नानुमितौ सिषाधयिषाया व्यभिचारवारणासंभवात् दोषांतरमा[illegible]पि च
तिसामान्यसामग्रीतः अनुमितिसामान्यहेतुभूतपरामर्शादितः ननु विशेषसामग्रीसमवहितायाः एव सामान्यसामग्र्याः
कार्योत्पादप्रयोजकत्वान्नापत्तिरित्याशंकायामाह न हीति दीदृशेति सिषाधयि[illegible]र्थः अनव[illegible]वं उपधायकत्वं नास्तीति न हि
यन्वयः सिद्ध्यसत्वे सिषाधयिषां विनापि परामर्शादेरनु[illegible]त्वादिति भावः तथा च तत्र वस्तिसिद्धिदशायामेपि परामर्श

ग०प०

६५९

दिसत्वेऽसिषाधयिषाविरहाणामनुमित्यनुत्पाद[illegible]कत्वेदिति पर्यवसितं ननु विशेषसामग्रीविरहकूटस्यैव सामान्यसामग्रीदशायां सा
मान्यकार्यानुत्पादप्रयोजकः सिध्यसत्वस्थलीयविशेषसामग्रीविरहघटितस्याभावकूटस्य च सिषाधयिषाविरहसहकृतसिद्धिस्थलए
वसत्वं न तु सिध्यसत्वस्थल इति न दोष इत्यत आह न चेति अत्रापि सिध्यसत्वस्थलेपि [redacted] रमितिसिध्यभावस्यैतन्मतेहे
तुत्वादिति भावः तत्तदनुमित्यनुत्पादकतासमनियत[illegible]विशेषसामग्रीतिपि अनुमित्युत्पत्तिकालेपि तत्सत्वेन तद[illegible]नुमित्युत्पा
दप्रयोजकविरहः तत्तद्व्यक्तिविरहाणामनन्तानां सामान्यकार्यानुत्पादप्रयोजकत्वे गौरवं च अन्यथा सामान्यकारणतायाः उच्छेदप्र (बहुतर)
संग इत्याशयः अत्राहुः सिध्यनन्तरानुमितौ सिध्यभावस्य हेतुत्वांतरकल्पनयैव दोषाणामिति । संवारण । संभवात् हि विशिष्टाभावस्य हेतु सिध्य
त्वमयुक्तं सिद्धिसिषाधयिषाविरहयोर्विशेषणविशेष्यभावे विनिगमनावि[illegible]तिबंधकताद्वयस्य तन्मतेप्यावश्यकत्वात् प्रति
बंधकतावच्छेदकगौरवस्याधिक्यात् न च सिषाधयिषाहेतुतापक्षेपि कार्यतावच्छेदककोटावप्यव्यवहितोत्तरत्वादिनिवेशेन गौर
वमिति वाच्यं तल्लिंगकज्ञानविरहविशिष्टसिध्यभावस्य हेतुत्वे दर्शितसमूहालंबनोत्तरानुमितौ व्यभिचारवारणायाव्यवहितोत्तर जन्या
त्वसंबंधेन तादृशसिध्यनवच्छिन्नानुमितिं प्रत्येव हेतुतायाः वक्तव्यत्वादिति सिद्धिस्थले विनापि सिषाधयिषां सामा
न्यकार्यस्य तावपि तादृशकार्यस्योक्तविशेषसामग्रीकार्यतावच्छेदकाक्रान्ततास्यात् तथा च विशेषसामग्रीं विना तदुत्पत्तौ
तत्र तस्याव्यभिचारात् कारणत्वव्याहन्येतेति न तत्र तदुत्पत्तिरिति शंकते इहेति कार्येत्यादि प्रयोजकसामग्रीसत्वे प्रयोजन

क्षतिर्न कार्योत्पत्तिविरुद्धं । किं तथा च प्रकृते सिषाधयिषाघटितायाः सामान्यकार्यप्रयोजकसामग्र्याः सिद्धिकालेऽपि सत्त्वे विरह· प्रसञ्जन
स्त्री । विरहप्रयुक्तकार्यतावच्छेदकावच्छिन्नापत्तिरपि सामान्यधर्मावच्छिन्नापत्तिरित्याह सामाजनिष्ठेति । सा सिषाधयिषानन्तरानुमितिः । का
र्योत्पादस्य । तद्धर्मावच्छिन्नोत्पादस्य । विनाकारणविरहं । तद्धर्मावच्छिन्नोत्पादप्रयोजकस्य [illegible] । विरहं विना । अनुमितिं प्रतिपक्ष
तारहितपरामर्शं विनैव हेतुतानुपपत्तिः परामर्शयोः पृथक्कारणताद्वयं गौरवात् न च विशेषणविशेष्यभावे विनिगमनाविरहः
परामर्शस्य हेतुत्वे तस्य व्याप्तिज्ञानरूपकरणव्यापारत्वसंभवात् व्यापारतायाः फलजनकत्वगर्भत्वात् दृश्यस्यैव विनिगमक
त्वसंभवादिति केषांचिन्मतं दूषयति कारणेत्यादिना । परामर्शस्येति षष्ठ्यर्थो वृत्तिः तस्याः कारणतायामन्वयः । निमित्त [illegible] दं
डादेः । समवायकारणत्वेति । कपालादिनिष्ठघटत्वावच्छिन्नकारणतेत्यर्थः समवायनियमायत्तकारणताया आवश्यकत्वादिति भा
वः जन्यसत्तावच्छिन्नानिरूपितायां समवायकारणतायां दण्डादेर्व्यभिचारेण प्रवेशासंभवात् यथासंभवमित्युक्तं कारणत्वं तदवच्छे
दकतयोर्विनिगमकत्वेन नियतत्वेऽपि सिध्यभावसाहित्यपरामर्शतयोरेकविशिष्टस्यैव एकविशेष्यतावच्छेदकतापन्नस्यैव वा
अवच्छेदकत्वं वाच्यं तत्र विनिगमनाविरहो दुर्वार एवेति तत्त्वं । ननु सिध्यभावस्यानुमितिहेतुत्वे अनुमित्सां विनाऽपि कदाप्यनुमिति
र्नोत्पद्येत तेनापि समवधानं सति कालेऽदाहानुपपत्तिप्रतिबन्धकाभावस्य कार्यकालसत्तायाः कार्योत्पत्तिप्रयोजकत्वात् अनुमिति

ग०प०

कालेच। सिध्यभावासत्वादियमायास्तस्य कारणतावच्छेदकत्वमेव न तु कारणत्वमित्याशयः। नेत्यन्यथेति कार्योत्पत्तिक्षणावच्छेदे नापि कार्या

६६ धिकरणे नियतसत्वं कारणताघटकं तत्कारणताश्रयस्यैव कार्योत्पत्तिक्षणे सत्वं कार्योत्पत्तिप्रयोजकत्वं यथा [illegible]तावादः।

सिध्यभावस्य च प्रतिबंधकाभावरूपत्वेपि नियतप्राक्सत्व[illegible]मेव [illegible] पीति तस्य स्वप्राक्काल[illegible]नात्वं

तासत्वेतत्रमितिनानुपपत्तिरितिसमाधत्ते यस्येति अन्यथेति सहचारदर्शनमात्रेणैव प्रतिबंधकाभावे[illegible] हेतुता

सिध्योऽस्यार्थः प्राभाकरादिनिरहभाव[illegible]कस्यैव कारणतावादिनइत्यादिः यत्तु अनुमितौ प्रत्यक्षादिसामग्र्याः प्रतिबंधकत्वा

तरकल्पने गौरवात्तत्सामग्रीदशायामनुमित्यापत्तिवारणाय अनुमित्यन्यसिध्यभावस्य कार्यकालवृत्तितया हेतुत्वमेव युक्तं अ

नुमित्सभावस्य च प्राक्सत्व[illegible]हेतुतां रकल्प्यतामिति। तदसत्। सिषाधयिषानंतरजातसिद्धेः द्वितीयक्षणे अनुमित्य

नुत्पादप्रसंगात् कार्यकाले अनुमित्सानाशेन तदभावविशिष्टसिद्धेरसत्वात्। प्रत्यक्षादिसिद्धेरसत्वे असत्यां चैतत्सामग्र्यां वह्नि

ज्ञानानंतरं जायतामितीच्छादनुमि[illegible] अनुमित्यन्यसिध्यौ तादृशे[illegible]। उत्तेजकता नादृशेच्छाबलात्प्रत्यक्षादिसामग्र्यनं

तरं प्रत्यक्षाद्युत्पादसमये ह्यनुमित्यापत्तेः। सिध्याप्रामाण्यग्रहस्य प्रत्यक्षाद्युत्पादसमये अनुमित्यापत्तेश्चेति। पक्षतायाः अनु

मितिहेतुत्वमनंगीकुर्वतां गुरूणां मतमाह प्राभाकरास्त्विति अनुमितायोग्यतायाः उत्त[illegible]द्दिशान्तेत्यादि प्रक[illegible]रादि

नुमितिर्द्वितीयक्षणोत्पन्नपरामर्शात्तृतीयक्षणेऽनुमित्यंतरोत्पादस्य पक्षताहेतुतामतेप्युपपत्तेः विनानुमित्सामिति। कश्चित्तु। प्र
तिबंधकांतरासत्त्वस्थले परामर्शानुमितिप्रवाहस्य क्रमोत्पन्नेः परामर्शानुमितिप्रवाहस्य अपलापनिराकरणायस यत्तानु
मर्शध्वंसस्यानुमितिनाशे द्वितीयादिपरामर्शादनुमित्यंतरोत्पत्तौ बाधकाभावादाह आवेत्यलग्नत्वेयति- तुल्यकालेतदा क्ष
णविलंबेनैवानुमितिः स्वीकार्या अत आह कालभेदेति। मानाभावादयुक्त्यभावात् पक्षताहेतुतस्य सिध्यागसंगत्वविरहस्यैव
अविरोधे रितिभावः नन्वेवं सिद्धसाधनस्य दोषतया परार्थस्थले तदुद्भावनानुपपत्तिरित्यत आह परार्थेति अर्थांतरेति आकां
क्षाविरहादितिभावः नचपक्षतायाः अनुमित्यहेतुत्वे अनुमित्सनंतरं जातव्याप्तेरेवकथंनोत्पत्तिस्थले तद्वारणाय तत्तद्व्यक्तौ तत्
प्रागभावव्यक्तीनां विशिष्यानंतरहेतुताकल्पने गौरवमितिवाच्यं तत्तदनुमितिव्यक्तिपूर्वं तन्नाशगापरतोवाकदाचित्तत्समान
विषयकानुमित्यंतरोत्पादस्यमेय तत्तद्ध्वंसस्यापत्तिवारणाय तत्र परामर्शव्यक्तीनां विशिष्यहेतुताया आवश्यकत्वात् तत एव तत्
ध्वक्तीनां पुनरुत्पादवारणासंभवात् न च परामर्शध्वंसव्यक्तीनां तत्तद्ध्व[redacted]क्तित्वेन तत्तदनुमितिव्यक्तिहेतुत्वेपि विनश्यदवस्थतदेव्यव
हितपूर्वोत्पन्नपरामर्शात्पुनस्तादनुमितिप्रसंग इतिवाच्यं एतन्मतेकार्यसहवर्तिनः फलाजनकत्वात् अनुमितित्वावच्छिन्नाभा
वहेतुतयापितादृशापत्तिवारणसंभवात् तदनुरोधेन गुरुतायां पक्षादिसाधारणनिश्चयस्य प्रतिबंधकताऽसिद्धेः अत्र कश्चित्तु

पक्षताया अनुमित्सहेतुत्वमते विनापि वह्न्यादिलिंगकवन्त्साध्यनुमितीच्छां तादृशानुमित्सुसत्वात् तादृशानुमितौ तादृशानुमितीच्छाविर
६८ हविशिष्टप्रत्यक्षा [illegible] सामग्र्यभावस्य कारणताधिक्याज्ञौरवं पक्षताहेतुत्वमते तादृशानुमितेरिच्छानियततया तत्रेच्छायाः लघीय
स्याः हेतुतयैवोपपत्तेः पक्षतापि तत्र इच्छैवेत्याहुः ॥८॥ ॥इतिपक्षतागंथः॥ ॥८॥ ॥ ॥८॥ ॥